

Lunds Universitet
Historiska institutionen
HIS P01
Examinator: Hanne Sanders
Handledare: Harald Gustafsson
Datum: 27 februari 2012, kl 10.15

FRÅN LANTLIG RIKSADEL TILL RIK LANTADEL

**Den dansk-skånska adelns
förändring 1680-1750**

Kenth Hansen

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
1.1	Syfte	1
1.2	Bakgrund.....	2
1.3	Forskningsläge	5
1.4	Frågeställning.....	8
1.5	Teori.....	9
1.6	Metod.....	12
1.7	Källdiskussion.....	13
1.8	Den danska adeln i Skåne	16
2	UNDERSÖKNING OCH ANALYS.....	20
2.1	Äktenskap	20
2.1.1	<i>Mål, metod och kategorisering</i>	21
2.1.2	<i>Ståndstillhörighet</i>	25
2.1.3	<i>Sociogeografisk hemvist</i>	28
2.1.4	<i>Adelstatus</i>	31
2.1.5	<i>Sammanfattning</i>	34
2.2	Riksdagsrepresentation	36
2.2.1	<i>Mål, metod och definitioner</i>	38
2.2.2	<i>Deltagande och funktioner</i>	40
2.2.3	<i>Aktivitet och betydelse</i>	43
2.2.4	<i>Sammanfattning</i>	48
2.3	Ämbeten och befattningar.....	49
2.3.1	<i>Mål, metod och klassificering</i>	50
2.3.2	<i>Verksamhet</i>	52
2.3.3	<i>Befattningsnivå</i>	56
2.3.4	<i>Lokalisering</i>	57
2.3.5	<i>Sammanfattning</i>	59
3	SAMMANFATTNING	61
3.1	Sammanfattande resultat	61
3.2	Reflektion	63
4	KÄLLOR, LITTERATUR OCH FÖRKORTNINGAR.....	66
	APPENDIX – DANSK-SKÅNSKA ADELSÄTTER.....	70

1 INLEDNING

1.1 Syfte

När Danmark förlorade Skånelandskapen¹ till Sverige 1658 hamnade den skånska adeln i en prekär situation. Den hade i det danska riket varit en rik och mäktig adel. Rik då den besatt stora jordegendomar, mäktig då den ingick i det politiska toppskiktet. Valet stod mellan att sälja sitt jordinnehav och flytta västerut över sundet eller att bli kvar på sina gods och satsa på det nya svenska riket. Vissa försökte sig på bådadera; att ha kvar skånska godsegendomar, men verka inom det danska riket. I längden visade det sig för flertalet inte vara en fungerande strategi. För dem som valde det svenska alternativet hade de politiska och juridiska ställningstagandena om provinsens roll i den nya staten fundamental betydelse. Det gällde lagstiftning, ekonomiska och skattemässiga förhållanden, men framförallt vilka privilegier adeln skulle få i den nya miljön. Under de första tjugo åren fick den dansk-skånska adeln en förhållandevis gynnsam position, med en fördelaktig mix av gamla danska och nya svenska förmåner och rättigheter. Det förödande skånska kriget 1675-1679 gjorde Karl XI och hans regering osäker på den skånska provinsens lojalitet mot svenska kronan och de satte hårt tryck för att få en förändring till stånd. Under 1680-talet ledde det till att svensk lagstiftning och andra försvenskningssåtgärder infördes samtidigt som adelns privilegier fortsatt var fördelaktiga jämfört med dem som gällde för rikssvensk adel.

Processen så långt är väl utforskad och belyst, men vad hände sedan med den dansk-skånska adeln? Hur inrättade den sig i den nya samhällsmiljön, vilka parametrar styrde dess handlande och hur integrerades den i den nya staten? Uppsatsen syfte är att undersöka hur den dansk-skånska adeln agerade, förändrades och integrerades under perioden 1680-1750. Centralt i syftet är att undersöka med vem man sökte förbindelser och odlade kontakter; gamla danska kontakter, kontakter med till Skåne inflyttade svenskar eller försökte man komma in i mer rikssvenska kretsar. Som en förlängning av syftet förväntar jag också att erhålla en insikt i integrationsprocessen som sådan. Med tanke på adelns dominerande roll ekonomiskt, politiskt och socialt i dåtidens Skåne skulle en sådan kunskap göra det möjligt att lämna bidrag till förståelsen för hela landskapet Skånes relation till och integration i det svenska riket.

¹ Skånelandskapen är en samlande benämning för de tidigare danska landskapen Skåne, Halland och Blekinge. Under den danska tiden räknades också Bornholm hit. När enbart namnet Skåne används i denna uppsats, betyder det självklart att företeelsen avsåg landskapet Skåne, men det utesluter *inte* att den även kan ha avsett Halland eller Blekinge.

Det teoretiska och metodiska angreppssättet kommer att basera sig på nätverksanalys av adliga släkter med danska rötter i Skåne. En modifierad variant av Michael Manns fyra basala nätverk kommer att användas för att kartlägga hur nätverken såg ut, hur de förändrades och den dansk-skånska adelns ställning och aktivitet i dem.

1.2 Bakgrund

För att leda läsaren fram till situationen på 1680-talet inleds uppsatsen med en bakgrundsbeskrivning av utvecklingen från 1600-talets mitt, interfolierat med några citat av 1700-talsskribenten J. C. Barfod, som skildrar några viktiga milstolpar för den dansk-skånska adeln.

Före den svenska erövringen av Skåne i slutet av det skånska adelsväldets tid, var den danska adeln, och inte minst den skånska delen, på höjden av välstånd, prakt och makt.

Aldrig har skånska adeln varit mer lysande än vid den tid, då Roskildska freden lade detta land under Svea välde. Danmarks störste män voro då antingen besuttna i Skåne eller där infödda, och man finner ibland dem personer, som dels beklädde rikets högsta ämbeten, dels ock med sina snillegåvor upphöjt glansen av sina fäders namn.²

Den danska adeln bestod vid denna tid bara av drygt 100 ätter, men en snävare högadlig krets på cirka 30 släkter dominerade. Nyrekryteringen var starkt begränsad, vilket gav standet en exklusiv prägel. Dessa fåtaliga släkter kontrollerade den politiska makten huvudsakligen på två sätt; genom representation i riksrådet och via innehav av viktiga ämbeten som t ex lensmandsbefattningar. De besatt dessutom en omfattande godsrikedom. I Skåne var mer än hälften av jordbruksarealen i adliga händer. Den politiska maktpositionen hade också lett till att de tillskansat sig mycket förmånliga privilegier, som ytterligare ökade på rikedomen.³

Efter den svenska erövringen fastställdes i Roskildefreden 1658 att provinsens ständer skulle få behålla sina privilegier och sin danska lagstiftning, såvida de inte stred mot svenska fundamentallagar.⁴ De danska adliga privilegierna var förmånligare än de svenska, framförallt var skattefriheten för det frälsegods som låg under huvudgårdarna mer omfattande. Kort tid efter freden påbörjade Karl X Gustav ett nytt krig mot Danmark i ett försök att erövra hela landet. Detta misslyckades och ledde fram till freden i Köpenhamn 1660, som utöver vissa

² Barfod 1976 s. 63.

³ Fabricius 1972 del 1 s. 39, Jespersen 2001 s. 606-608, 612-613, Skansjö 2002 s. 46-47.

⁴ Fundamentallagar var ett svävande begrepp. Det innefattade grundlagar, men kunde också inbegripa annan lagstiftning t ex kring skatter (Sanders 2008 s. 50).

gränsjusteringar slöts på likartade villkor som i Roskilde. Ett tydliggörande gällde adelns rätt att delta på den svenska riksdagen.⁵

Som ny provins inom den svenska kronan var Skånelandskapens ställning långtifrån klargjord i och med fredsbestämmelserna. Främst gällde det frågan hur långt integrationen med det svenska kärnriket skulle drivas. På en lantdag⁶ 1662 träffades svenska representanter och de skånska ständerna och förhandlade fram ett regelverk som kom att gälla fram till skånska kriget på 1670-talet, den s k Malmö recess. Häri fastslogs landskapens särställning som egen provins, med särskilda lagar och privilegier baserat på fredstraktaterna. Trots den provinsiella positionen gavs ändå de fyra ständerna rätt att delta på den svenska riksdagen.⁷

En besvärlig fråga för den skånska adeln var hur den skulle ställa sig i trohetsfrågan.

Som född skånsk riddersman kunde [Jörgen Krabbe] ej underlåta att visa sig danskt sinnad, ehuru han på samma gång såsom innehavare av anseliga skånska gods var nödtvungen att foga sig efter omständigheterna och hylla Skånes nya överhet. [...] Att bibehålla på en gång sina egendomar i Sverige och sin syssla i Danmark syntes honom likväl vara alltför vanskligt, emedan han som lydande både under den svenska och danska regeringen fann sig försatt i den olyckliga förlägenheten att nödvändigt misshaga endera. Han såg sig således föranlåten att följa den ödets skickelse, som lämnat hans arvgods i svenska kronans makt, och begärde i följd därav avsked från sin syssla vid danska hovet.⁸

Det gällde att satsa på rätt häst, på det alternativ man trodde skulle bli gynnsammast för sig själv och ätten, både ekonomiskt och maktpolitiskt. Valet manifesterades i den trohetsed man svor kungen. Skulle man behålla sin lojalitet till den danska kungen eller svära ny trohet till den svenske kungen? Redan ett par månader efter Roskildefreden krävde svenskarna ett ställningstagande, men många skånska adelsmän var tveksamma och gled undan ett avgörande. Det nya kriget gav respit i frågan, men därefter krävdes på nytt edsavläggelse från svensk sida. I ljuset av enväldets införande i Danmark 1660 avlade ett flertal skånska adelsmän ed.⁹

1675 invaderade den danske kungen Skåne i ett försök att återta de förlorade landskapen. Stridigheterna böljade de närmaste åren fram och tillbaka över landskapet och kriget kom att bli förödande för den skånska bygden och dess befolkning. Även den svenska militärapparaten och den unga kungen Karl XI pressades hårt. Under kriget kom lojaliteter att prövas och ifrågasättas flera gånger, inte minst den dansk-skånska adelns. En av denna adels ledande män, Jörgen Krabbe, fick erfara detta när han på tveksamma grunder dömdes och avrättades för

⁵ Sanders 2008 s. 49-52.

⁶ En lantdag var ett regionalt ständermöte.

⁷ Sanders 2008 s. 61-62.

⁸ Barfod 1976 s. 221.

⁹ Fabricius 1972 del 2 s. 13-16, Sanders 2008 s. 52-55, Andersson 2009.

illojalitet mot den svenska kungen. Andra adelsmän som tidigare avlagt ed, satte sig i säkerhet i Danmark. Ytterligare andra tvångsförflyttades av svenskarna till Småland för att avskärma dem från de danska trupperna.¹⁰

Men detta [att Arvid Trolles farfar varit mindre klyftig] var tidens fel, enär många hans [dvs Arvid Trolles] övriga likar icke voro särdeles bättre, vilket härrörde av deras mindre befattning med allmänna ärenden och deras föga sysselsättande av egen hushållning, då de under en ganska simpel levnad lågo nedgrävda på sina gods, allmänna följden av den förmörkelse, som skånska adeln måste lida under konungarna Karl XI:s och Karl XII:s regering.¹¹

Under och efter skånska kriget kom diskussionerna kring de skånska provinsernas förhållande till resten av landet att återupptas. Intrycken och erfarenheterna från krigsåren hade gjort den svenska statsmakten osäker på skåningarnas, inte minst dess adels, lojalitet mot den svenska kronan. Konkret uttryckte det sig bl a i att de inte fick delta i riksdagarna efter krigsslutet. Nya säkerhetspolitiska tankegångar i statsledningen syftade till att säkra de skånska landskapen och knyta dem närmare till det svenska riket. Detta menade man sig kunna uppnå genom att öka landskapens likformighet med det övriga Sverige. Genom förhandlingar i början av 1680-talet, men också genom auktoritativa beslut, skapade man uniformitet inom flera viktiga områden: lagstiftning, kyrkopraxis och förvaltning. Dessutom infördes undervisning i det svenska språket. Den skånska adeln fick sina adliga privilegier något beskurna och blev pålagda rusttjänst, men kvarstod ändå i en mer fördelaktig privilegieposition jämfört med vad som gällde norr om landskapsgränsen.¹²

Så är vi då framme vid tiden för uppsatsens början. Men innan vi fortsätter får J. C. Barfod ordet en sista gång i en beskrivning av ett förhållande vid 1700-talets mitt. Den dansk-skånska adeln hade då återigen erövat en lysande position, som på vissa punkter t o m överträffade de gamla glansdagarna.

Största minnesvården av baron [Hans] Ramels smak och drift är det kungliga Övedskloster, varest han uppfört en byggnad, som vida övergår allt vad i Skåne finnes. [...] Kring sistnämnda gård ses likasom vid Maltesholm åtskilliga dråpliga vägar, särdeles en över kärr och moras, höjder och dällder anlagd linea recta från gården till Öveds kyrka, och som fortlöper över ¼ mil och är murad av gråsten på rostverk och pålar. Samma kyrka är även av herr Hans Ramel prydligt och väl ombyggd [...].¹³

¹⁰ Fabricius 1972 del 3 s. 121-136, Sanders 2008 s. 26-28.

¹¹ Barfod 1976 s. 54.

¹² Rosén 1944 s. 204-206, Gustafsson 2003 s. 52-53, Sanders 2008 s. 77.

¹³ Barfod 1976 s. 319.

Det är just vägen från den dansk-skånska adelns härjade och besvärliga läge under och efter skånska kriget till den Ramelska och de andra dansk-skånska ätternas nya glans vid mitten av 1700-talet som denna uppsats skall vandra.

1.3 Forskningsläge

Forskningen kring adelseliter under tidigmodern tid har i stor utsträckning inriktats på dess förändring från en maktbärande, liten och homogen samhällselit till en under absolutistiska monarker expanderande, men polariserad samhällsgrupp. Förändringen skedde under inverkan av det tryck den militära utvecklingen satte på hela statsapparaten. Kringen framtvängde en utbyggnad av den statliga förvaltningen, både civilt och militärt.¹⁴ Den personella delen av denna utbyggnad tillsammans med de allt större militära styrkornas krav på fler officerare, förmådde inte den gamla, men numerärt begränsade adeln tillgodose. Den gamla högadeln kämpade för att förbehålla sig rätten till alla högre befattningar, men fick i stor utsträckning ge vika för underifrån kommande kompetenta och välmeriterade ofrälse män. Lösningen blev att dessa via omfattande nyadlingar lyftes upp till adlig status. Denna nyadlingsprocess och de demografiska förändringar den innebar för adeln har beskrivits av Ingvar Elmroth.¹⁵

Den gamla börsadeln blev utkonkurrerad numerärt av den nya tjänsteadeln, och hela adelsståndet omskapades. Förändringen innebar också att dess ideologiska grund omdanades och fick inslag av värderingar baserade på borgerligt tankegods. Peter Englund beskriver i sin avhandling *Det hotade huset*¹⁶ utvecklingen av väsentliga ideologiska parametrar. Adelns världsbild grundades fortfarande på en ståndsfunktionell och patriarkalisk världsordning. De olika stånden hade sina bestämda platser i samhället och skillnaden mellan överhet och underlydande var väldefinierad på alla nivåer i samhället. Men från att tidigare ha varit utpräglad konservativ och traditionell, ställde man sig försiktigt positiv till nödvändig utveckling. Från att styvt ha hållit på börd och anor hade man öppnat för nödvändigheten av kompetens och meriter. Och från att sett ner på köpenskap och näringsverksamhet som adliga sysslor hade man blivit alltmer pro-merkantil.¹⁷

Adelns roll i samhället förändrades också, speciellt utgående ifrån uppdelningen mellan den gamla börsadeln – ofta med stora nedärvda godsegendomar – och den nya, till stor del obesuttna, tjänsteadeln. Peter Ullgren har studerat denna process i sin avhandling *Lantadel*

¹⁴ Tilly 1992.

¹⁵ Elmroth 1979, Elmroth 1981, Elmroth 2001.

¹⁶ Englund 1989.

¹⁷ Englund 1989 s. 120-121, 221-244.

och konstaterar hur den besuttna börsadeln hittade en ny lokal position att praktisera den gamla överhets- och adelskulturen ifrån, grundat på nobilitetsstatus och godsinnhav. Från att tidigare varit en riksledande, exklusiv börsadel omvandlades den till en storslagen lant- eller godsadel.¹⁸ Den europeiska adelsforskningen visar på paralleller i t ex England och Frankrike med adelns starka och alltmer förstärkta lokala maktposition när centralmakten flyttade fram sina positioner.¹⁹

Forskningen kring den svenska adeln har således beskrivit den förvandling som adeln genomgick under stormaktstiden och processen har betraktats utifrån flera olika perspektiv. Denna fokus på stormaktstiden har lämnat frälsets utveckling under frihetstiden relativt obeforskad under de senaste decennierna. Elmroths arbeten sträcker sig visserligen in i och förbi frihetstiden, men har sin grund i en forskningstradition som kan sägas ha startats med Sten Carlssons kvantitativt baserade undersökning från 1949 om ståndssamhällets upplösning och omvandling till ett klassamhälle; *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700-1865*. Denna studie fokuserar kring adeln och de s k ofrälse ståndspersonerna.²⁰ En annan inriktning hade Ingemar Carlsson som granskade adeln utifrån dess centrala position i frihetstidens intensiva partipolitiska värld. I sin avhandling *Parti – partiväsen – partipolitiker 1731-43* kartlade Carlsson dåtidens partibildningar, framförallt den fundamentala adliga delen i partipolitiken, och resonerade utifrån ett nätverksperspektiv kring släktens betydelse för partirekryteringen.²¹ En mer aktuell studie är Jan Samuelsons *Eliten, riket och riksdelningen*, som granskar elitens förbindelser och nätverk mellan det svenska rikets östra (dvs Finland) och västra del. Undersökningen syftar i första hand på att utforska vad som hände vid riksdelningen 1809, men tar sitt avstamp redan 1720.²²

Övergångstiden, dvs Skånelandskapens övergång från Danmark till Sverige, under 1600-talets andra del har ägnats mycket forskning. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet bedrevs forskning inom området bl a av Martin och Carl Gustaf Weibull.²³ Det mest omfattande och fortfarande i många stycken grundläggande arbetet är Knud Fabricius 4-bandsverk *Skaanes Overgang fra Danmark till Sverige*, påbörjat kring förra sekelskiftet och avslutat på 1950-talet.²⁴ Under 1940- och 1950-talen kom en ny våg av forskningsarbeten,

¹⁸ Ullgren 2004.

¹⁹ Ullgren 2004 s. 25-28.

²⁰ Carlsson 1949. För begreppet ofrälse ståndspersoner se diskussion i avsnitt 2.1.1.

²¹ Carlsson 1981.

²² Samuelson 2008.

²³ T ex Weibull, M 1868-69, Weibull, C-G 1908-09.

²⁴ Fabricius 1972.

bl a av Jerker Rosén och Alf Åberg.²⁵ Därefter minskade forskningsaktiviteten och först på 1990- och 2000-talet har forskning inom området åter tagit fart.

Den nutida forskningen kan sägas ha två huvudinriktningar. Den ena intresserar sig för kriget, med flera skrifter om bl a slaget vid Lund och snapphanerörelsen.²⁶ Den andra riktningen har tagit sig an den s k försvenskingsprocessen genom att ifrågasätta den tidigare forskningens nationalstatsperspektiv. Problemformuleringen är denna: nationalstaten var en 1800-talsprodukt och genom att man tidigare sett övergångsskedet utifrån denna grundsyn, främmande för dåtidens aktörer, blir tolkningen felaktig. Harald Gustafsson har myntat begreppet konglomeratstaten, som är tänkt att visa på komplexiteten och de skilda karaktärerna på olika regioner inom den dåtida ”staten” (normalt vad som var samlat under en konung, ofta benämnt kronan). Med denna annorlunda förförståelse granskar han övergångstidens politiska skeende och manar fram en ny syn på vad som hände. I stället för en omedelbar, självklar, ensidig och brysk försvenskning präglades tiden fram till skånska kriget av svenska politiska överväganden och förhandlingar med regionens eliter för att komma fram till hur den nya provinsen, konglomeratdelen, skulle knytas till riket. Skåne karaktäriserades under perioden av sin minskade kontakt med det gamla moderlandet jämsides med en delvis fristående ställning gentemot den svenska staten; en regional särställning som föranleder Gustafsson att mer se perioden som präglad av förskånskning än av försvenskning.²⁷

Det aktuella forskningsläget avseende den skånska övergångstiden är förtjänstfullt presenterat av Hanne Sanders i *Efter Roskildefreden 1658* som utkom i samband med 350-årsminnet av Roskildefreden. Genom att strukturellt dela upp framställningen i en krigsdel och en fredsdela ger hon perioden ett nytt ansikte. Den tidigare forskningen, som låtit kriget, inte minst det förödande skånska kriget, få dominera ger bilden av en tid med mer eller mindre konstant konfrontation mellan svenskt och danskt. Efter att inledningsvis ha behandlat krigsperioderna koncentrerar sig Sanders på de mellan- och efterliggande fredstiderna för att skärskåda hur den svenska centralmakten interagerade med de skånska aktörerna – både med danska och svenska rötter – när det gällde den nya provinsens integration i det svenska riket. Berättelsen handlar då om hur de olika intressenterna hanterade de problem som uppstod men också hur de försökte ta tillvara de möjligheter situationen skapat.²⁸

²⁵ Text Rosén 1944, Åberg 1947.

²⁶ Se text antologin Rystad 2005.

²⁷ Gustafsson 2003.

²⁸ Sanders 2008.

Denna historieskrivning behandlar inte uteslutande adeln, men dess dominerande samhällsroll gör att den får en central roll i skeendet. Peter Ullgren är däremot specifikt inriktad på den skånska adeln i en del av sin ovan nämnda avhandling *Lantadel*. Han följer den dansk-skånska adelssläkten Barnekow från 1600-talets mitt fram till seklets slut, en resa som visar hur ätten förändras och anpassar sig i sin sociopolitiska miljö.²⁹

Den gemensamma nämnaren för den beskrivna forskningen om övergångstiden är att den gör halt och i princip inte passerar sekelskiftet 1700. Forskningen om den efterföljande tiden i Skåne har ofta haft en mer kulturhistorisk inriktning, där den adliga aspekten inte varit särdeles framträdande. Undantag finns och ett exempel på adelsinriktad forskning med kulturhistorisk inriktning är Kajsa Bjurklint Rosenblads avhandling *Scenografi för ett ståndsmässigt liv* som behandlar det adliga slottsbyggandet i Skåne 1840-1900.³⁰

Den dansk-skånska adelns utveckling från 1680-talet och framöver 1700-talet är således magert behandlad i forskningen. Vi har tidigare i bakgrundsbeskrivningen tagit del av de väsentligt skiljaktiga bilder som 1700-talsskribenten Barfod förmedlat om den dansk-skånska adelns situation under enväldet – ”de [lågo] under en ganska simpel levnad [...] nedgrävda på sina gods”³¹ – och deras position ett halvsekel senare – ”uppfört en byggnad, som vida övergår allt vad i Skåne finnes”.³² Häremellan kan man ana en omfattande och gynnsam förändring, en utveckling som verkar väl värd att närmare granska. Genom att ställa denna utveckling i relation till den övriga svenska adelshistorien under 1700-talets början, kan förhoppningsvis också den något stagnerade forskningen kring frihetstidens adel kompletteras.

1.4 Frågeställning

Den skånska historien tog givetvis inte slut 1700 utan integrationsprocessen fortskred utifrån det politiska och juridiska läge som skapades på 1680-talet. Den tidigare forskningen har lett oss fram till detta utgångsläge för den dansk-skånska adeln, ett utgångsläge som bildats efter decennier av krig, politiska förhandlingar och fredlig samvaro. Det nya ramverket definierades på 1680-talet, även om dåtidens aktörer inte visste hur beständigt det skulle komma att vara. Uppsatsens syfte är att granska den utvecklingsprocess som den dansk-skånska adeln genomgick från denna utgångspunkt och fram till mitten av 1700-talet. Undersökningen hakar alltså tag på 1680-talet där tidigare forskning avtrappats; en tid när den

²⁹ Ullgren 2004.

³⁰ Bjurklint Rosenblad 2005.

³¹ Barfod 1976 s. 54.

³² Barfod 1976 s. 319.

primära perioden av diskussioner och förändringar av Skånes juridiska och politiska status avslutades. En tid på 70 år har bedömts som en rimlig period för att de förändringar i nätverken uppsatsen syftar till att granska skall ha slagit igenom.

För att genomföra en sådan undersökning kommer de nätverk som var viktiga för den dansk-skånska adeln att utforskas, hur dess engagemang i dem såg ut och hur engagemanget och nätverken förändrades. Det är också önskvärt att i görligaste mån försöka utröna den dansk-skånska adelns egna nätverksintentioner; vilka mål strävade den efter och hur manövrerade den för att uppnå dessa mål.

Uppsatsens frågeställningar, avgränsade till perioden 1680-1750, blir därmed:

- ✓ Vilka var den dansk-skånska adelns viktigaste nätverk och hur såg de ut?
- ✓ Vilken var den dansk-skånska adelns ställning i nätverken och hur förändrades denna position?
- ✓ Hur agerade och mot vilka mål strävade den dansk-skånska adeln i nätverken?

1.5 Teori

Ett vanligt angreppssätt när man studerar eliter är att granska dessa utifrån tre dimensioner – sociala faktorer, ekonomi och makt. Denna indelning utgår från Max Webers teoribildning,³³ och användes t ex av Jan Samuelson när han studerade det svenska 1500-talsfrälset.

Samuelsons studie syftade till att utforska hur den svenska adeln var skiktad, framförallt vilka som tillhörde elitens topp. Han var också intresserad av om skiktningen var olika i de olika dimensionerna eller om de överlappade varandra. För att tillhöra den riktiga rikseliten menar Samuelson att man måste vara i topp i alla tre dimensionerna.³⁴ Även Peter Ullgren tog fasta på den tredelade stratifieringsteorin när han granskade adeln i Skåne och Östergötland, för att utröna vilka ätter som utgjorde lokal, regional och central godselit under 1600-talets andra hälft.³⁵

Det förefaller således som att en uppdelning i tre huvuddimensioner har varit ett fruktbart analysinstrument. Men uppsatsen syfte är ju att granska nätverk; engagemang, ställning och förändring i för adeln viktiga nätverk. Denna aspekt måste beaktas när undersökningens operationaliseras. Någon typ av nätverksmodell måste därför ingå i den slutliga analysmetoden. En svaghet vissa nätverksstudier är behäftade med är enligt min mening att de utmynnar i statiska, tydligt avgränsade och tvådimensionella beskrivningar, där hierarkier och dynamik inte får mycket utrymme. Ett sådant exempel är Ingemar Carlssons beskrivning av

³³ Weber 1987 s. 34-46.

³⁴ Samuelson 1993 s. 28-30, 43.

³⁵ Ullgren 2004 s. 29, 34, 95-96.

hattarnas och mössornas partinätverk på 1730- och 1740-talet, där personerna är kopplade till varandra baserat på släktskapsförbindelser. Han noterade också att flera, t o m ganska många, släktförbindelser fanns över partigränserna, vilket han förklarade med att också andra variabler hade betydelse.³⁶ Utan att tynga uppsatsen med de senaste decenniernas utveckling inom nätverksforskningen³⁷ menar jag att kontinuerlig förändring, hierarkiska olikheter, skillnader i styrka och djup i olika delar av nätverket och andra dynamiska faktorer utgör väsentliga karaktäristika i verklighetens nätverk.

En nätverksteori som beaktar dessa aspekter är Michael Manns fyra basala nätverk.³⁸ Även Mann tar Max Weber och de tre dimensionerna ekonomi, status och politik/makt som utgångspunkt i sitt teoretiska resonemang.³⁹ Den grundläggande tanken hos Mann är att människor ingår i många olika nätverk för att förverkliga sina behov och önskemål. Den *power* (makt och kraft) som krävs för att människornas strävanden och mål skall kunna genomföras kanaliseras genom dessa nätverk. I denna komplexa värld av nätverk identifierar Mann fyra stycken (han delar upp Webers maktpolitiska aspekt i två delar) som han anser ha störst generell betydelse. De omfattar ideologiska, ekonomiska, militära och politiska – därav namnet IEMP-modellen – aspekter på det mänskliga samhället. Dessa nätverk är inte fyra helt oberoende nätverk. Tvärtom, de interagerar, överlappar och korsar varandra så att de tillsammans bildar den komplexa strukturen av ett samhälle. Inte heller vid nätverkens utkanter finner man tydliga gränser. Mann beskriver dessa gränsområden som en klyfta som bildas av en uttunning av nätverkskontakterna – alltså i nätverkets kärna är interaktionsaktiviteten hög och tät, men betydligt lägre och glesare vid nätverksskanten. Inom nätverken kan interaktion ske på alla nivåer och från/till alla håll – uppåt och nedåt, från centrum till periferi och vice versa. Dessutom påverkar och interagerar nätverken med varandra.⁴⁰

Ideologiska nätverk svarar för mänsklighetens transcendentala behov och uttryck, både religiösa och sekulära. De *ekonomiska nätverken* syftar till att tillfredsställa livets materiella aspekter genom att organisera system för produktion, distribution och konsumtion. *Militära nätverk* är hänförliga till utövandet av kollektivt våld i samhället. De utgör den militärapparat som används för att kontrollera och försvara ett territorium, men även för aggression utöver de

³⁶ Carlsson 1981 s. 145-154.

³⁷ För en sammanställning av forskningsläget för nätverksstudier se Hreinsson & Nilson 2003.

³⁸ Mann 1986.

³⁹ Mann 1986 s. 10-11.

⁴⁰ Mann 1986 s. 1-32.

territoriella gränserna. *Politiska nätverk* slutligen är hänförliga till samhällets civila sida och syftar till att reglera olika aspekter av sociala relationer i ett samhälle.⁴¹

Manns teorimodell är konstruerad för en analys på makronivå, för att granska nätverk inom hela kulturer eller imperier, t o m globala nätverk. Jag anser ändå att Manns syn på och definition av nätverk är väl värt att prova på en betydligt lägre nivå. Då blir perspektivet ett annat, ett mikroperspektiv. Granskningen av nätverken görs från den dansk-skånska adelns synvinkel, hur den passade in, engagerade sig och påverkade olika nätverk. För att kunna analysera denna mikronivå måste de grundläggande nätverken vara de som gällde för den dansk-skånska adeln i den situation och verklighet den befann sig i. Manns fyra basala nätverk kommer därför att modifieras och anpassas till uppsatsens syfte.

Ideologiska nätverk av religiös natur har bedömts som mindre väsentliga. Sekulära ideologiska nätverk syftar på gemensamma, sammanbindande krafter och föreställningar inom en grupp. För adeln var själva ståndstillhörigheten en sådan gemensam föreställningsvärld, med en egen ideologi som Peter Englund visat.⁴² Ståndsideologin kan sägas ingå som den fundamentala beståndsdel i de *sociala nätverk* adeln ingick i. Därför kommer social status (anseende, rang, samhällsställning, livsföring etc) att utgöra en viktig nätverksfaktor.

Ekonomiska nätverk eller ekonomiska aspekter finns både hos Mann och hos Weber och kommer att finnas med här också. De politiska och militära nätverken i Manns modell motsvarar maktdimensionen hos Weber. Jag kommer att använda mig av båda begreppen, men omvandlar dem från det överhetsperspektiv Mann definierar dem som, till ett lägre aktörsperspektiv. *Politiska nätverk* kopplar jag till de politiska arenor som var tänkbara för den dansk-skånska adeln (riksdag, förvaltning, jurisdiktion etc). Nätverken innehåller aspekter av såväl politiskt inflytande och påverkan – makt – som försörjnings- och karriärmässiga motiv. *Militära nätverk* frigörs från det ursprungliga sambandet med makt och utövningen av statens våldsmonopol. I stället läggs fokus på de militära nätverkens betydelse för försörjning, karriär och även socialt anseende.

⁴¹ Mann 1986 s. 22-27.

⁴² Englund 1989.

1.6 Metod

Uppsatsen metodiska uppläggning sammanfattas i figur 1. Utifrån frågeställningarna utforskas varje nätverkskategori. Varje sådan analys bör helst göras via ett antal olika synvinklar, utifrån ett antal olika källor. Varje skärningspunkt mellan fråga och nätverksmodell representeras således av ett flertal olika delundersökningar. Det är först genom en sådan granskning, från flera olika håll och via flera olika källor, som varje nätverk – och det dansk-skånska inslaget i dem – blir tillräckligt genomlyst för att säkra slutsatser skall kunna dras. En total genomgång utifrån de skisserade riktlinjerna bör leda fram till en kunskap och förståelse för den dansk-skånska adelns position och utveckling under perioden samt dess integration inom den svenska staten. Tidsramen för den här uppsatsen tillåter inte en sådan total genomgång. I stället kommer tre undersökningar att göras som får betraktas som stickprovsmässiga, vilka förväntas leda fram till preliminära svar som kan utnyttjas som utgångshypoteser i en större studie. Undersökningarna ger förhoppningsvis också svar på om modellen utgör ett fruktbart angreppssätt.

FRÅGOR	NÄTVERKSMODELL				RESULTAT
	Social status	Ekonomi	Politik	Militärt	
Vilka var den dansk-skånska adelns viktigaste nätverk och hur såg de ut?	—————→				Redogörelse av nätverken.
Vilken var den dansk-skånska adelns ställning i nätverken och hur förändrades denna position?	—————→				Redogörelse av position och förändring.
Hur agerade och mot vilka mål strävade den dansk-skånska adeln i nätverken?	—————→				Redogörelse av mål och agerande.

Figur 1: Teori- och metodmatris

Först kommer den dansk-skånska adelns *äktenskapsmönster* att studeras. Äktenskap är en klassisk nätverksparameter. De speglar primärt vilka sociala grupperingar man ligger med, som ett medel för att upprätthålla eller förbättra sin sociala status. Men äktenskapen hade också stor ekonomisk betydelse, då de var av central betydelse för att bevara och öka släktens jordinnehav. Slutligen kunde de också ha betydelse för nyttiga kontakter inom politiska nätverk.

Nästa granskningsobjekt blir den dansk-skånska adelns *riksdagsdeltagande*. Deltagandet hade självfallet främst betydelse inom de politiska nätverken. Men beroende av hur

deltagandet utövades och hur involverad man blev i det politiska livet kan man tänka sig att det var relevant ur både social och ekonomisk synpunkt.

Slutligen kommer de *ämbeten och befattningar* som den dansk-skånska adeln innehade att undersökas. Eftersom det gäller både civila och militära befattningar har de betydelse främst för de politiska och militära nätverken. Men befattningar, och inte minst hur långt man kunde klättra befattningsmässigt, hade också betydelse för den sociala statusen och för den ekonomiska försörjningen.

Som framgår av denna korta redogörelse skall inte de olika nätverken ses som separata, välavgränsade storheter. Tvärtom så flyter de in i varandra, interagerar och påverkar nätverken sinsemellan. Detta överensstämmer med Michael Manns syn på nätverk som beskrevs i förra avsnittet. Därför kommer inte analyserna att resultera i fyra väldefinierade och väl avgränsade nätverksbeskrivningar, utan snarare i en mer samlad och generell beskrivning av den totala nätverksstrukturen.

Inom varje undersökningsområde kommer först en kvantitativ analys att göras för att skapa en initial bild av nätverken, en bild som fokuserar på deras struktur och hur denna struktur förändras. Därefter görs en kvalitativ genomgång av materialet för att fördjupa och vid behov korrigera beskrivningen av nätverksstrukturerna. Den kvalitativa analysen syftar också till att försöka fånga upp den dansk-skånska adelns strategier och målsättningar. En mer konkret och detaljerad beskrivning av resp delundersöknings målsättningar och metoder kommer att lämnas under de olika analysdelarna.

1.7 Källdiskussion

Källmaterialet utgörs av två grundläggande kategorier. För analyserna av äktenskap och ämbeten/befattningar kommer genealogiskt material att användas. För riksdagsdeltagandet kommer riksdagsprotokoll att utnyttjas. *Hur* källmaterialet används kommer ingående att beskrivas under de olika delanalyserna. Här skall en mer generell diskussion föras om källmaterialets lämplighet och tillförlitlighet.

Det genealogiska materialet utgörs primärt av Gustaf Elgenstiernas samlingsverk från 1925-1936 *Den introducerade svenska adelns ättartavlor I-IX*. Genom tiderna har adeln alltid visat ett stort genealogiskt intresse, då adeln spelat en väsentlig roll för deras anseende och samhällsställning. Flera sammanställningar över adliga ätter har producerats, byggda på äldre material, men kompletterade och justerade med nya genealogiska forskningsrön. Med tiden har därför en mängd felaktigheter och rena falskarter utmönstrats och ättartavlorna utvidgats. Elgenstiernas verk är det senaste av dessa verk och bygger på den tidens samlade

genealogiska kunskaper om de adliga ätterna.⁴³ Redan under arbetets drygt tioåriga tillkomstprocess konstaterades felaktigheter och brister. Korrigeringar av dessa flöt in som rättelser och kompletteringar i sista bandet 1936.⁴⁴ Därefter har ny kunskap vunnits och i samband med att Elgenstiernas bokserie nyproducerades i en faksimilupplaga 1998 påbörjades en sammanställning av dessa lärdomar. Arbetet ledde fram till två supplementband som främst innebar kompletteringar till det ursprungliga materialet.⁴⁵

Som ett komplement till Elgenstierna, främst för ätternas danska tid, har ett motsvarande danskt verk utnyttjats, nämligen *Dansk Adels Aarbog*. Till skillnad från Elgenstierna, som är en samlad redovisning av samtliga introducerade ätter, är det danska verket en sedan 1884 årligen⁴⁶ utkommen skrift, som presenterar släktutredningar för en eller några ätter i varje publikation. I varje årgång införs också de senaste forskningsrönen som rättelser och kompletteringar till utredningar i tidigare årgångar.⁴⁷

Ytterligare ett komplement till Elgenstierna har använts, främst i samband med analysen av ämbeten och befattningar, nämligen Adam Lewenhaupts *Karl XII:s officerare*. Verket är en sammanställning över Karl XII:s officerare och deras militära karriärer. Även om det är ett ambitiöst och omfattande arbete så kan det rimligen inte vara komplett och helt felritt.

Säkerligen saknas fortfarande en del genealogisk information i dessa verk och sannolikt kvarstår felaktigheter. Med tanke på att de ändå utgör den samlade kunskapen av många seklers genealogisk forskning inom det mest utforskade befolkningselementet – adeln – så har jag gjort bedömningen att ett utnyttjande av primärkällor (kyrkböcker, regementsrullor etc), baserat på en någotsånär rimlig tidsmässig insats, inte skulle kunna tillföra uppsatsen något alls faktamässigt. Kvarstående felaktigheter och brister i de använda genealogiska verken kan så klart i rena undantagsfall leda fel analysmässigt, men med största sannolikhet är dess betydelse för den samlade bedömningen och analysen helt negligerbar.⁴⁸

För analysen av riksdagsdeltagandet har adelsståndets riksdagsprotokoll utnyttjats. Utgivning av dessa påbörjades i mitten av 1800-talet och är tryckta i två serier. Den ena omfattar riksdagarna 1627-1714 och gavs ut 1855-1910. Utgivningen av den andra, som omfattar riksdagarna från 1719, påbörjades 1875. Den senaste delen i denna serie utkom 1982

⁴³ Elgenstierna 1925 del I s. V-X.

⁴⁴ Elgenstierna 1936 del IX s. 237-314.

⁴⁵ Szabad 2008.

⁴⁶ Under senare år har publikationen utkommit samlat för två eller flera år.

⁴⁷ *Dansk Adels Aarbog* 1884-.

⁴⁸ För en ytterligare utvärdering av Elgenstierna som källmaterial se Elmroth 2001 s. 28-29.

och avsåg riksdagen 1779. För denna uppsats har jag utnyttjat de delar som omfattar riksdagarna 1664 till 1747.⁴⁹

Ingemar Carlsson har i sin studie över frihetstidens partiväsen 1731-1743 granskat tillförlitligheten i dessa protokoll. Han jämför dem med annat källmaterial, såsom privata redogörelser och noteringar, och konstaterar att de egentligen utgör ett mellanting mellan diskussionsprotokoll och beslutsprotokoll. Han nämner möjliga orsaker till att ett antal yttranden saknas i protokollen, t ex att protokollföraren inte hunnit med, att inlägg har eliminerats som mindre viktiga och att det varit svårt att uppfatta vad som sades i de ibland tumultartade diskussionerna. I andra fall kan kraftiga motsättningar medvetet ha tonats ner eller förbigåtts i protokollen.⁵⁰

Min bedömning är att protokollen huvudsakligen skall ses som diskussionsprotokoll, men att protokollförarens ambition inte varit att komplett och ordagrant relatera diskussionerna, utan snarare att återge essensen i inlägg och diskussioner. Jag har svårare att uttala mig om huruvida hela yttranden saknas eller har missuppfattats/förvanskats, men jag tar Carlssons påstående för givet att så kan ha varit fallet. Eftersom jag främst intresserar mig för deltagande och aktivitet på riksdagarna är sanningshalten av mindre betydelse i denna utforskning. Däremot har det betydelse om inlägg eller annan aktivitet från den dansk-skånska adelns sida har utelämnats. Att så skulle vara fallet är inte uteslutet, snarare troligt, men att det skulle ha skett systematiskt eller i betydande omfattning anser jag vara uteslutet. Inga motiv för eller tecken på det finns. Försiktigtvis måste vi konstatera att de kvantitativa beräkningarna av antalet yttranden skall ses som minimisiffror, men inget tyder på att de skulle ha varit väsentligt högre och därmed kullkasta de slutsatser som dras.

⁴⁹ *Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. Del 9-17. 1664-1714 (SRARP), 1891-1902, Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med 1719. Del 1-17. 1719-1747 (SRARP 1719), 1875-1906.*

⁵⁰ Carlsson 1981 s. 4-14.

1.8 Den danska adeln i Skåne

Begreppet *dansk-skånsk adel* (den danska adeln i det svenska Skåne) har redan förekommit i uppsatsen ett antal gånger. Innan själva undersökningen påbörjas måste detta begrepp, själva undersökningsobjektet i uppsatsen, tydligt definieras. Före kriget 1658 fanns ett antal danska adelsätter, som via ett mer eller mindre stort gods innehav ansågs konstituera en skånsk adel. Under den första övergångstiden från 1658 fram till 1680-talet var turbulensen minst sagt stor inom denna skara. Individuellt taktiska överväganden kombinerat med de yttre händelsernas påverkan ledde till att vissa adelsmän valde att sälja sina gods och lämna Skåne, medan andra i stället kom att satsa helhjärtat på sitt skånska gods innehav. Andra åter försökte i det längsta att upprätthålla ett innehav på båda sidor sundet. Utöver gods innehav gällde det också adelsmännens samhällsliga position; politiska ämbeten på olika nivåer, befattningar inom militärapparaten och i civilförvaltningen. Vilken kung och vilket rike skulle man satsa på? Valen omfattade långt ifrån alltid flera möjliga vägval; inte minst händelserna under skånska kriget försatte många adelsmän i positioner med få eller inga alternativ. Först efter skånska kriget och de därpå följande uppgörelserna på 1680-talet kring privilegier, lagstiftning och inkorporering klarnade den här bilden.

Min definition av dansk-skånsk adel baseras på några grundläggande parametrar. Den första är att begreppet skall syfta på adelsätter. Således utgår den inte från enskilda adelsmän; dessa blir i stället en logisk följd av den definierade ätten. Med ätt i adliga sammanhang avses ett släktbegrepp som sammanhänger och fortlever via legitima manliga ättlingar.⁵¹ Nästa grundförutsättning är att ätten skall ha ingått i den godsbesittande danska adeln i Skåne före övergången, vilket sammanfattar ett krav på ättens dansk-skånska rötter. Den sista parametern bygger på att adelsätten kvarhöll ett skånskt gods innehav och utifrån detta etablerade sig som en *svensk* adelsätt. Detta manifesterades i slutändan genom en introduktion på det svenska Riddarhuset. I princip skulle definitionen även kunna omfatta ointroducerad adel i Sverige, men någon skånsk sådan med de definierade danska rötterna har jag inte påträffat.

De sexton dansk-skånska adelsätter som omfattas av ovanstående definition utgörs av nedanstående familjer, med uppgift om åldern på adelskapet i Danmark, när ätten naturaliserades⁵² i Sverige och när den introducerades på Riddarhuset, samt när den dog ut

⁵¹ För en fördjupad diskussion kring ätt/släktbegreppet, se Ullgren 2004 s. 42.

⁵² Naturalisation innebar att en utländsk adelsman (även adelsmän i de erövrade danska, baltiska och tyska provinserna) som bosatt sig i Sverige (det svenska kärnriket inkl Finland och de danska erövringarna) upptogs bland den svenska adeln. Naturalisation utgick från regenten och innebar en konfirmation av det utländska adelskapet samt befallning att han skulle introduceras på det svenska Riddarhuset. Ibland remitterades ärendet direkt till Riddarhuset för de skulle utreda det utländska adelskapet (Wernstedt 1937 s. 124-134, 155-157).

alternativt om den kvarlever (för en mer omfattande och detaljerad beskrivning av ätterna, samt källhänvisningar, se Appendix – Dansk-skånska adelsätter):

Adelsätt	Dansk adel från	Naturaliserad	Introducerad	Utdog
Barnekow	1547	1660	1664	Lever
Beck, senare Beck-Friis	Mitten 1400-t	1660 ⁵³	1723	Lever
Bille af Dybeck	Början 1300-t	1664	1664	1714
Gyllenstierna af Svaneholm	Början 1300-t	1664	1664	1705
Gädda (Giedde)	Början 1400-t	1664	1664	1705
Holck	Början 1300-t	1664	1664	1717
Krabbe af Krageholm	Början 1300-t	1664	1664	1678
Lindenov	Slutet 1300-t	1664	1664	1697
Morman	Slutet 1300-t	1732	1743	1882
Ramel	1584	1664	1664	Lever
Rosencrantz ⁵⁴	Mitten 1300-t	1684/1752 ⁵⁵	1756	Lever
Tott	Slutet 1200-t	1664/1756 ⁵⁶	1664/1756	Lever
Trolle	Mitten 1300-t	- ⁵⁷	1689	Lever
Ulfeldt	Slutet 1100-t	1664	1664	1682
Urne	Slutet 1100-t	1664	1664	1704
Walkendorff	Slutet 1300-t	1664	1664	Lever

Av den dansk-skånska adelns sexton ätter var således fjorton att betrakta som dansk uradel (adliga före reformationen 1536), medan två (Barnekow och Ramel) var nordtysk adel som naturaliserades i Danmark senare på 1500-talet. Utöver dessa två var också Trolle (Sverige) och Walkendorff (Nordtyskland) ursprungligen inte dansk adel. Tolv ätter introducerades på

⁵³ Jockum Beck är benämnd som svensk undersåte 1660, dock ej som naturaliserad, av Elgenstierna (1925 del I s. 254). Introduktionen skedde först med hans sonsöner.

⁵⁴ Den Rosenkrantzka skånska släktgrenen brukar uppdelas i två släktlinjer efter deras anknytning till olika skånska gods, nämligen Örup-linjen resp Glimminge-linjen. Se Appendix - Dansk-skånska adelsätter.

⁵⁵ Enligt Elgenstierna (1931 del VI s. 465-466) ”nedsatte” sig Holger Rosenkrantz (Glimminge-linjen) i Skåne i början av 1700-talet och hans släkting Axel Rosenkrantz (Örup-linjen) blev svensk undersåte 1684. Deras söner naturaliserades 1752 och introducerades 1756.

⁵⁶ Knud Tott naturaliserades och introducerades 1664, men ätten utslocknade med honom 1702. Dessförinnan hade han sålt sina skånska gods och återgått till dansk tjänst. En något avlägsen släkting, hans kusins son Otto Tott (1696-1758), naturaliserades och introducerades 1756 på samma nummer varför slakten därmed fortlevde ur Ridarhusets synvinkel.

⁵⁷ Ursprungligen en gammal svensk frälseätt med småländska rötter, känd från början av 1300-talet. En gren bosatte sig i Skåne, medan den svenska slakten utslocknade under 1500-talet. Någon naturalisation var inte nödvändig, utan introduktion erhöles baserad på att det var en svensk uradlig ätt.

Riddarhuset redan 1664, medan resterande introducerades huvudsakligen kring 1700-talets mitt, trots att de funnits och verkat i det svenska Skåne sedan 1600-talet. Sju av släkterna lever fortfarande kvar i Sverige efter 350 år, vilket faktiskt är en hög siffra i sammanhanget (44%). Som jämförelse kan nämnas att av den uradel som fanns i Danmark 1536, samt de som adlats 1536-1660, återstod 1946 knappt 7%.⁵⁸ Hälften av de sexton ätterna dog ut tämligen tidigt under undersökningsperioden och får därmed en ringa betydelse för undersökningens resultat.

Slutligen några ord om den adel som definitionsmässigt har uteslutits ur undersökningen, men som ändå kan anses ha viss bäring på frågan om dansk adel i Sverige.

Ett särfall är den ursprungligen pommerske ätten Svave, i Sverige kallad Svab. Ätten naturaliserades som dansk adel 1537. Redan tidigt visade de två bröderna Mogens och Arild Svab en vilja att bli kvar på sina skånska gods (bl a Näsbyholm, Lärkesholm och Vankiva) och knyta an till den svenska kronan. Mogens svor trohetsed redan 1658⁵⁹ och Arild var med och förhandlade fram Malmö recess 1662.⁶⁰ Men ingen formell naturalisation har kunnat hittas, och ingen introduktion skedde, varken 1664 eller senare. De bodde sannolikt kvar på sina skånska gods livet ut, och med dem utslocknade ätten Svabs skånska gren 1696.⁶¹ Det hade varit tänkbart att konstruera definitionen så att även denna ätt kommit med, men eftersom släkten försvann tidigt under undersökningsperioden menar jag att den bara skulle ha en marginell betydelse för undersökningens resultat. Därför har jag valt att behålla den, i mitt tycke, mer stringenta definitionen, som förutsätter introduktion.

För några danskar gällde det omvända, de hade inget ursprungligt frälsegods i Skåne vid övergången, och blev upphöjda i adligt stånd först av den svenska riksmakten. Biskopen i Lunds stift, Peder Winstrup, adlades redan i april 1658 och introducerades två år senare.⁶² Den tidigare danske ränträstaren Jens Mikkelsen hyllade tidigt den svenske kungen och utmärkte sig sedan som en nitisk svensk undersåte. Han adlades 1687 under namnet Ehrenborg och introducerades 1689.⁶³ I dess fall har jag gjort bedömningen att eftersom de inte hade med sig danska rötter i form av adelstillhörighet eller godsegendomar, de mer kan anses vara kopplade till en svensk adelsvärld än den dansk-skånska, som jag eftersträvat att definiera, med dess långa anor och historia.

⁵⁸ Fabritius 1946 s. 71.

⁵⁹ Weibull 1868-69 s. 92.

⁶⁰ Fabricius 1972 del 2 s. 39.

⁶¹ *Danmarks adels aarbog* 1926 s. 66-67.

⁶² Elgenstierna 1934 del VIII s. 804.

⁶³ Elgenstierna 1926 del II s. 410, Kjellberg 1966 del 3 s. 120.

Ytterligare några släkter noteras ibland som kvarvarande dansk adel med skånskt gods innehav vid 1600-talets slut, nämligen Rantzau, Gersdorff och Sehested.⁶⁴ Bollerup tillhörde familjen Rantzau fram till 1753, men släkten hade därtill ett mycket omfattande danskt gods innehav. Otte Rantzau, den sista manliga Bollerups-innehavaren i släkten blev dansk greve 1671 och var betrodd med danska diplomatiska uppdrag. Två av hans döttrar, båda ogifta, var släktens sista innehavare av Bollerup under flera decennier på 1700-talet och hade troligen godset som sin bostad.⁶⁵ Den Sehestedska ättens främsta skånska gods innehav var Karsholm, vilket de innehade ända fram till 1781. De påstås ha varit den sista danska adel som innehade skånska gods. Ägarna hade emellertid också omfattande danska godsbesittningar och besatt höga militära befattningar i Danmark.⁶⁶ Den danske rikshovmästaren Joakim Gersdorff hade före övergången ett omfattande gods innehav i Skåne. I samband med att Bornholm skulle inlösas mot skånskt gods passade Gersdorff på att avhända sig sitt innehav i utbyte mot egendomar i Danmark.⁶⁷ Dock hade släkten kvar ett ringa jordinnehav 1684 och möjligen även 1699.⁶⁸ Omfattande danska gods innehav, primär bosättning i Danmark, höga militära och civila danska befattningar, inget svenskt adelskap – allt detta innebär att de måste betraktas som fast förankrade i det danska riket; en utifrån Skånes horisont betraktad dansk, dvs utländsk, adel med vissa skånska godsegendomar. De bör inte klassificeras som en dansk-skånsk adel i det svenska riket.

I samband med Roskildefreden var det inte bara Skåne som övergick till den svenska kronan, utan även andra landskap som t ex Blekinge, Halland och Bohuslän. Även i dessa landskap fanns några enstaka fall av ursprunglig dansk (i några fall norsk) adel som övergick till att bli adel i Sverige. Det gäller t ex de bohuslänska ätterna Bildt, som naturaliserades och introducerades 1664,⁶⁹ och Green af Rossö som dock aldrig introducerades.⁷⁰ Eftersom uppsatsen är tydligt avgränsad till Skåne (med dess särpräglade högaristokratiska adelsituation) tas inte heller dessa släkter med i undersökningen.

⁶⁴ Se t ex Ullgren 2004 s. 77 (alla tre) och Sanders 2008 s. 75 (de båda förstnämnda).

⁶⁵ *Danmarks adels aarbog* 1930 s. 49-53, Kjellberg 1966 del 3 s. 29.

⁶⁶ *Danmarks adels aarbog* 1954 s. 34, 42-43, 47, Kjellberg 1966 del 3 s. 146.

⁶⁷ Jeppsson 2006:4 s. 12, 16.

⁶⁸ Ullgren 2004 s. 75, 77.

⁶⁹ Ättens säkerligen mest kände medlem är förre statsministern Carl Bildt. Elgenstierna 1925 del I s. 377, *Sveriges ridderskap och adels kalender* 2004 s. 73.

⁷⁰ Tersmeden 1889 s. 72-75.

2 UNDERSÖKNING OCH ANALYS

2.1 Äktenskap

Arrangerade äktenskap har sedan lång tid varit ett av de mest grundläggande medlen för att försvara, konsolidera eller förbättra en familjs eller släkts situation. Det har gällt för familjer långt ner på den sociala rangskalan i bondesamhället, och inte minst gällt för familjer i samhällets yttersta toppskikt. Furstliga äktenskap har cementerat eller kastat om politiska allianser, förändrat rikens geografiska utformning och dess maktbalanser.

Julia Adams har visat på familjedynastisk politikens väsentliga betydelse i statsbildningsprocesser – inte minst i det under 1600- och 1700-talen av köpmannasläkter dominerade Nederländerna – och äktenskapsinstrumentets centrala roll i sammanhanget.⁷¹ För den adliga eliten var äktenskapsallianser centrala byggstenar när man manövrerade och positionerade sig i ekonomiska, politiska och sociala nätverk. Thomas Småberg har studerat regional elit i Västergötland under slutet av medeltiden och funnit hur betydelsefulla de avtalade äktenskapen var för familjens samhälleliga strävanden. Han noterar också en intressant distinktion mellan söner och döttrar. Sönernas äktenskap användes för den sociala rörligheten uppåt, medan döttrarnas giftermål syftade till att säkerställa familjens lokala maktposition.⁷² I en studie från några Dalahärader under 1500- och början av 1600-talet uppmärksammade Maria Sjöberg kvinnornas och äktenskapens betydelse för formeringen av släktens jordinnehav, grundvalen för dåtidens ekonomi. Trots att de inte var myndiga, utan maken hade såsom målsman dispositionsrätten över hustruns jord, kunde de äga både arvsrätt och innehavsrätt till jord. Eftersom adliga släkter konstruerades utifrån manliga släktlinjer innebar ofta äktenskap förflyttning av fast egendom från en släkt till en annan via den kvinnliga äktenskapspartnern.⁷³ Exempelen kan mångfaldigas på de flesta nivåer i det västerländska samhället, men det bör stå utom tvivel att de äktenskap som ingicks av den dansk-skånska adeln under undersökningsperioden var av väsentlig betydelse för deras nätverksstrategier i den nya sociopolitiska miljön.

I den adliga ideologin ingick som en grundläggande tanke att hålla ståendet rent, att inte via äktenskapsförbindelser med ofrälse urholka den adliga statusen. Denna hållning hade också en mer jordnära och praktisk sida – det gällde att upprätthålla frälsestatusen på släktens jord

⁷¹ Adams 2007 passim, speciellt s. 92-93.

⁷² Småberg 2003 s. 89-94.

⁷³ Sjöberg 2001 s. 14, 147, 157.

så att inte möjligheter öppnades för kronan att argumentera för en skattläggning av densamma eller att förhindra att den via arv kom i ofrälse ägo. Regelverk skapades för att i möjligaste mån förhindra äktenskap med ofrälse, med böter och andra sanktioner som påföljd. Det gick emellertid att via kungligt tillstånd komma runt bestämmelserna. Reglerna gav också föräldrar ett bestämmande inflytande över barnens, såväl söners som döttrars, äktenskap.⁷⁴

Vi är ju vana att associera äktenskap med kärlek, så var kom kärleken in i bilden? Under medeltiden blev kärleken – den höviska kärleken – en del av elitens riddarideal, men då rörde det sig om ett idealt, till skillnad från ett praktiskt och pragmatiskt, synsätt. Den höviska kärleken hade ingen egentlig påverkan på äktenskapet. Reformationen höjde äktenskapets status och möjliggjorde kärlek inom äktenskapet, men familjens intressen förblev den bestämmande grundvalen för varför, och med vem, man ingick äktenskap. Först med upplysningen började en annan syn på kombinationen kärlek och äktenskap att pocka på tolkningsföreträde, men det var inte förrän efter första världskriget denna tanke fick riktigt genomslag.⁷⁵

Mot denna bakgrund framstår det tydligt att genom att studera de äktenskap som den dansk-skånska adeln ingick, kan vi få en inblick i och skapa oss kunskap om de förändringar i kontaktytor, nätverk och samhällsposition som skedde under undersökningsperioden. Vi kan förvänta oss att äktenskapen är resultat av familjepolitiska överväganden och inte en effekt av moderna, västerländska kärleksrelationer.

2.1.1 Mål, metod och kategorisering

Utifrån uppsatsens grundläggande syfte – att identifiera och studera den dansk-skånska adelns nätverk och dess förändringar – är det två huvudsakliga målinriktningar som gäller vid undersökningen av äktenskapen. Den första parametern gäller *nätverkens sociogeografiska utbredning*, dvs vilka kontakter fanns kvar med den danska adeln väster om Öresund, i vilken utsträckning var nätverken begränsade inom en regional skånsk värld – och i så fall var det med den gamla danska adeln eller med den inflyttade svenska adeln – och i vilken grad var de utvidgade norrut mot det svenska riket. En regional äktenskapssfär skulle kunna indikera på en fortsatt förskånskning medan giftermål med uppsvensk adel kan tyda på integreringsambitioner med den nya staten på riksplenet. Den andra intressanta mätvariabeln är vilka *statusnivåer* inom adeln man knöt sig till. Fortsatte man att äkta personer inom den

⁷⁴ Boëthius 1926 s. 63-64, Carlsson 1949 s. 180, Englund 1989 s. 42, Konow 2005 s. 200.

⁷⁵ Reddy 2010.

bördsstolta gamla högadeln eller lierade man sig med den växande (både numerärt och inflytelsemässigt) nyadeln?

Samtliga äktenskap under perioden 1680-1750 där minst ena parten tillhörde den definierade dansk-skånska adeln ingår i undersökningen, med undantag av två grupper. Den ena gruppen är de adelsmän, som trots introduktion på Riddarhuset valde att efter skånska kriget återgå i dansk tjänst och tillsammans med sina familjer bosätta sig i Danmark. Det rör två adelsmän, Ove Ramel och Knud Tott, och deras döttrar. De kom också att avveckla i stort sett hela sitt skånska godsinnehav. De kan därmed inte längre anses representera undersökningsobjektet, dvs en dansk-skånsk adel som utifrån sitt skånska godsinnehav syftade till att etablera sig som svensk adel. Det styrks av de sju äktenskap som uteslutits – samtliga ingicks med dansk högadel. Det andra undantaget gäller delar av släkten Walkendorff. Hans Walkendorff var en besutten dansk-skånsk adelsman med Ellinge som centralt herresäte, men han var uppenbarligen en dålig förvaltare av sin egendom. Hela förmögenheten förlorades, han dog i armod och hans efterkommande hämtade sig aldrig ekonomiskt eller socialt. Samtliga äktenskap, tio stycken, som hans efterkommande ingick efter familjens ekonomiska nedgång (räknat från en bit in på 1710-talet) har uteslutits. Alla ingicks, så vitt kan bedömas, med ofrälse. I stället för att vid varje delanalys behöva förklara dessa atypiska äktenskap, har jag valt att lämna en samlad kommentar här och därefter utelämna dem ur analysen.⁷⁶

Totalt har 69 äktenskap registrerats under perioden. Med ovanstående 17 strukna återstår 52 stycken. Av dessa är fyra äktenskap sådana att båda parterna tillhör den definierade dansk-skånska adeln. Dessa äktenskap kommer att räknas två gånger var; det som mätningen syftar till är ju inte själva äktenskapet utan den valda äktenskapspartnern och i dessa äktenskap fanns alltså två valda äktenskapspartners utifrån undersökningsobjektet. Totalt sett omfattar undersökningen därför 56 äktenskapspartners. Undersökningen är en totalundersökning då hela den definierade populationen ingår, men det är ändå viktigt att hålla i minnet i den kommande analysen att det trots allt är en ganska liten undersökningspopulation vi rör oss med. Slutsatsernas bärighet måste därför relateras till denna begränsning.

För att kunna genomföra den åsyftade analysen krävs en klassificering av undersökningsparametrarna. Konkret innebär det att kategoriseringen av begreppen *stånd*, sociogeografisk hemvist och adelstatus fastställs. Definitionen av *stånd* kommer att vara den gängse svenska indelningen (adel, präster, borgare, bönder) med tillägg av klassen ofrälse

⁷⁶ För detaljer och källhänvisningar se Appendix - Dansk-skånska adelsätter.

ståndspersoner, dvs icke-adliga officerare, ämbetsmän, lärare, godsägare etc.⁷⁷ Nyadlade räknas som adel endast om adlingen skedde före äktenskapet. Naturaliserade efter giftermålet räknas till adeln eftersom de var av utländsk adel redan vid vigseln.

Med *sociogeografisk hemvist* menar jag inte bara ett renodlat geografiskt begrepp kopplat till huvudsaklig bosättning utan även en geografisk tillhörighet baserat på sociala och politiska faktorer som t ex ämbetslokalisering eller adelstillhörighet. Något modernt nationellt medborgarskap existerade inte under 1600-1700-talen och någon precis bosättningsplats är oftast svår att få fram, därför denna mer komplexa kategorisering. Jag definierar grupperna stegvis; de som inte ingår i en grupp förs vidare till nästa klassificeringssteg. Analysen kommer att genomföras utifrån följande gruppindelning:

- Skåne (dansk) Den tidigare definierade dansk-skånska adeln, samt ofrälse personer boende i Skåne med huvudsakliga släktrötter från den danska tiden.
- Skåne (svensk) Svensk adel (dvs med säte på det svenska Riddarhuset) som via ämbeten (officerare vid skånska regementen eller civila ämbetsmän vid skånska förvaltningsorgan) och/eller huvudsakligt skånskt godsbestånd kan anses varit knutna till Skåne. Ofrälse personer med motsvarande anknytning till Skåne.
- Sverige Övrig svensk adel samt övriga som kan anses tillhöra de andra svenska stånden eller motsvarande.
- Danmark Adel med danskt adelspatent.
- Övriga Övrig adel (här ingår utländsk adel men också adel i svenska besittningar, t ex i Baltikum).

Definitionerna är inte knivskarpt avgränsade och gränsdragningen har därför i något enstaka fall fått göras baserat på en skälighetsbedömning utifrån tillgänglig information. För de två sista kategorierna (Danmark och övriga) har det räckt att knyta definitionen till adeln, inga andra har varit aktuella. Kategoriseringen är baserad på vuxna, manliga individer. För döttrar har klasstillhörigheten baserats på faderns tillhörighet.

Adelstatus, eller om man så vill en indelning i hög- och lågadel, är betydligt knepigare att definiera, och tidigare forskare har använt sig av olika metoder. Jag kommer att presentera ett par använda indelningsgrunder, samt min egen valda indelning. Ingvar Elmroth arbetar med en uppdelning i gammaladel och nyadel, där han dragit gränsen vid adlande före resp. efter 1600. Utgångspunkten för Elmroth är inte att mäta statusnivåer inom adeln. I stället syftar

⁷⁷ För en närmare analys av begreppet ofrälse ståndspersoner se Carlsson 1949 s. 6-11.

hans arbeten till att undersöka dels adelns demografiska rörelser, dels hur den färska svenska stormakten mötte och löste det kraftigt ökade personalbehovet inom officers- och ämbetsmannakåren, som den eskalerande militär- och förvaltningsapparaten krävde. I det ljuset kan det vara naturligt att dra gränsen redan 1600, i stormaktens begynnelsefas. Hans val att även klassificera den utländska adel med långa anor som naturaliserades från 1600 och framåt som nyadel blir förstaeligt när uppgiften är ett personalrekryteringsproblem.⁷⁸ I Peter Ullgrens avhandling *Lantadel* är däremot syftet att skilja mellan de sociala nivåerna inom adeln, precis som i denna undersökning. Han gör det utifrån två bedömningskriterier. Det ena är att skilja mellan betitlad adel (grevar och friherrar) och obetitlad adel (övrig adel). Det andra är att särskilja bördsadeln, dvs gammaladeln, från nyadeln. I det sammanhanget är det viktigt, menar Ullgren, att avskilja nyadlingarna under senare delen av 1600-talet och argumenterar därför för en gränsdragning kring seklets mitt, men väljer till slut en mer dynamisk, icke årtalsbunden lösning. Enligt Ullgrens definition avses därför med nyadel personer som själv adlats eller vars far adlats. Som gammaladel räknas således de fall där nobilitering skedde två eller flera generationer tidigare. Utländsk naturaliserad adel klassificeras på likartat sätt, men särredovisas konsekvent som utländsk adel.⁷⁹

Mitt sätt att mäta adelstatus bygger såväl på distinktionen mellan gammaladel och nyadel som på uppdelningen mellan betitlad (grevar och friherrar) och obetitlad adel.

Att ha många anor och en lång adlig familjehistoria utgjorde en central del i adelns sociala, men också maktmässiga, konkurrens.⁸⁰ Jag anser, precis som Ullgren, att det är viktigt att utskilja den nyadlingsvåg som skedde under slutet av 1600-talet. Den kan sägas ha påbörjats med drottning Kristina; under hennes tioåriga regenttid introducerades inte mindre än 433 ätter på Riddarhuset.⁸¹ Därför har jag satt gränsåret till 1644, året för hennes trontillträde. Jag är däremot tveksam till att bruka ett dynamiskt adelsbegrepp. Det fungerar hos Ullgren, vars undersökningsperiod slutar vid 1600-talets slut, men i föreliggande analys skulle det kunna innebära att släkter som adlats kring 1700 klassificeras som bördsadel, vilket måste sägas strida mot alla gängse uppfattningar i denna begreppsdiskussion. Vidare väljer jag en annorlunda behandling av utländsk naturaliserad adel. Tvärtemot både Elmroth och Ullgren bortser jag från naturaliseringstidpunkten, och ser enbart på tiden för släktens upphöjande i adligt stånd, oavsett i vilket land detta skedde. Därmed kan utländsk adel och adel naturaliserad i Sverige behandlas likvärdigt. I linje med den tidigare diskussionen menar

⁷⁸ Elmroth 1981 s. 29-31, Elmroth 2001 s. 29-32.

⁷⁹ Ullgren 2004 s. 38-40.

⁸⁰ Englund 1989 s. 108-112.

⁸¹ Eriksson 2011 s. 215.

jag att det väsentliga inte var en formell naturaliseringstidpunkt, utan det var de adliga anorna som hade betydelse. Det känns absurt att ur adelstatussynpunkt likställa en ursprungligen tysk adelsman med vittförgrenade släktanor från korstågstiden med en nyadlad inhemsk prästson bara för att naturalisering resp nobilisering i Sverige skedde samtidigt. För att ändå särskilja olika typer av gammaladel resp nyadel kommer dessa både kategorier att spaltas upp i olika grupper (naturaliserad, inhemsk, övrig etc).

Uppdelningen i betitlad och obetitlad adel som mätbas på adelsstatus lider av två svagheter. Den ena svagheten rör svårigheten att på ett komparativt sätt klassificera utländsk adel, där andra system än de svenska gällde.⁸² Därför har jag valt att enbart undersöka äktenskapspartners som tillhörde den svenska adeln, dvs som var introducerade på det svenska Riddarhuset. Den andra bristen ligger i att utnämningssystemet var beroende av gällande policys och praktiska politiska övervägande, vilket kunde variera över tid och därför inte med nödvändighet speglade en kontinuerlig allmän syn på adelstatus.⁸³ Trots dessa invändningar är det viktigt att konstatera att grev- och friherretitlar betraktades som allmänt erkända statusmarkörer.

Slutligen några ord kring den valda *periodindelningen*. För att avläsa utvecklingen över tid har undersökningsperioden indelats i tre underperioder, som korresponderar mot större politiska historieförlopp. Det första skedet avser 1680-1699, vilket motsvarar fredsperioden efter skånska kriget. Nästa period, 1700-1718, motsvarar stora nordiska kriget och den sista perioden, 1719-1750, utgörs av första delen av frihetstiden. Antalet äktenskapspartners under resp period är 16, 15 resp 25.

2.1.2 Ståndstillhörighet

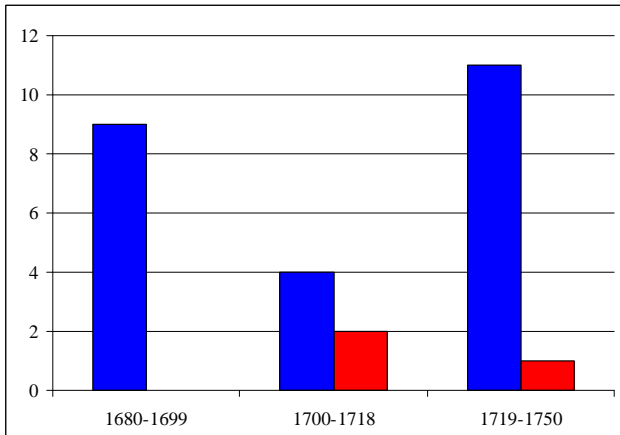
Inledningsvis undersöks i vilken utsträckning den valda partnern var adlig eller om han/hon var ofrälse (figur 2). Under den första perioden hölls samtliga äktenskap inom den adliga sfären, men under krigsperioden ingicks så mycket som en tredjedel av äktenskapen med ofrälse partner. En återgång till en större dominans av hel-adliga äktenskap skedde under frihetstiden, även om enstaka äktenskap med ofrälse kvarstod. Utvecklingen för den manliga resp kvinnliga dansk-skånska adeln var likartad, även om en tendens till mer ofrälse äktenskap kan skönjas på den kvinnliga sidan. En sådan tendens skulle kunna stödja

⁸² T ex infördes inte adelstitlar i Danmark förrän 1671 och då som ett led i enväldets strävan att skapa en ny adlig elit (Fabritius 1944 s. 50, Jespersen 2001 s. 623-624).

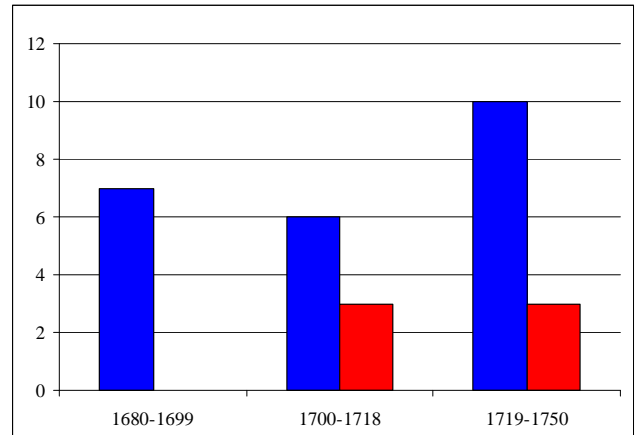
⁸³ Peter Ullgren (2004 s. 37) konstaterar bl a att ”kungens närmaste rådgivare nu till största delen [bestod av] nyadlade eller naturaliserade adelspersoner [...]. Dessa upphöjdes snabbt i grevligt stånd för att få en maktlegitim gloria i paritet med den gamla betitlade adeln”.

hypotesen om söners äktenskap som medel för socialt avancemang och döttrars äktenskap som bidrag till lokal konsolidering.

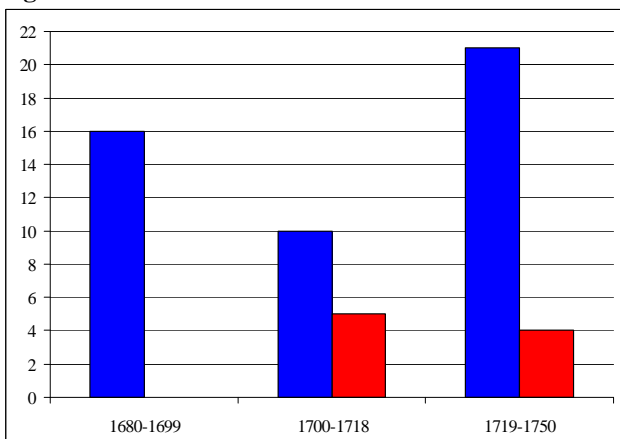
Figur 2a: Manlig dansk-skånsk adel



Figur 2b: Kvinnlig dansk-skånsk adel



Figur 2c: Dansk-skånsk adel totalt



Figur 2 a-c: Äktenskapsmönster hos dansk-skånsk adel 1680-1750 – Partners ståndstillhörighet

Källa: se Appendix – Dansk-skånska adelsätter



Intuitivt skulle man vilja förklara det stora antalet äktenskap med ofrälse partner 1700-1718 med normupplösning under krigstider, så låt oss se närmare på de ofrälse giftermålen under perioden. De båda adelsmännens äktenskap ingicks med döttrar till lokala ämbetsmän; en prästdotter och en dotter till överinspektorn vid sjötullen i Malmö. Två av de tre äktenskapspartnerna på den kvinnliga sidan var professorer vid Lunds universitet. I samtliga dessa fall är det svårt att se någon familjestrategi; tvärtom tyder några på äktenskap som gick emot familjens planer. I det tredje och sista kvinnliga fallet är detta uppenbart. Elisabeth Becks äktenskap med faderns juristbiträde, sedermera guvernementsfiskalen Paul Linnell vållade stor strid inom familjen. Den Romeo och Julia-liknande historien går att följa i dokument i Börningeklostets arkiv och innefattade allt från att fadern på eget bevåg höll Linnell fångslad i sju månader, anklagad för försvinnning, till att paret med hjälp av domstol i

Stockholm tvingade igenom äktenskapet. Fadern kontrade med att göra dottern arvlös.⁸⁴ Andelen ofrälse äktenskap i den efterföljande perioden minskade, men följde i stort samma mönster. De tre adelskvinnornas val av partner var två lokala ryttmästare och en skånsk häradshövding. Elisabeth Becks broder Joakim gifte sig långt under sitt stånd, trots att han tjugo år tidigare häftigt opponerat sig mot systemets val av make, som ändå var en ofrälse ståndsperson. Han skrinlade sina giftermålsplaner med den högadliga Brita Ramel när han blev förälskad i Anna Maria Hansdotter, änka efter en mjölnare, och i stället tog henne till äkta maka.⁸⁵

Sten Carlsson har undersökt den svenska adelns äktenskap 1680-1870, som ett led i sin analys av ståndssamhällets upplösning. Han konstaterar att adelns giftermål med ofrälse under perioden var signifikant och ökande, trots förbudslagstiftningen. Redan under slutet av 1600-talet genomfördes över 20% av äktenskapen med ofrälse motpart, för att öka till mellan 30 och 40% under första halvan av 1700-talet. Speciellt under 1710-talet var adliga äktenskap med ofrälse vanliga. De alldeles övervägande äktenskapsparterna var ofrälse ståndspersoner. Ofrälse äktenskap var huvudsakligen en lågadlig företeelse och hade en klar övervikt på den kvinnliga sidan. Carlsson förklarar det sistnämnda med det markanta kvinnoöverskott som var en följd av skånska kriget och stora nordiska kriget, vilket tvingade fram mindre gynnsamma lösningar för att klara döttrarnas försörjning.⁸⁶

De dansk-skånska ofrälse äktenskapen faller väl in i denna bild med ett flertal äktenskap med ofrälse ståndspersoner, huvudsakligen på den adliga kvinnosidan. Andelen ofrälse äktenskap är mindre än jämfört med den svenska lågadeln, men betydligt högre än den svenska betitlade adelns giftermål. Om orsaken således var nödvändig försörjning för döttrarna, så bortfaller de strategiska mål som normalt brukar uppfattas som eftersträvansvärda i nätverkssammanhang. Det enda ofrälse äktenskapet som ser förnuftigt ut ur ett släktstrategiskt perspektiv är Petronella Catharina Bille af Dybecks giftermål med häradshövdingen i Landskrona läns lagsaga Nils Langelius. Han var i besittning av en lokal maktposition och att han adlades Bildensköld tre år efter äktenskapet visar på karriärmässiga ambitioner.⁸⁷ Äktenskapet mellan Joakim Beck och Anna Maria Hansdotter faller dock helt utanför alla normala äktenskapsramar.

⁸⁴ Brambeck 1870 s. 30-33.

⁸⁵ Brambeck 1870 s. 42-43.

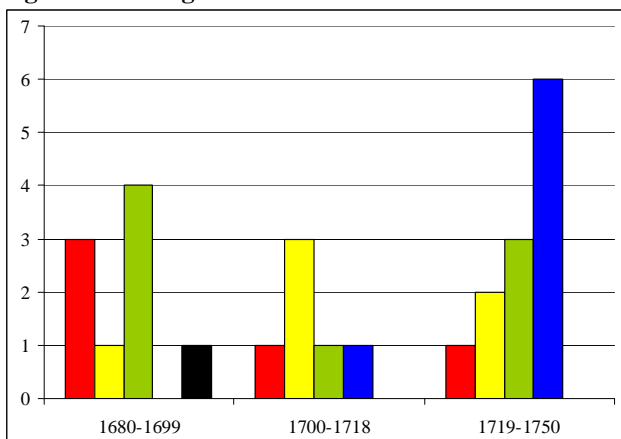
⁸⁶ Carlsson 1949 s. 181-185.

⁸⁷ Elgenstierna 1925 del I s. 375.

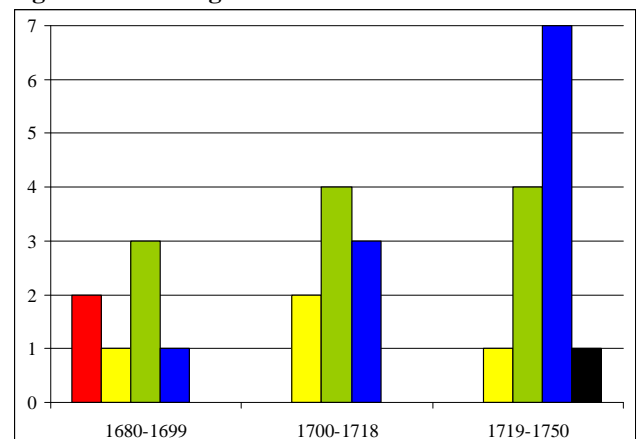
2.1.3 Sociogeografisk hemvist

Äktenskapsmönstret kopplat till den sociogeografiska tillhörigheten (figur 3) uppvisar markanta skillnader mellan de tre perioderna. Den första perioden, 1680-1699, karakteriseras av en fortsatt signifikant förbindelse med Danmark. Även den skånska kretsen är tydlig, med en påtaglig övervikt för inflyttade svenskar gentemot dansk-skåningar. Under krigsperioden förändras mönstret och banden med Danmarks klipps i stort sett av. En viss ökad regionalisering framträder, men även äktenskap med uppsvenskar börjar bli framträdande. Intressant är skillnaden mellan männen och kvinnorna, där kvinnornas partners klart domineras av svenskar. Efter kriget svänger bilden ytterligare mot en kraftig dominans för svenska gemåler. Nu utsträcks äktenskapsmönstret tydligt mot resten av Sverige. Sammanfattningsvis framskyftar en trend; från en dansk anknytning, över en skånsk kontext, till en påtaglig preferens för det svenska – från danskt, över skånskt, till svenskt.

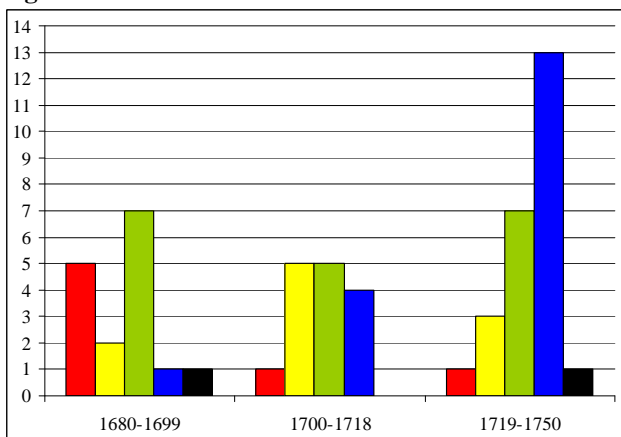
Figur 3a: Manlig dansk-skånsk adel



Figur 3b: Kvinnlig dansk-skånsk adel

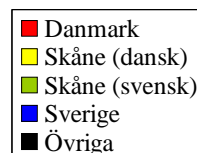


Figur 3c: Dansk-skånsk adel totalt



Figur 3 a-c: Äktenskapsmönster hos dansk-skånsk adel 1680-1750 – Partners sociogeografiska hemvist

Källa: se Appendix – Dansk-skånska adelsätter



Förkrigsperiodens fem äktenskap med dansk anknytning utgår från två dansk-skånska släkter, Rosenkrantz och Walkendorff. I dessa släkter är det två personer som gjort dubbla giften med danskar, dvs de fem äktenskapen representerar tre dansk-skånska personer. De tydliga danska kontakter, som konstaterades i den kvantitativa analysen, bör därför tonas ner något, men vissa släktmässigt begränsade kontakter kvarstod tveklöst.

Äktenskapen med de svenska släkter som inflyttat till Skåne uppvisar två intressanta aspekter. Den ena gäller den dansk-skånska sidan. Fyra av de giftermålen representerades av barn och barnbarn till de tre danskar som tidigast och ivrigast förklarade sig lojala med svenskarna och som också tillhörde de få utvalda danskar som tidigt betroddes med höga svenska ämbeten.⁸⁸ Dessa äktenskap kan indikera på ett intresse från dessa tre släkters (Walkendorff, Barnekow och Ulfeldt) sida för att fortsätta att involvera sig med svensksidan under slutet av 1600-talet. Det andra intressanta perspektivet rör den svensk-skånska sidan. Här fanns en dominans av högt uppsatta svenska befattningshavare med stora skånska gods innehav, och deras barn.⁸⁹ Under 1680-talet hade dessa svenska godsägare en betydande ekonomisk intressegemenskap med den gamla danska godsägarklassen i Skåne när det gällde att bevara de förmånliga danska adelsprivilegierna i landskapet, något som Jerker Rosén tidigt konstaterade.⁹⁰ Dessa båda grupperingar överlappade varandra bara i ett fall, Kjell Christoffer Barnekows äktenskap med Margareta von Ascheberg. Troligen fanns aspekter av det gemensamma ekonomiska intresset med i flera av äktenskapen under perioden.

Fyra av de fem noterade äktenskapsparterna i äktenskapen med dansk-skåningar under stora nordiska kriget representerar bara två äktenskap, eftersom båda parterna i dessa ingår i undersökningsgruppen som dansk-skånsk adel. Maria Sofia Rosenkrantz stod som brud i båda dessa äktenskap, vilket ger en fingervisning om att släkten Rosenkrantz av Öruplinjen kan ha haft ett nätverk som tenderade mot det danska, då vi i föregående period hittade samma familj som part i äktenskap med danskar.

En tydlig grupp av äktenskapspartners under perioden är äktenskapen med svensk-skåningar, men häri ingår fyra ofrälse äktenskapspartners (se avsnitt 2.1.2), dvs det kvarstår bara ett äktenskap med inflyttad svensk adel. Efter att därmed ha dämpat signifikansen av adliga äktenskap med skåningar – både med danska och svenska rötter – framträder de

⁸⁸ Christoffer Walkendorff var vice landsdomare i Skåne (Elgenstierna 1934 del VIII s. 652), Christian Barnekow vice president i Göta hovrätt (Elgenstierna 1925 del I s. 234) och Ebbe Ulfeldt svenskt riksråd (Elgenstierna 1934 del VIII s. 488).

⁸⁹ Generalguvernören Rutger von Ascheberg innehade Sövdeborg och Tosterup, vice guvernören Fredrik von Buchwaldt ägde Hjularöd och lagmannen i Skåne Vilhelm Julius Coyet besatt Ljungby, sedermera Trolle-Ljungby (Kjellberg 1966 del 1 s. 136, del 2 s. 331 och del 3 s. 289, 313).

⁹⁰ Rosén 1944 s. 324.

uppsvenska gemålerna som krigsperiodens huvudsakliga äktenskapstrend och det var de dansk-skånska kvinnorna som gick i täten för denna utveckling. Även här verkade den barnekowska släkten gå före i strävan mot det svenska. Kjell Christoffer Barnekows båda döttrar fick uppsvenska makar; Brita Barnekows äktenskap med generalguvernören i Pommern och kungliga rådet Johan August Meijerfeldt kan anses typiskt för familjens äktenskapsambitioner.

Efter stora nordiska kriget blev svenskdominansen mycket tydlig. Då tre av de sju äktenskapspartnerna bland svensk-skåningar var ofrälse, innebär det att totalt tretton av tjugoen adliga partners var uppsvensk adel. Återigen hittar vi Barnekow-familjen bland dem som sökt sig uppåt landet för att knyta äktenskapliga band. En annan intressant familj är Trolle, närmare bestämt den godsrike Fredrik Trolle. Hans tre döttrar äktade ranghöga svenskar – en greve och två friherrar – med riksrådet greve Gustaf Bonde af Björnö i spetsen.

Den ursprungliga bild som den kvantitativa analysen utvisade har efter en djupare genomgång av materialet fått modifieras. Den kvarvarande kopplingen till danska nätverk i början av undersökningsperioden har tonats ned, det skånska perspektivet har tidigare lagts något medan engagemanget med de svenska nätverken förstärkts och kommer starkt redan från krigsperioden.

Samtliga äktenskap med ofrälse hade lokal skånsk bas. Av de nio makarna hade två danska rötter, övriga svenska. Dessa svenska släkter utgick från ståndspersoner med olika bakgrund – officerare, professorer, jurister, präster.

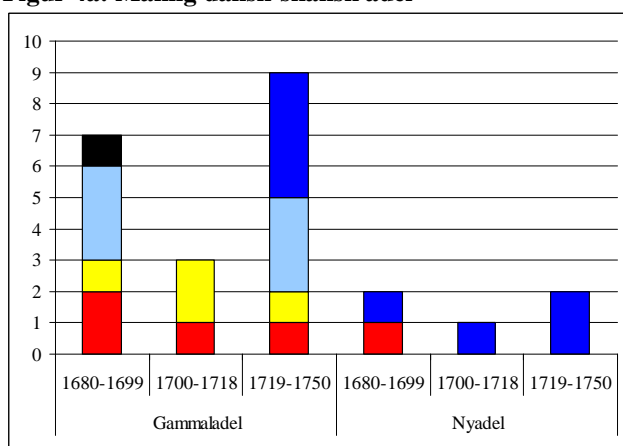
På enskild släktnivå är antalet äktenskap för få för att någon tydlig nätverksstrategi skall kunna utläsas. I ett par fall kan vissa mönster ändå skönjas, vilka delvis berörts tidigare. Örup-linjen av den Rosenkrantzka släkten hade under hela perioden hämtat sina partners från två kretsar, dels adliga med danska rötter, dels ofrälse svensk-skåningar. Ätten Barnekow utvisar en diametralt annorlunda strategi; svenskar högt upp på rangskalan, företrädesvis inte från Skåne.

En intressant iakttagelse kan få avsluta detta avsnitt. Det normala var ju att hustrun flyttade till mannen efter äktenskapet och etablerade sig i hans miljö, vilket också bekräftas i fallen med uppsvenska hustrur. Ser man emellertid på de elva äktenskapen med uppsvenska män blir bilden inte lika entydig. Nio av dem har *efter* äktenskapet fått en anknytning till Skåne; två genom ämbeten och befattningar, sju genom godsförvärv (även om fyra fick det via hustruns godstillgångar). Detta indikerar på att Skåne, dess gods och/eller den dansk-skånska adelsmiljön var attraktiva för svenska adelsmän.

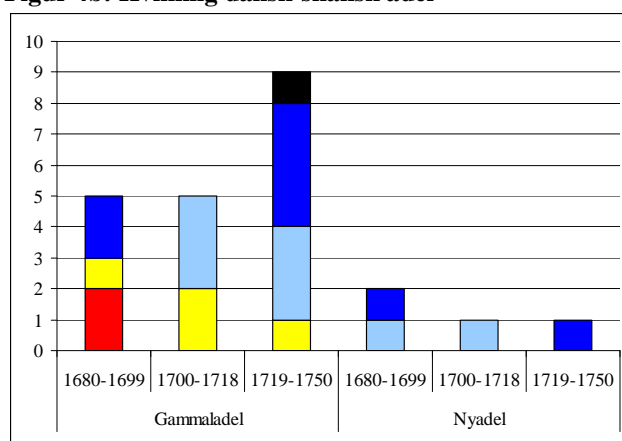
2.1.4 Adelstatus

Efter att ha tittat på en ytmässig horisontell utbredning av de matrimoniella nätverken är det av intresse att se den vertikala spridningen av desamma, nämligen de sociala statusmässiga skikt som adeln var uppdelad i (figur 4 och 5). I figur 2 har redan ofrälse separerats bort, så här fokuseras enbart på adliga äktenskapspartners (i figur 5 enbart på svenska adliga äktenskapspartners). Som tidigare redovisats (avsnitt 2.1.1) sker denna statusanalys utifrån skillnaden mellan dels gammal- och nyadel, dels betitlad och obetitlad adel. Först studeras gammal-/nyadel. Observera att naturaliserad utländsk adel åldersbestäms utifrån när släkten ursprungligen bedömts som adlig oavsett land, dvs den svenska naturaliseringstidpunkten har inte tillmätts någon betydelse i det här sammanhanget.

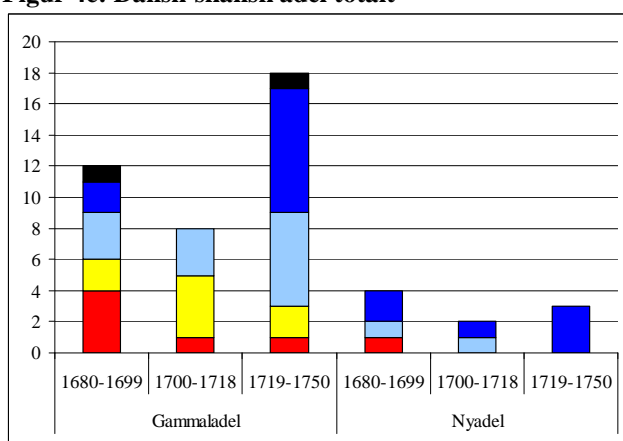
Figur 4a: Manlig dansk-skånsk adel



Figur 4b: Kvinnlig dansk-skånsk adel



Figur 4c: Dansk-skånsk adel totalt



Figur 4 a-c: Äktenskapsmönster hos dansk-skånsk adel 1680-1750 – Partners adelsstatus – gammal-/nyadel

Källa: se Appendix – Dansk-skånska adelsätter



Enligt figur 4 präglas hela undersökningsperioden av en markant övervikt av äktenskapspartners från gammaladeln. Den visuella nedgången under krigsperioden är en funktion av färre antal äktenskap med adlig partner under perioden och inte av en relativ

minskning av gammaladeln. Ingen tydlig trend kan skönjas, möjligen en svag ökning av andelen gammaladliga partners. Även om den naturaliserade adeln skulle betraktas som nyadel (vilket flera forskare gjort, se avsnitt 2.1.1), skulle bilden förbli densamma om än med en mindre, men ändå bibehållen, övervikt för gammaladeln över hela perioden. Inte heller i ett sådant scenario kan någon tydlig trend uppfattas.

Det är värt att notera att i princip hela skaran med danska rötter faller inom den gammaladliga sfären.

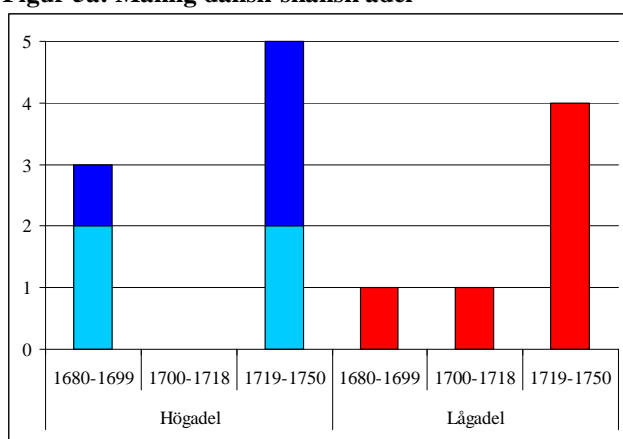
En djupare titt i materialet tillför inget egentligt nytt i analysen. Exempel på de gammaladliga ätter som gömmer sig bakom staplarna är under första perioden danska ätter som Vind och Huitfeldt, i andra perioden naturaliserade ätter som Bennet och Meijerfeldt och i tredje perioden svensk uradel som Bonde, Ugglå och Gyllenstierna.

En generell slutsats är att med tanke på den kraftiga nyadlingen som pågick före och under undersökningsperioden, så är det förvånande att den gamla adeln vidmakthöll – och möjligen förstärkte – sin position som äktenskapspartners. Detta skulle kunna tyda på att det skånska med danska rötter var ett lockande nätverksobjekt för den svenska gammaladeln och vice versa; en ömsesidig attraktion som växte sig allt starkare med tiden.

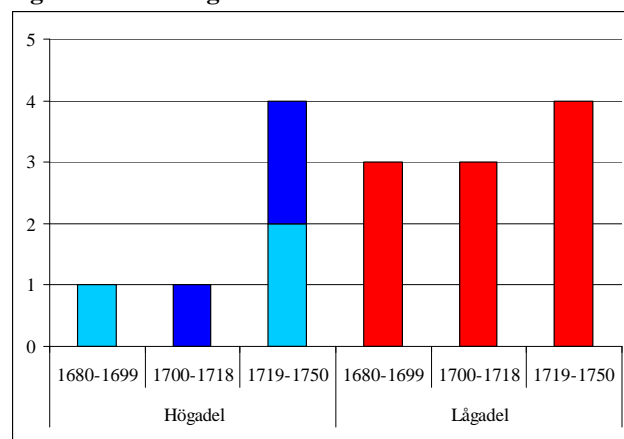
De högadliga äktenskapspartnerna – de som bar greve- eller friherretitel – utgjorde under undersökningsperioden en markant del med tanke på dess låga andel av den totala adeln (figur 5). Detta är frapperande med tanke på att ingen av den dansk-skånska adeln var betitlad före 1750, dvs nästan hälften av äktenskapen ingicks således med familjer som låg på en högre titelstatusnivå. Inom högadelsgruppen ökade dessutom under undersökningsperioden antalet grevar i förhållande till antalet friherrnar, dvs statusnivån på äktenskapspartnerna blev allt exklusivare under 1700-talet. De tendenser som möjligen kan skönjas i övrigt är dels en högre preferens för högadliga gemåler bland de manliga dansk-skåningarna jämfört med de kvinnliga, dels en nedgång av betitlade äktenskapspartners under krigsperioden följt av en ökning under den sista perioden.

Basmaterialen visar därtill att samtliga betitlade gemåler dessutom tillhörde gammaladeln. En betydande andel av den dansk-skånska adelns giftermål inriktades således mot den yppersta svenska adelseliten – den betitlade gammaladeln – och denna tendens förstärktes under undersökningsperioden både kvantitativt (större andel) och kvalitativt (högre statusnivå). Den tidigare slutsatsen att den svenska adliga eliten var en eftertraktad allianspartner för den dansk-skånska adeln, samtidigt som svenskarna uppenbarligen hittade lockelser i det skånska blir därmed ytterligare förstärkt.

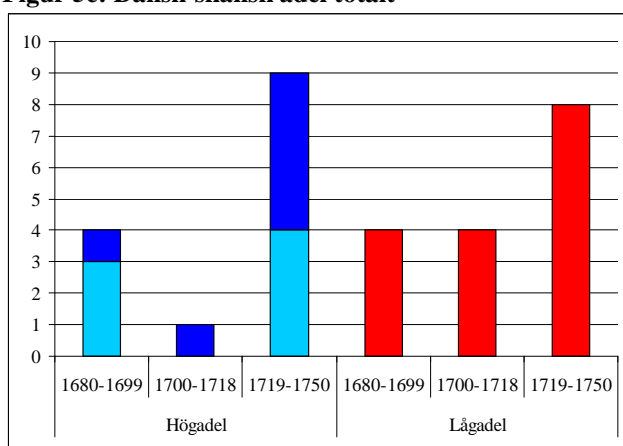
Figur 5a: Manlig dansk-skånsk adel



Figur 5b: Kvinnlig dansk-skånsk adel



Figur 5c: Dansk-skånsk adel totalt



Figur 5 a-c: Äktenskapsmönster hos dansk-skånsk adel 1680-1750 – Partners adelsstatus – hög-/lågadel

Källa: se Appendix – Dansk-skånska adelsätter



Den dansk-skånska adelns historiska rötter gjorde det naturligt för dem att betrakta sig som likställda och likvärdiga med den yppersta svenska adeln. När de första dansk-skåningarna skulle introduceras på Riddarhuset 1664, fördes en debatt inom ståndet i vilken klass de skulle placeras. Riddarhuset var enligt Riddarhusordningen 1626 indelad i tre klasser; herreklassen (grevar och friherrar), riddarklassen (obetitlade ättlingar till riddare och riksråd) och svenneklassen (övrig adel).⁹¹ Enligt fredsavtalen ägde dansk-skånska adelsmän rätt att introduceras i riddarklassen om de kunde framvisa släktkopplingar till riksråd (vilket de kunde). Framförallt den tredje klassen, svenneklassen, reagerade kraftigt och hävdade att det var ovärdigt att låta besegrade fiender rangeras högre än majoriteten av svensk adel, att det innebar en nedvärdering av de svenska adelsprivilegierna.⁹² I stället för att försvara sin rätt i enlighet med fredsavtalens stadgande gick den dansk-skånska adeln till motattack och

⁹¹ Konung Gustav II Adolfs privilegium å Riddarhuset och Riddarhusordning 1626 (RHO) s. 528, *Sveriges ridderskap och adels kalender 2004* s. 926.

⁹² SRARP del 9 1664 s. 42-43, 294-296.

hävdade i en skrivelse att den borde inplaceras i högsta klassen.⁹³ En god beskrivning av deras självbild ges i hur de i skrivelsen har utformat sin argumentation:

[...] oss skäligen tillägna kunna dhen rang, som våre hedervärde förfäders irreprehensible [oklanderliga] meriter förtiäne [...]. [...] våre familier endheels uhr gammall både aff grefligh och frijherre stånd oprunden är (!), och åthskillige uthi fast höghre stånd allieradhe varrit.⁹⁴

2.1.5 *Sammanfattning*

I forskningen framhålls ofta två primära grupper av svenskar som kom i besittning av skånska egendomar. Den första omfattade svenska toppämbetsmän – generalguvernörer och liknande – ur den svenska högadeln. Den andra gruppen var en följd av utbyggnaden av främst den civila skånska förvaltningen, men även den militära indelningsorganisationen i Skåne. Högre befattningar tillsattes ofta med svenska ämbetsmän, vilka vanligen adlades och etablerade sig i det skånska godslandskapet.⁹⁵ En hypotes kunde ha varit att den dansk-skånska adeln under början av undersökningsperioden hade lierat sig med denna expanderande svenska nyadel och manifesterat det via äktenskap. Detta kan bara beläggas i ett fåtal fall, huvudsakligen i början av perioden. Några giftermål med ofrälse ståndspersoner har också registrerats, varav en senare blev adlad för sina förtjänster.

Flera äktenskap med släktmedlemmar till de högadliga svenska topptjänstemännen har konstaterats under slutet av 1600-talet. Här har troligen den regionala intressegemenskap i ekonomiska frågor, som de särpräglade skånska godsprivilegierna gav upphov till, varit en bidragande faktor. Den sociala aspekten i nätverksbyggandet har då fått komma i andra hand. Efter hand har äktenskapsblickarna allt mer riktats ut från Skåne, upp mot den svenska börds- och högadeln. Det verkar då troligt att de dansk-skånska släkternas sociala och möjligen politiska ambitioner har fått vara styrande. Inget indikerar att denna strävan har haft rikspolitiska målsättningar, utan strategin kan mycket väl ligga i linje med en önskan från slakten att förstärka den regionala skånska makt- och statuspositionen. Ett sådant regionalt perspektiv styrks ytterligare av den dragningskraft till Skåne, som noterats bland de högadliga, uppsvenska makarna. Den sålunda sammanlänkade skånska och svenska adeln kan därför tillsammans ha närt en gemensam önskan om att reetablera adelns forna glans i Skåne. Även om dessa svenska äktenskap säkert innefattat viktiga ekonomiska nätverkskontakter, så

⁹³ SRARP del 9 1664 s. 42-43, 298-300.

⁹⁴ SRARP del 9 1664 s. 42-43, 299.

⁹⁵ Fabricius 1972 del 2 s. 94-102, del 4 s. 239-246, Sanders 2008 s. 57-58, 76.

har de mer lokala ekonomiska intressegemenskaperna troligen tillgodosetts på annat sätt än via äktenskap.

Några andra generella iakttagelser har gjorts. En är att nätverksbanden via äktenskap med det gamla Danmark var svaga redan i början av perioden, för att efterhand nästan helt försvinna. En annan observation är att ingen större skillnad i äktenskapsmönster mellan de manliga och kvinnliga släktherepresentanterna har kunnat beläggas. Analysen stöder inte antagandet att söners och döttrars äktenskapsallianser användes på olika sätt i nätverksbyggandet, även om de ofrälse äktenskapen övervägande utgick från den kvinnliga sidan, men då troligen grundat på försörjningsskäl. Den möjligen tänkbara skillnaden är i så fall att de dansk-skånska kvinnorna fick gå före i de äktenskapliga förbindelserna med de svenska. Slutligen har, överraskande nog, några fall av emotionell attraktion som trolig äktenskaplig grund för äktenskap med ofrälse påvisats, något som har antagits stå i opposition till vedertagna familjepolitiska äktenskapsstrategier.

2.2 Riksdagsrepresentation

Den danska och därmed också den dansk-skånska högadeln var central i det danska politiska livet fram till övergångstiden. Genom sin position i riksråd och på lensmandsbefattningar kontrollerade den dansk politik och viktiga delar av den danska statens ekonomi.

Kungamakten var förhållandevis svag och uppknuten via de handfästningar den tvingades avge i samband med att en ny kung skulle träda till i det danska valkungadömet. I dessa handfästningar säkerställdes (och ofta utbyggdes) adelns privilegier och dess politiska maktställning.⁹⁶ Denna framträdande ställning försvann för den danska adeln i Skåne i och med övergången till Sverige. Det politiska nätverk den ingått i var inte längre tillgängligt om man ville satsa på sitt skånska godsinnhav inom det svenska riket. I stället ställdes man inför en helt ny situation, en helt ny politisk omgivning. Här var kungamakten starkare och balanserade bättre upp högadelns maktambitioner. Det fruktbara samarbetet mellan Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna tillsammans med ett högadligt riksråd och en fyrståndsriksdag hade etablerat Sverige i en stormaktsposition. Komponenterna regent, riksråd och riksdag skulle, med varierande inbördes tyngd och framgång, fortsätta att råda över den svenska politiska scenen fram tills att enväldet infördes med Karl XI 1680.

Hur såg då den dansk-skånska adelns förutsättningar ut för att ta del av och skapa sig inflytande i denna nya politiska miljö? I grunden fanns bestämmelserna i fredsfördraget från Köpenhamn 1660 och överenskommelserna i Malmö recess 1662, nämligen att adeln (och även de tre andra stånden) skulle äga rätt till representation på den svenska riksdagen. Adeln fick möjlighet att immatrikuleras på Riddarhuset där ätterna gavs rätt att introduceras i riddarklassen (andra klassen) om de kunde visa att de bland förfäderna haft danska riksråd, vilket samtliga tolv ätter som introducerades 1664 kunde.⁹⁷ Varje klass röstade gemensamt, dvs varje klass hade en röst.⁹⁸ Eftersom votering skedde klassvis – och andra klassen enbart bestod av sexton ätter före de danskas introduktion⁹⁹ – var den nyintroducerade dansk-skånska adelns potentiella maktställning som vågmästare betydande. Den hade en signifikant andel (43%) i andra klassen och hade därmed stort inflytande på en av Riddarhusets tre klassröster.

⁹⁶ Jespersen 2001 s. 609-615.

⁹⁷ Sanders 2008 s. 52, 65-67.

⁹⁸ Boëthius 1926 s. 75-76, 80. Denna klassindelning upphävdes 1723 och votering skedde därefter i stället per capita, dvs varje röstberättigad representant hade en röst (*Sveriges ridderskap och adels kalender 2004* s. 926).

⁹⁹ *Sveriges ridderskap och adels kalender 2004* s. 937, 941.

Fredrik Persson har studerat hur de fem dansk-skånska riksdagsmän som deltog på premiärriksdagen 1664 agerade.¹⁰⁰ De var främst aktiva i frågor av egenintresse, som t ex bibehållandet av sina gamla danska privilegier. Persson menar att det var den skånska adelns eget ståndsintrasse, dess strid för sina egna regionala ekonomiska och politiska intressen gentemot en centraliserad kungamakt, som var kärnpunkten i dess politiska agerande. De dansk-skånska adelsmännen var flitigt utnyttjade i de utskott och deputationer som utsågs för att bedriva det praktiska riksdagsarbetet. Om detta skall ses som ett aktivt rikspolitiskt intresse eller om det enbart var en funktion av begränsad tillgång på ledamöter i andra klassen är oklart, men det ringa skånska deltagandet i plenumdebatterna tyder på att den sistnämnda tolkningen bör ges företräde. Dock skall man notera att de betraktades som fullvärdiga och betrodda svenska riksdagsledamöter, speciellt då två av de fem utsågs till ledamöter i sekreta utskottet. I ett flertal fall benämndes de kollektivt i protokollen som ”de skånska”. Den enskilde skåning som utmärkte sig mest och agerade som ledare för den skånska gruppen var Ebbe Ulfeldt, som vid riksdagens slut utsågs till svenskt riksråd.¹⁰¹

Vid riksdagarna under skånska kriget fick ingen av de dansk-skånska riksdagsmännen delta, bortsett från Ebbe Ulfeldt som närvarade i egenskap av riksråd.¹⁰² Karl XI och andra ledande män i det svenska styret litade inte på de dansk-skånska adelsmännens lojalitet mot den svenska kronan. För att bättre kunna kontrollera dem blev de tvångsförflyttade till Småland under de sista krigsåren. Någon kallelse till riksdagen för representanter från Skåne och Blekinge var inte aktuell under krigsåren.¹⁰³ Inte heller till riksdagarna efter kriget – 1680 och 1682/83 – blev de kallade. De svenska strävandena efter att göra den skånska provinsen mer uniform med det svenska riket ledde till att riksdagsrepresentationen återficks först när de skånska ständerna underkastat sig svensk lagstiftning.¹⁰⁴ De dansk-skånska kunde därmed inte vara med och påverka vid en av de viktigaste riksdagarna i Sveriges historia, nämligen 1680, när beslut fattades om reduktion och förmyndarräfst och grunden lades till det kungliga

¹⁰⁰ Persson 2003. Totalt introducerades tolv dansk-skånska ätter på riksdagen (se Appendix – Dansk-skånska adelsätter), men enbart fem adelsmän (Ebbe Ulfeldt, Christian Barnekow, Jörgen Krabbe, Sten Holck och Christian Urne) var enligt protokollen faktiskt närvarande (SRARP del 9 1664). Persson nämner ytterligare fyra deltagare (Ove Ramel, Christoffer Walkendorff, Holger Thott och Otto Lindenov, se Persson 2003 s. 94), men för dessa anges i protokollen enbart att de skall inskrivas, i ett par fall baserat på avlämnade fullmakter (SRARP del 9 1664 s. 92, 118, 125, 145, 300, 476).

¹⁰¹ Persson 2003 s. 96-103.

¹⁰² Vid riksdagen 1678 inställde sig Sten Holck. Då lantmarskalken var osäker på hur han skulle hantera ärendet hänvisade han det till kungen. Denna konstaterade att Holck som besutten i Halland hade en principiell rätt att delta, men då han begått ett dråp, och denna sak inte var avgjord rättsligt, kunde kungen inte tillåta att han kom inför majestätets ögon. Därför ”blef dett Holcken i stillheet kungiorrt, att han sig absentera måste” (SRARP del 12 1678 s. 245).

¹⁰³ Fabricius 1972 del 3 s. 121-124, 141-142, del 4 s. 21.

¹⁰⁴ Fabricius 1972 del 4 s. 47, 73-74, Gustafsson 2003 s. 52-53, Sanders 2008 s. 68.

enväldet.¹⁰⁵ Ett dansk-skånskt deltagande hade kunnat vara ytterst betydelsefullt, då enbart fyra representanter från andra klassen¹⁰⁶ undertecknat riksdagsbeslutet. Med elva kvarlevande dansk-skånska ätter vid denna tid hade deras inflytande, via kontroll av andra klassens röst, kunnat vara vitalt i striden mellan hög- och lågadeln på riksdagen. Att försöka koppla den svenska regeringens vägran att inbjuda de dansk-skånska adelsmännen till denna, för Karl XI och hans medarbetare så viktiga, riksdag som ett sätt att förhindra den vågmästarroll de skulle kunna utöva är kanske lite väl spekulativt.

Den skånska adeln återtog sin representation vid 1686 års riksmöte, men riksdagen hade då blivit tämligen maktlös. Den hade kvar ett visst, begränsat inflytande i bevillningsfrågor, men kunde i övrigt bara med tacksamhet acceptera de kungliga besluten. När sedan seklet övergick i ett nytt, och nordiska kriget rasade, sammankallades riksdagen bara en gång – vilket skedde i strid med kungens vilja – utan hela den statliga beslutsprocessen hade i praktiken förflyttats till Karl XII:s fältläger.¹⁰⁷

Efter nordiska kriget svängde maktförhållandena åter radikalt. Riksdagen stärkte sin maktposition och blev den dominerande politiska arenan, medan kungen förpassades till en politisk biroll. Framförallt Riddarhuset utgjorde centrum för frihetstidens politiska liv, med ett med tiden alltmer utvecklat partiväsen.

Vi skall nu analysera de dansk-skånska adelsmännens deltagande på riksdagarna under enväldet och under början av frihetstiden.

2.2.1 Mål, metod och definitioner

Målsättningen med en analys av den dansk-skånska adelns deltagande på den svenska ståndsriksdagen är att få en bild av hur involverad den var i det svenska centrala politiska livet, dess ställning inom det svenska rikspolitiska nätverket. För att vara ordentligt involverad krävs att man deltar, är aktiv och skaffar sig inflytande. Grundläggande är således en analys av det faktiska deltagandet, dvs hur många dansk-skånska adelsmän deltog faktiskt vid de olika riksdagarna. En annan infallsvinkel är i vilka egenskaper de deltog. Var de ättens röstberättigade huvudman eller deltog de i någon annan funktion? En tredje parameter är deras ställning och betydenhet på riksdagen. Var de t ex betrodda med uppdrag som ledamöter i sekreta utskottet? En sista aspekt är hur stor deras aktivitet var på riksdagen – deltog de frekvent i det politiska samtalet och vilka frågor drev de. I det sista fallet är det

¹⁰⁵ Grauers 1932 s. 53-82, Rystad 1985 s. 78-82.

¹⁰⁶ SRARP del 13 1680 s. 381-386.

¹⁰⁷ Grauers 1932 s. 100, 126-127, Rystad 1985 s. 82-83.

intressant att skilja mellan om de drev centrala, rikspolitiska frågeställningar, regionala skånska frågor eller ättspecifika angelägenheter.

Analysen kommer att baseras på en genomgång av adelsståndets riksdagsprotokoll (*Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll* – SRARP och SRARP 1719). Initialt kommer en kvantitativ analys av deltagande, funktioner etc att göras, en analys som personifieras och fördjupas genom en granskning av protokollen.

Vem deltog på riksdagarna för 300 år sedan? Enligt Riddarhusordningen var varje immatrikulerad adelsman *berättigad* – men också *skyldig* – att deltaga. Däremot var det bara den av ätten valda huvudmannen ”som intager och bekläder sin Äts Säte, stämma och Rätt”.¹⁰⁸ Övriga släktmedlemmar skulle således vara tysta, stå bakom den sittande huvudmannen och ägde ingen rösträtt. I praktiken var inte deltagandet på långa vägar så komplett som bestämmelserna krävde.¹⁰⁹

Vilka som faktiskt deltog är inte helt lätt att besvara, då dagliga närvarolistor saknas.¹¹⁰ Vid några riksdagar fanns matriklar över dem som just då var inskrivna och närvarande vid riksdagarna. Detta gällde vid riksdagarna 1664, 1686, 1693 och 1713/14, men saknas för övriga riksdagar under undersökningsperioden. Dessutom är enbart ättnamnen angivna i matriklarna för 1686, 1693 och 1713/14. Exakt vem som deltog kan därmed i många fall vara vanskligt att reda ut, likaså om mer än en person av ätten deltog. Matriklarna upprättades normalt vid riksdagens början och omfattade därför inte de som anslöt senare under riksdagens gång. Det samlade beslut som fattades vid riksdagen sammanfattades och nedtecknades vid dess avslutning samt undertecknades av deltagarna. Även här saknas de som inte var närvarande vid den aktuella tidpunkten, dvs vid riksdagsavslutningen. Bortfallet och diskrepansen mellan listorna är inte obetydligt. För andra klassen vid 1664 års riksdag, där personnamn finns på båda dokumenten, finns 9 personer på båda dokumenten, 10 stycken finns enbart i matrikeln och ytterligare 4 hade endast undertecknat beslutet.¹¹¹

För analysen av det dansk-skånska deltagandet på riksdagarna har jag använt mig av både matriklar och beslutsunderskrifter. Därtill har samtliga protokollsanteckningar som tyder på närvaro (val till utskott eller deputation, protokollfört yttrande, underskrift av handling som upprättats under riksdagen etc) tagits som bevis på närvaro. Med tanke på de frekventa val till utskott och deputationer som normalt skedde under riksdagarna, speciellt bland andra klassens fåtaliga kandidater att välja bland, är det föga sannolikt att någon deltagande ätthuvudman har

¹⁰⁸ RHO s. 529.

¹⁰⁹ Boëthius 1926 s. 70, 76, Konow 2005 s. 154.

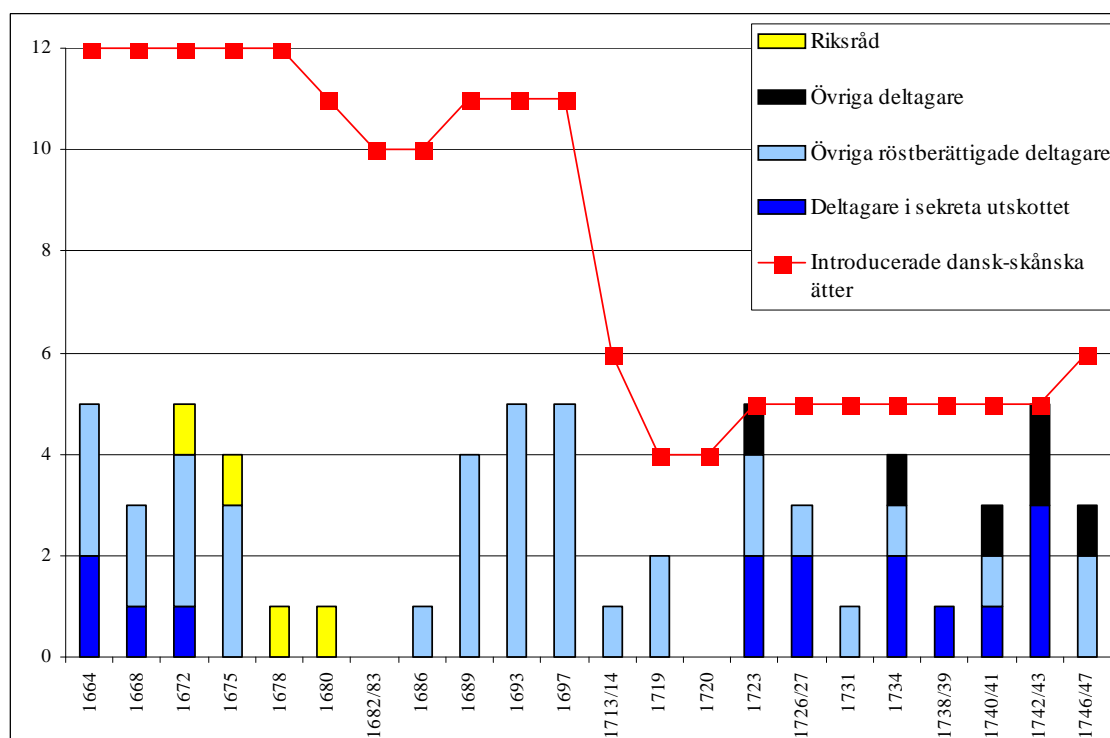
¹¹⁰ Ingvar Elmroth har berört den här problematiken, se Elmroth 1981 s. 236-237.

¹¹¹ SRARP del 9 1664 s. 457-458, 463.

missats i undersökningen. Däremot kan mycket väl icke röstberättigade adelsmän – de skulle ju vara stående och tysta – ha lyckats undkomma protokollförarens penna. Det deltagarantal som jag får fram skall således ses som ett minimiantal. Dock är antalet huvudmän sannolikt fullständigt.

2.2.2 Deltagande och funktioner

I figur 6 redovisas de dansk-skånska adliga deltagarna vid riksdagarna 1664-1747. Riksdagarna före undersökningsperioden, dvs 1664-1678, är medtagna för att ge en referensram bakåt från den initiala introduktionen 1664. Om hela perioden delas in i tre tydligt avgränsade perioder – förmyndaretiden (1664-1675), enväldet (1686-1714) och frihetstiden (1719-1747) – ses en minskande trend. Det genomsnittliga deltagandet per riksdag av röstberättigade huvudmän (ljus- och mörkblå stapeldelar) sjunker – 3,8; 3,2 resp 2,1.¹¹² Tar man däremot hänsyn till det minskande antalet kvarlevande ätter ökar den relativa



Figur 6: Antal dansk-skånska riksdagsdeltagare samt antal introducerade dansk-skånska adelsätter 1664 – 1747.

Källa: Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-protokoll (SRARP) 1664 – 1714, Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll från och med 1719 (SRARP 1719) 1719 – 1747, Svenska riksrådets protokoll (SRP) 1675 samt Appendix – Dansk-skånska adelsätter.

¹¹² 1664-1675: totalt 15 huvudmän på 4 riksdagar = medelvärde 3,8. 1686-1714: totalt 16 huvudmän på 5 riksdagar = medelvärde 3,2. 1719-1747: totalt 21 huvudmän på 10 riksdagar = medelvärde 2,1.

andelen av faktiskt deltagande ätter i förhållande till fullt teoretiskt deltagande – 31%, 33% resp 43%.¹¹³ I bästa fall kan vi säga att deltagandegraden var relativt oförändrad.

Under förmyndaretiden var det dansk-skånska adelsdeltagandet relativt spritt. På de fyra riksdagarna deltog åtta olika personer. Till de mera frekventa deltagarna hörde Jörgen Krabbe, Knud Tott och bröderna Ramel, Ove och Hans. Ebbe Ulfeldt var också närvarande vid riksdagarna 1672-1680 (troligen även 1668, men det har inte kunnat beläggas), men i egenskap av riksråd. Han hade inte någon deltaganderätt inom adelsståndet, utan representerade regeringen.

Första gången efter skånska kriget som dansk-skåningarna inbjöds till riksmöte var 1686, men bara Axel Gyllenstierna af Svaneholm deltog. Därefter ökade deltagandet så att 4-5 representanter fanns med vid de kommande riksdagarna under enväldet. Utöver Axel Gyllenstierna var Kjell Christoffer Barnekow och Christian Bille af Dybeck frekventa deltagare. Trolle-ätten introducerades vid riksdagen 1689 och Arvid Trolle deltog 1689 och 1693. Ett flertal deltagandeberättigade ätter var inte närvarande vid någon riksdag under perioden, nämligen ätterna Holck, Lindenov, Tott och Urne.

Under nordiska kriget och vid de första riksdagarna efter kriget var den dansk-skånska representationen låg och i något fall obefintlig. Därefter varierade deltagandet under frihetstiden fram till seklets mitt mellan en och fem personer, med toppar 1723 och 1742/43. Tre personer utgjorde kärnstommen i den dansk-skånska riksdagsrepresentationen under perioden. Christian Barnekow och Fredrik Trolle deltog båda i sju av tio möjliga riksdagar. Ätten Beck-Friis vann introduktion vid riksdagen 1723 och ätten var representerad av Corfitz Ludvig Beck-Friis vid fem av åtta riksdagar.

Släkten Walkendorff finns inte noterad som deltagande vid någon av riksdagarna efter nordiska kriget överhuvudtaget. Tidigare har beskrivits hur ättens huvudmannagren föll ner i fattigdom under 1710-talet och aldrig repade sig från denna ekonomiska deklassering. Kostnaderna för riksdagsdeltagande i form av rese- och uppehållskostnader var säkerligen betydande, inte minst med tanke på riksdagarnas längd; de varierade mellan sex och tolv månader. När man därtill lägger bortfall av inkomst under perioden förstår man att det var svårt för en fattig släkt att klara finansieringen. Ett betydligt mer aptitligt ekonomiskt alternativ var därför att sälja sin röst, att upplåta en fullmakt åt någon att utnyttja vid riksdagen. Handeln med fullmakter tog på allvar fart under 1730-talet, samtidigt med framväxten av partibildningarna, och växte till ett omfattande geschäft som starkt bidrog till

¹¹³ 1664-1675: totalt 15 huvudmän av 48 möjliga = 31%. 1686-1714: totalt 16 huvudmän av 49 möjliga = 33%. 1719-1747: totalt 21 huvudmän av 49 möjliga = 43%.

det skamfilade rykte som frihetstidens riksdagar fick. Priserna påstods kunna betinga flera tusen daler silvermynt för en fullmakt.¹¹⁴ En annan variant för de politiska partierna att komma i åtnjutande av fattigadelns röster beskrivs av Fredrik Lagerroth:

Vid kritiska tillfällen påstods hela vagnslaster fattiga adelsmän ha forslats till huvudstaden för att sedan, då det blev för dyrt att hålla dem kvar, återvända till hemorten.¹¹⁵

Det har inte kunnat påvisas i riksdagsprotokollen huruvida Walkendorffarna upplåtit fullmakt åt någon under 1730- och 1740-talen eller på annat sätt utbjudit sin rösträtt.¹¹⁶ En sådan upplåtelse skulle bli kunnat ses i samband med underskriften av riksdagsbeslutet, men som tidigare konstaterats förekom det att man deltog i riksdagens löpande omröstningar utan att vara med vid undertecknandet av det slutliga beslutet. Det vore märkligt om en fattig släkt som Walkendorff inte skulle ha utnyttjat en så betydande intäktskälla som den adliga huvudmannarösten faktiskt var. J. C. Barfod noterar 1791, angående att en av släktens senare huvudmän, Carl Fredrik Walkendorff, deltog i riksdagen 1765:

Herren måste således 1765 begiva sig till riksdagen i Stockholm för att intaga sitt säte och stämma på riddarhuset. Där hade väl på lång tid ingen Walkendorff låtit representera sig, men detta oaktat hade familjens höga anförvanter från Skåne beständigt behagat betjäna sig av Walkendorffska numret; jag vet ej med vad fullmakt. [...] Han intog således sin plats på riddarhuset, där han snart förvärvade sig samma reputation som många andra lantjunkare, den nämligen, att efter föreskrift och mot betalning säga ja eller nej.¹¹⁷

Malte Ramel, huvudman för den Ramelska ätten, deltog bara två gånger under hela perioden; 1723 och 1738/39. Han var en av Sveriges rikaste män, men påstås samtidigt ha varit väldigt anspråkslös. Han lär inte ha haft några politiska ambitioner, utan var förnöjd med att förvalta sitt omfattande skånska godsinnhav.¹¹⁸ Barfod säger dessutom:

[A]tt leva i Stockholm fann han odrägligt, varför han också vid sista avresan därifrån steg ur vagnen på Nyboda backe och bugade mot staden sägande: "Farväl Stockholm, mig får du aldrig mera se."¹¹⁹

¹¹⁴ Naumann 1926 s. 308, Konow 2005 s. 205-206.

¹¹⁵ Lagerroth 1934 s. 223.

¹¹⁶ En fullmakt utställd av en Walkendorffare kan skimmas i protokollet från 1723. Då avlämnade adeln en förbindelseskraft angående borgarståndets anspråk rörande ofrälsets rätt till civila tjänster, som är undertecknad av bl a Nils Sandelheim på herr Walkendorffs vägnar (SRARP 1719 del 3 1723 s. 461-466).

¹¹⁷ Barfod 1972 s. 406. Med familjens höga anförvanter från Skåne syftar säkert Barfod på släkten Barnekow, som tidigare hade haft många äktenskapsförbindelser med den Walkendorffska familjen. Bl a var släktens båda första huvudmän under den svenska tiden, Christoffer och Hans, gifta med Barnekoware.

¹¹⁸ Fuchs 1953 s. 53, Barfod 1976 s. 311-312.

¹¹⁹ Barfod 1976 s. 312.

Utöver huvudmännen framgår det av protokollen att ytterligare deltagare från den gamla skånska adeln deltog i riksdagar under frihetstiden. Bakom detta döljer sig i första hand en person, nämligen Rutger Barnekow, yngre bror till släktens huvudman Christian Barnekow. Vid sitt första riksmöte 1713/14 gjorde han det som representant för ätten, men vid de fem övriga tillfällena hade han andra funktioner. Under riksdagen 1723 valdes han till ledamot av krigsdeputationen och är troligen den Barnekow som undertecknat en skrift från krigsbefälet.¹²⁰ Han kan därmed ha tillhört det s k krigsbefälet, en korporation vid riksdagen med närvarorätt men utan egen rösträtt, som mest sågs som ett bihang till adelsståndet.¹²¹ Både vid 1723 års riksdag och därutöver vid två andra riksdagar agerade han som fullmäktig åt andra adelsmän, bl a som ersättare för greve Putbus i sekreta utskottet.¹²² Vid ytterligare andra riksdagar utsågs han till utskottsledamot, uppenbarligen helt på egna meriter, t ex som ledamot av kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen 1734.¹²³ Tydligt fungerade Rutger Barnekow som en Mädchen für alles på riksdagarna.

Tre av undersökningens sexton ätter var aldrig representerade vid någon av riksdagarna under perioden 1664-1750. Detta gällde för ätten Lindenov, som introducerades 1664. Ättens huvudman, Otte Lindenov, levde till 1697, men återflyttade till Danmark efter skånska kriget. Han överlevde sina båda ogifta söner och slöt därmed sin ätt. De båda andra orepresenterade ätterna var Morman och Rosencrantz, vilket huvudsakligen berodde på att de vann introduktion på Riddarhuset sent, nämligen 1743 resp 1756.

2.2.3 Aktivitet och betydelse

Efter att sålunda ha utforskat vilka dansk-skåningar som varit närvarande vid riksdagarna, och i vilka funktioner, är det dags att granska de deltagandes aktivitet och betydelse under mötena. Aktiviteten speglas främst på två sätt i riksdagsprotokollen; dels i form av yttranden och deltagande i plenumdebatter, dels vid utnämning av ledamöter till utskott och deputationer.

Under hela enväldestiden är bara några enstaka yttranden från dansk-skånska riksdagsmän protokollförda. I normalfallet innebar alltså ett riksdagsmöte för en dansk-skånsk delegat vid den här tiden att han tydligen inte alls yttrade sig; i alla fall sa han nästan aldrig något som ansågs tillräckligt värdefullt för att protokollföras. Under frihetstiden öppnades de dansk-skånska munnarna något mer, men fortfarande var inga eller bara enstaka – normalt 0-4 –

¹²⁰ SRARP 1719 del 2 1723 s. 75, SRARP 1719 del 3 1723 s. 458-461.

¹²¹ Grauers 1932 s. 183, Ahnlund 1933 s. 525, Lagerroth 1934 s. 224.

¹²² SRARP 1719 del 2 1723 s. 176, 191, del 12 1740/41 bilagor s. 3-4, del 13 1742/43 s. 12-13.

¹²³ SRARP 1719 del 7 1734 s. 194.

protokollförda inlägg och repliker det vanliga. Christian Barnekow var den som oftast yttrade sig vid riksdagarna; totalt visar protokollen ca 30 yttranden under sju riksdagar. Men ett exceptionellt undantag fanns: vid 1738/39 års riksdag har Malte Ramel blivit noterad cirka 40 gånger i diskussionsprotokollet!¹²⁴

Precis som Fredrik Persson konstaterade var fokus redan vid 1664 års riksdag främst inriktat på egna intressen och på gemensamma regionala ståndsintressen. Adeln i Skåne, ibland tillsammans med de övriga Skånelandskapen, lämnade vid nästan varje riksdag under undersökningsperioden in egna besvär. Jämfört med övriga svenska landskap måste detta sägas vara ovanligt frekvent, men finner en förklaring i den skillnad i adelsprivilegier som fanns i Skåne jämfört med rikssvenska landskap. Oftast var dessa besvär en mer eller mindre tydligt avgränsad del av adelns gemensamma besvär, men ibland var de helt separat inlämnade.¹²⁵ Besvären hade givetvis inte bara dansk-skånska adelsmän som upphovsmän; tvärtom var de säkert i minoritet jämfört med inflyttade svensk-skånska adelsmän. Några typer av frågor var regelbundet återkommande. Den skånska adelns privilegier kom upp flera gånger där man hänvisade till sin speciella situation med veckodagsgods eller till förhållanden som hade gällt under den danska tiden.¹²⁶ Handeln med oxar och annan boskap föranledde också flera besvär under hela undersökningsperioden.¹²⁷ Föga förvånande var frågor kring beskattning, specifikt frälseböndernas beskattning, särskilt omfattande; det gällde begäran om ommätningar av jordegendomarnas skattekraft (nya jordeböcker),¹²⁸ begäran om direkta skattenedsättningar¹²⁹ och påtalande om missbruk i skatteorganisationen.¹³⁰ Särskilt intressant är en hänvisning till ett fall av påstått affärslurendrejeri från dansk sida, då man begärde en ny kronojordebok då

[...] de Danske merendels förökt hemmantahlet af sine Godz, då de försålt dem til Sväniska undersåtare, därigenom at giöra godzen så myket större och anseenligare, hvilket sedermera intet blifvit ändrat och rättat.¹³¹

¹²⁴ SRARP passim, SRARP 1719 passim. Malte Ramel deltog vid ytterligare en riksdag, nämligen 1723. Då yttrade han sig bara en gång.

¹²⁵ Se t ex SRARP del 15 1686 s. 179, SRARP del 16 1693 s. 82, SRARP 1719 del 8 1734 s. 600-622 för inbäddade besvär och t ex SRARP 1719 del 3 1723 s. 492-496 för separata besvär.

¹²⁶ Se t ex SRARP del 16 1697 s. 454-456, SRARP 1719 del 8 1734 s. 612-613.

¹²⁷ Se t ex SRARP del 15 1686 s. 178-179, SRARP del 16 1693 s. 82, SRARP 1719 del 9 1738/39 s. 20.

¹²⁸ Se t ex SRARP del 15 1686 s. 179, SRARP 1719 del 1 1719 s. 166, SRARP 1719 del 1 1720 s. 354.

¹²⁹ Se t ex SRARP del 15 1689 s. 402, SRARP 1719 del 3 1723 s. 496, SRARP 1719 del 9 1738/39 s. 14-18.

¹³⁰ Se t ex SRARP 1719 del 1 1720 s. 352-354, SRARP 1719 del 3 1723 s. 495.

¹³¹ SRARP 1719 del 1 1720 s. 354.

Exempel på andra besvär som togs upp är önskemål om administrativa förändringar i förvaltningen eller domstolsorganisationen,¹³² synpunkter på gästgiveri- och skjutsverksamheten¹³³ samt frågor kring skånska regementen.¹³⁴

Under riksdagarna drevs också helt släktspecifika ärenden, vilka vanligen handlade om introduktions- eller egendomsfrågor. En långdragen introduktionsfråga rörde t ex ätten Morman. Redan vid riksdagen 1686 hade Holger Morman, farbror till den sedermera naturaliserade Anton Johan Morman, lämnat in sitt vapen för introduktion, men ärendet bordlades. Det togs åter upp 1734 och behandlades på de tre följande riksdagarna för att slutligen leda till introduktion 1743.¹³⁵ Egendomsfrågor rörde t ex Fredrik Trolles begäran om jus patronatus till Borgeby och Löddeköpinge,¹³⁶ Corfitz Ludvig Becks rätt till Torups säteri¹³⁷ och Malte Ramels ansökan om skattefrihet för vissa egendomar.¹³⁸

Vad talade då Malte Ramel om 1738/39? Några privata ärenden, bl a den ovannämnda om skattefrihet, kom upp. Han var också involverad i några regionala skånska frågor. Men framförallt handlade det om – en klar majoritet av alla inläggen – allmänna frågor i en rad olika ämnen; spannmålsimport, införandet av riddarordnar (vilket han var emot), avskaffandet av vissa böndagar (vilket han också var emot – han var djupt religiös), kvarhängande reduktionsfrågor, många judiciella frågor (han hade i unga år varit auskultant vid Svea hovrätt), procedurfrågor etc.¹³⁹

Utskott och deputationer – för att bereda, diskutera fram och förslå lösningar och svar på olika frågor under riksdagen, men också för att svara för kommunikationen med de andra ständerna och med regeringen, samt för representationsärenden – var grundläggande arbetsredskap för att riksdagarna skulle fungera. Före enväldet var antalet utskott och deputationer omfattande; de fem dansk-skånska deltagarna 1664 utnämndes som ledamöter i mellan sju och tretton utskott vardera. Under frihetstiden blomstrade deputations- och utskottsväsendet, med stora, manstarka besättningar och underavdelningar till sekreta utskottet.¹⁴⁰ De dansk-skånska riksdagsmännens deltagande i utskottsväsendet under enväldet

¹³² Se t ex SRARP 1719 del 1 1719 s. 164-165, SRARP 1719 del 3 1723 s. 493-494.

¹³³ Se t ex SRARP 1719 del 1 1720 s. 354-355, SRARP 1719 del 3 1723 s. 495-496.

¹³⁴ Se t ex SRARP 1720 del 1 1720 s. 355, 358, SRARP 1719 del 3 1723 s. 492.

¹³⁵ *Danmarks adels aarbog* 1904 s. 309, SRARP del 15 1686 s. 126, 304, SRARP 1719 del 8 1734 s. 528, SRARP 1719 del 11 1738/39 s. 323-327, SRARP 1719 del 12 1740/41 s. 765, 768, SRARP 1719 del 13 1742/43 s. 17, 41, SRARP 1719 del 14 1742/43 735, 754-755.

¹³⁶ SRARP 1719 del 2 1723 s. 421.

¹³⁷ SRARP 1719 del 4 1726/27 s. 398-399.

¹³⁸ SRARP 1719 del 9 1738/39 s. 280, SRARP 1719 del 12 1740/41 s. 382-383.

¹³⁹ SRARP 1719 del 9 1738/39 s. 117, 141, 289, 381, 388, 485, 541, 558, SRARP 1719 del 11 1738/39 s. 59, 401, *Elgenstierna* 1931 del VI s. 132, *Fuchs* 1953 s. 54.

¹⁴⁰ *Rystad* 1985 s. 104, *Metcalf* 1985 s. 129.

varierade med genomsnittssiffror per riksdag på tre till fem utnämningar per deltagare. Under frihetstiden sjönk dessa tal; genomsnittstalen för en dansk-skånsk riksdagsman visar att de deltog i mellan ett och tre utskott/deputationer vardera. Ett rimligt antagande är att ju fler utskott och deputationer man utnämns till desto större anseende och betydelse för riksdagen bedöms man besitta. Tyvärr är det svårt att säga om dessa dansk-skånska tal skall anses höga eller låga; inga sammanställningar finns vare sig om genomsnitt eller om totalantal av utskottsdeltagande vid riksdagarna. Den sjunkande trenden från enväldestiden till frihetstiden kan mycket väl vara en funktion av den slopade klassindelningen på Riddarhuset. Därmed blev ju inte ätterna i den av kandidatbrist präglade andra klassen så hårt belastade längre. På personplanet var Christian Barnekow, som valdes vid sammanlagt 24 tillfällen under sju riksdagar, mest anlitad. Därefter kom Fredrik Trolle med 18 utnämningar; också på sju riksdagar.¹⁴¹

Det viktigaste och mest centrala av alla deputationer och utskott var det sekreta utskottet. Här behandlades alla känsliga, sekretessbelagda frågor. Främst gällde det ärenden som var sammankopplade med utrikespolitiken, men med tiden kom utskottet att anförtros praktiskt taget alla viktiga frågor och kan därför liknas vid en riksdag i miniatyr. Utskottets medlemmar utsågs först av regeringen, för det mesta baserat på ståndens egna förslag. Under frihetstiden förändrades detta så att ständerna utsåg sina egna representanter. I sekreta utskottet var bara tre stånd representerade; bönderna var inte betrodda. Adeln dominerade utskottet antalsmässigt. Under frihetstiden fixerades bemanningen till 50 från adeln och 25 vardera från resp borgar- och prästeståndet. Trots den ojämlika personella uppsättningen var de båda övriga ständernas inflytande stort; besluten baserades på votering där varje stånd hade en röst, men helst skulle enighet uppnås.¹⁴²

Med tanke på det sekreta utskottets omfattande och betydelsefulla roll bör man kunna betrakta ett val dit som tecken på förtroende och betydenhet. Därför är det av största intresse att notera att ingen dansk-skånsk blev utsedd till ledamot i sekreta utskottet under hela enväldestiden (se figur 6). Före skånska kriget hade Ebbe Ulfeldt, Christian Barnekow och Jörgen Krabbe (2 gånger) blivit utsedda, så något principiellt mot dansk-skåningarnas deltagande fanns uppenbarligen inte. Sannolikt är det Karl XI och hans regerings misstroende mot ex-danskarna, baserat på deras erfarenheter från skånska kriget, som ligger bakom deras obefintliga deltagande i sekreta utskottet. Efter enväldets fall och Riddarhusets politiska frammarsch återfick de danska sitt tidigare politiska förtroende. Från och med riksdagen 1723

¹⁴¹ SRARP del 15-17 1686-1714, SRARP 1719 del 1-17 1719-1747.

¹⁴² Rystad 1985 s. 104-105, Metcalf 1985 s. 128-130.

invaldes minst en dansk-skånsk adelsman i sekreta utskottet nästan vid varje riksdag; vid sammanlagt elva av nitton faktiska individuella valmöjligheter. I ljust av att 50 adliga ledamöter skulle utses varje gång, och att det adliga deltagandet under den här tiden har bedömts till 300¹⁴³ eller mer vid varje riksdag, så måste den dansk-skånska representationen i sekreta utskottet betraktas som mycket betydande. Alla av de fyra dansk-skånska röstberättigade riksdagsledamöterna under perioden har blivit valda; Fredrik Trolle fyra gånger, Christian Barnekow tre gånger, Corfitz Ludvig Beck två gånger och likaså Malte Ramel, som blev invald i sekreta utskottet vid båda de tillfällen han deltog i riksdagen. Bevisligen åtnjöt alla de dansk-skånska adliga riksdagsmännen ett stort förtroende, men frågan om detta förtroende motsvarades av en lika stor aktivitet och ett lika stort inflytande inom sekreta utskottet måste jag i denna uppsats lämna obesvarad.

Frihetstidens politiska liv kom att karaktäriseras av partibildningar och hätska strider mellan hattar och mössor. Ingemar Carlsson, som har forskat i partipolitiken 1731-1743, har lyckats etikettera 400 riksdagsdeltagares politiska tillhörighet, bl a 3 dansk-skånska adelsmän. Malte Ramel klassificeras som hatt, då han hänförts till en hattgruppering i licentieringsfrågan vid riksdagen 1738/39.¹⁴⁴ Fredrik Trolle och Rutger Barnekow förs till mösspartiet; den förstnämnda baserat på ett uttalande mot hattarnas krigspolitik, den senare genom att stödja mössorna i en debatt om truppsammandragningar, båda vid riksdagen 1740/41.¹⁴⁵ Baserat på ett stort antal av de partiattribuerade riksdagsdeltagarna bygger Carlsson upp två stora nätverk utifrån släktförbindelser – ett hattnätverk och ett mössnätverk – och hävdar att släktförbindelser hade stor betydelse för partirekryteringen.¹⁴⁶ Skärskådar man de tre dansk-skånska deltagarnas inplacering i nätverken framstår deras positioner som skäligen perifera. Både Malte Ramel och Fredrik Trolle visar sig ha haft lika mycket släktförbindelser med personer inom sina resp partier, som med personer i motståndarlägret.¹⁴⁷ Rutger Barnekow är inte alls påkopplad på det stora nätverket, utan bildar en egen liten mössgrupp med svågern Vilhelm Bennet.¹⁴⁸ Lägg därtill de något svaga bevisen för deras partitillhörighet. Utan att falsifiera Ingemar Carlssons tes om släktskapets betydelse vid partirekrytering, så tyder de svaga och dubbeltydiga nätverkspositionerna tillsammans med de begränsade bevisen för

¹⁴³ Lagerroth 1934 s. 223, Elmroth 1981 s. 243-244.

¹⁴⁴ Carlsson 1981 s. 218.

¹⁴⁵ Carlsson 1981 s. 256, 284.

¹⁴⁶ Carlsson 1981 s. 146-147, 152-154.

¹⁴⁷ Carlsson noterar också att ett antal släktförbindelser fanns över partigränserna och garderar sig med att även andra faktorer än släktskap hade betydelse vid partibildningen (Carlsson 1981 s. 154, 156-157).

¹⁴⁸ Carlsson 1981 s. 155.

partitillhörighet, att de dansk-skånskas engagemang och betydelse i partipolitiken var av mindre betydelse.

2.2.4 Sammanfattning

Innan vi går vidare med en sammanfattande analys är det viktigt att peka på det lilla underlag analysen baseras på. Trots att det är en totalundersökning så baseras resultaten på enbart 1 – 5 deltagare per riksdag. Varje enskild persons agerande kommer därmed att tillmätas en förhållandevis stor betydelse, vilket måste beaktas när det samlade analysresultatet bedöms.

Under enväldestiden var den dansk-skånska riksdagsrepresentationen blandad, fyra till fem ätter deltog under riksdagarna 1689-1697, men bara någon enstaka vid de övriga tillfällena. De var dessutom inte betrodda från centralt politiskt håll. Under och efter skånska kriget fick de inte delta alls och misstroendet verkar ha fortsatt efter deras återinträde till riksdagen då ingen av dem invaldes i sekreta utskottet. Vidare kan noteras att de besatt en tänkbar betydelsefull vågmästarroll, som först inte kunde utnyttjas då de inte blev inbjudna och sedan blev tämligen betydelselös i samband med att hela riksdagen blev maktlös gentemot den enväldige konungen. Perioden kan sammanfattas som att den dansk-skånska adeln hölls helt eller delvis utanför det centrala svenska politiska nätverket.

Frihetstiden innebar ett tydligare och mer enhetligt mönster. Av fem introducerade ätter deltog tre mer eller mindre regelbundet; Barnekow, Beck och Trolle. En ätt, representerad av Malte Ramel som påstods vara politiskt ointresserad, deltog bara två gånger, fast den ena gången genom att uppvisa en bred och omfattande aktivitet. Slutligen en enligt protokollen helt frånvarande ätt, Walkendorff, som mycket väl kan ha sålt sin representations- och rösträtt för att lindra sin ekonomiska situation. Dörren till det svenska politiska nätverket öppnades upp, vilket inte minst det förtroende som valen till sekreta utskottet utvisar, men aktiviteten och det allmänna politiska intresset från skånskt håll förefaller att ha varit svagt, likaså deltagandet i de partipolitiska stridigheterna.

Huvudtrenden för den dansk-skånska rikspolitiska aktiviteten under perioden var således en ganska normal riksdagsdeltagandegrad, fördelad på ett fåtal individer. Från centralt politiskt håll skiftar förtroendet och statusen för de dansk-skånska; lågt under enväldet till högt under frihetstiden. Från dansk-skånskt håll saknas ett synligt intresse för att aktivt och engagerat vara en del av det rikspolitiska nätverket. Det egna regionala ståndsintresset förefaller att ha varit det centrala. Från denna huvudlinje framträder två tydliga undantag; dels Ebbe Ulfeldts förtroende som riksråd under och efter skånska kriget, dels Malte Ramels

överraskande talträngdhet och allmänna politiska intresse under riksdagen 1738/39.

Undantagen som bekräftar regeln?

2.3 Ämbeten och befattningar

I grunden byggde adelskap på krigstjänst i utbyte mot skattefrihet och en privatekonomi baserad på jordegendom. Med tiden, när adelsståndet genom nyadling blev allt omfångsrikare och reduktionen hade återbördat mycken frälsejord till kronan, räckte inte längre jorden till för att ståndsmässigt försörja alla adelsmän. Vid 1700-talets mitt var bara var fjärde svensk adelsman i besittning av jordegendom.¹⁴⁹ Yngre söner till besutten adel såväl som medlemmar i jordfattiga släkter tvingades hitta andra födkrokar, andra ståndsmässiga sätt att försörja sig. Det var den ena grundorsaken till att adel efterfrågade civila och militära ämbeten och befattningar.

Det andra övergripande motivet var makt. Genom tiderna hade adeln i stor utsträckning utövat makt – politiskt och/eller militärt. Denna maktutövning kanaliserades ofta via maktbringande positioner, ämbeten, befattningar. Ett representativt exempel är den makt som adeln i Danmark utövade före enväldets införande, vilken baserades på innehav av ämbeten som riksråd och lensmand.

När Skåne övergick till Sverige försvann tillgången till hela den danska tjänstesektorn; i alla fall om man svor trohet åt och satsade på den nya svenska överheten. Däremot blev det svenska utbudet av tjänster tillgängligt. I Skåne skapades – eller uppdaterades utifrån svenska statens behov – regionala förvaltningsmässiga och militära organisationer. Dessutom blev centrala, högre befattningar kandidierbara. Beroende på om det var försörjningsskäl eller maktbegär som var drivkraften, så fanns inom den svenska staten en räckvidd av nya möjligheter; från underordnade befattningar till inflytelserika och mäktiga ämbeten, inom både den civila sektorn och den militära sfären.

Men det fanns också begränsningar och hinder, inte bara möjligheter. Status och det sociala anseendet som adelsman gjorde att inte alla befattningar ansågs förenliga med adelsrollen. Den egna finansiella situationen kunde givetvis i slutändan ändå tvinga ned den enskilde adelsmannen under denna nivå. Vidare fanns en ökande konkurrens från alltmer välutbildade och erfarna ofrälse. Trots att adeln i privilegier fått ensamrätt till högre civila och

¹⁴⁹ Elmroth 2001 s. 12.

militära ämbeten, så kringgicks detta lätt i praktiken genom nyadlig av dugliga ofrälse.¹⁵⁰ Staten eftersträvade en kår av ämbetsmän och militärer med hög kompetens, ett meritokratiskt synsätt som även alltmer kom att omfattas av adeln själv.¹⁵¹ Slutligen var det viktigt att känna, att ha kontakt med, de rätta personerna för att komma åt tjänsterna. De civila och militära organisationerna utgjorde system av nätverk med viktiga ämbetsinnehavare, men det kunde också gälla att få stöd hos beslutsfattare på högre nivå. Hur stor betydelsen var av kontakter i nätverk eller i bilaterala patron-klientförhållanden har diskuterats i forskningen. Jan Samuelson betonar aspekten som betydande¹⁵² medan Ingvar Elmroth vill tona ner värdet och betydelsen i de svenska sammanhangen.¹⁵³

2.3.1 Mål, metod och klassificering

De civila och militära organisationerna utgjorde nätverk som utövade makt i samhället, men som också bidrog till de ingående personernas sociala position och uppehälle. Målsättningen med denna analys är att granska den dansk-skånska adelns engagemang i dessa nätverk. Vilka nätverk tillhörde man; var de militära eller civila? På vilken nivå var man verksam i nätverken; på befattningsmässigt hög eller låg nivå? Var fanns nätverken lokaliserade; i Skåne eller utanför?

För delanalyserna ”Verksamhet” och ”Befattningsnivå” genomförs först en kvantitativ analys för att kartlägga strukturen på det dansk-skånska engagemanget i nätverken. Därefter fördjupas studien kvalitativt. Som informationskälla kommer samma genealogiska källmaterial, som användes vid äktenskapsstudien, att utnyttjas. Det rör sig således främst om Elgenstiernas genealogiska verk¹⁵⁴ och *Danmarks adels aarbog*¹⁵⁵, men även Lewenhaupts kartläggning av Karl XII:s officerare¹⁵⁶ kommer flitigt att utnyttjas.

För varje vuxen (över 18 år) dansk-skånsk adelsman har noterats hans olika befattningar under perioden 1680-1749, fördelade initialt på militärt och civilt, därunder på dels vilka konkreta befattningar (befattningsnivåer) han upprätthållit, dels var ämbetet var lokaliserat (regemente, region), dels under vilka perioder dessa gällt. För tio personer, varav nio

¹⁵⁰ Carlsson 1949 s. 42, Elmroth 2001 s. 116-118. Under stormaktstiden hade adeln ensamrätt till bl a befattningar som riksråd, kammarråd, lagmän, ståthållare samt president- och rådsposterna i de nya kollegierna, däremot i princip inga militära befattningar. 1723 utökades de privilegierade befattningarna med militära poster från överste och uppåt.

¹⁵¹ Englund 1989 s. 221-222, Elmroth 2001 s. 169-173.

¹⁵² Samuelson 2008 s. 44-45.

¹⁵³ Elmroth 2001 s. 167-169.

¹⁵⁴ Elgenstierna 1925-1936 del I-IX.

¹⁵⁵ *Danmarks adels aarbog* 1884-.

¹⁵⁶ Lewenhaupt 1920-1921.

militärer, är uppgifterna bristfälliga, så tillvida att enbart en militär grad eller civil befattning knutits till personen (högsta positionen under karriären förmodligen) utan att ange när eller var tjänstgöring skedde. Eftersom deras yrkeskarriär inte kan tidfästas har dessa klassificerats inom kategorin ”ospec tjänstetid” i verksamhetsanalysen. Enbart de adelsmän som innehåft svenska befattningar, eller utländska befattningar med svenska kronans acceptans, har medtagits. Tio personer bland de dansk-skånska adelsmännen, som återflyttat till Danmark och innehåft danska befattningar eller andra tjänster i främmande länder (i samtliga fall i början av undersökningsperioden) har helt uteslutits ur analysen.

För de flesta av individerna i undersökningspopulationen finns perioder, ofta efter den militära karriären, där ingen tjänst är noterad. För flera finns ingen tjänst noterad överhuvudtaget. Ibland finns noteringen ”levde utan tjänst”. Troligen har dessa adelsmän antingen varit godsägare av större eller mindre gods, eller så har de varit försörjda på annat sätt, t ex via egen kapitalförmögenhet eller via välbeställda släktmedlemmar. Det går inte att objektivt fastställa individernas fördelning på dessa olika alternativ. Inte heller verkar noteringen ”levde utan tjänst” vara konsekvent tillämpad i det genealogiska materialet. Jag har därför valt att samla alla dessa under benämningen ”utan tjänst” i analysen.

Analysen har periodiserats i femårsgrupper, där högst uppnådda befattningsnivå för varje individ under resp femårsperiod har noterats, samt huruvida befattningen varit militär eller civil. De militära befattningsnivåerna har omvandlats till matematiska värden för att statistiskt kunna behandlas, enligt följande system:

Nivå	Kategori	Befattningsexempel
1	Meniga	Ryttare, pikenerare, volontärer
2	Underbefäl	Korpral
3	Underofficerare	Sergeant, kvartersmästare, fältväbel
4	Kompaniofficerare	Löjtnant, fänrik, kornett
5	Kompanichefer	Kapten, ryttmästare
6	Regementsofficerare	Major, överstelöjtnant
7	Regementschefer	Överste
8	Arméofficerare	General, generalmajor

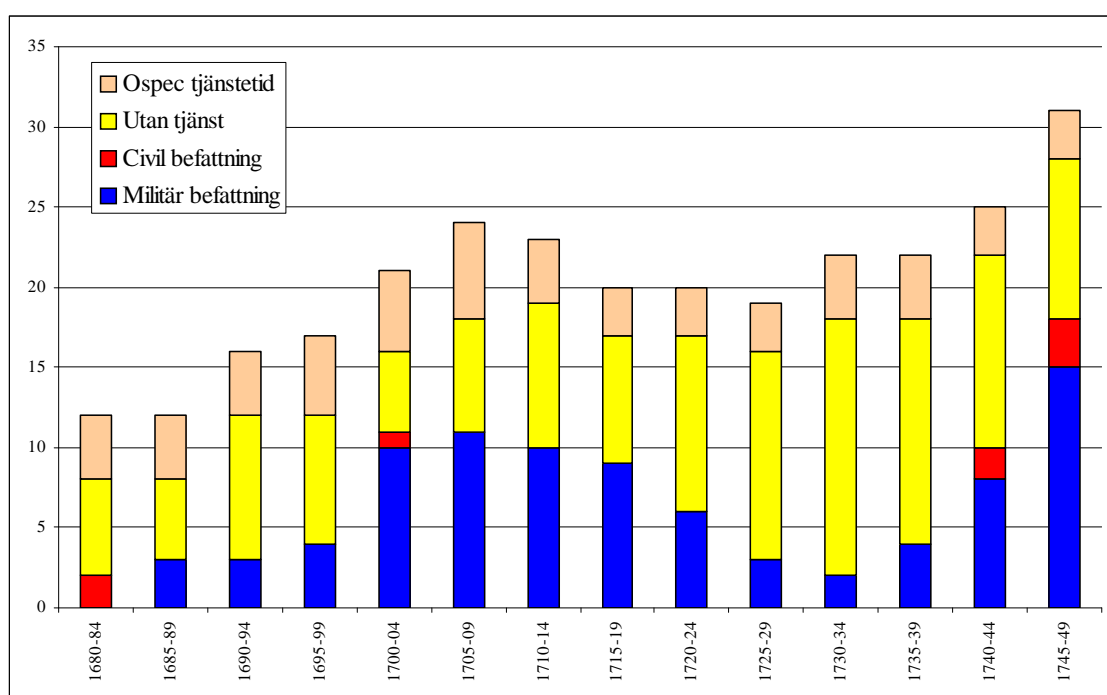
För att beräkna den genomsnittliga befattningsnivån har medianvärde använts. En genomsnittsberäkning baserat på medelvärde förutsätter att skillnaden mellan nivåerna är likvärdig, dvs att skillnaden mellan t ex underbefäl och underofficerare är lika stor som skillnaden mellan kompanichefer och regementsofficerare. Detta är säkerligen inte fallet, och

framförallt går det inte att numeriskt fastställa den korrekta differensen mellan resp kategorinivå, därav valet av medianvärdesberäkning.

I analysen över den militära geografiska tillhörigheten har individerna fördelats antingen på skånska regementen eller på andra regementen. Till de skånska regementena har hänförs södra och norra skånska kavalleriregementet, adelsfanans skånska kompani, skånska ståndsdragonerna, garnisonsregementet i Malmö, skånska tre- och femmänningsregementet till häst, östra och västra skånska infanteriregementet samt skånska utskrivningsregementet till fot (östra och västra).¹⁵⁷ Fördelningen och antalsberäkningen har gjorts årsvis.

2.3.2 Verksamhet

Den kvantitativa analysen (figur 7) visar med överväldigande tydlighet den dansk-skånska adelns militära inriktning under perioden jämfört med innehavda civila ämbeten. Antalet militärer är högt i samband med stora nordiska kriget 1700-1721, men ökar framförallt kraftigt under 1740-talet. Den totala populationen följer i och för sig samma mönster, men även sett som relativ andel är militärerna störst under de två beskrivna perioderna, med toppnotering 1745-1749 med i det närmaste 50% militärer.



Figur 7: Antal dansk-skånska adelsmän fördelade på militära och civila befattningar samt utan tjänst 1680-1749.

Källa: Elgenstierna 1925-1936, Danmarks adels aarbog 1884, Lewenhaupt 1920-21 samt Appendix – Dansk-skånska adelsätter.

¹⁵⁷ Högman 2012-01-23.

De fåtaliga civila ämbetsmännen återfinns främst i början och slutet av undersökningsperioden.

Den totala populationen ökar kraftigt under undersökningsperioden, med undantag av en tydlig nedgång 1710-1729. Nedgången i totalpopulation under och efter nordiska kriget är säkerligen huvudsakligen en effekt av de krigsoffer bland unga män som stridigheterna skördade. Ingvar Elmroth har konstaterat bottenivåer för Sveriges manliga adels medellivslängd just bland dem som föddes 1670-1689, dvs som var i stridsduglig ålder under krigsperioden.¹⁵⁸ Men minskningen är inte bara direkt kopplad till stupade soldater, utan också till hela krigets negativa effekt på äktenskapsbildning och minskade möjligheter till barnalstring.

Den dansk-skånska adelns anknytning till de militära nätverken jämfört med de civila är frapperande tydlig. Utifrån Elmroths sammanställningar kan man konstatera att för Sveriges adel som helhet avseende relationen mellan militär och civil förvaltning utgjorde militärerna mellan 70% och 90% under undersökningsperioden; 75-90% för gammaladeln och 70-85% för nyadelns yngre generationer.¹⁵⁹ Enligt denna undersökning av den dansk-skånska fördelningen är 100% militärer de flesta åren, dvs den militära preferens som fanns hos den svenska adeln är än mer utpräglad hos den dansk-skånska adeln. Vad berodde denna förkärlek till det militära på? Elmroth spekulerar i att ära och berömmelse hägrat, men också i militärers möjligheter att efter fälttåg på kontinenten hemföra rikedomar av allehanda slag.¹⁶⁰ Själv lutar jag mer mot att militära befattningar ansågs som ståndsmässiga sysselsättningar även på relativt låg befattningsnivå, medan högre nivåer krävdes på den civila sidan för att duga åt det adliga anseendet.¹⁶¹ Detta betraktelsesätt menar jag baseras på och stärks av kopplingen till adelns historiska bakgrund som krigarkast. Speciellt inom hög- och gammaladeln kan man förvänta sig att detta synsätt varit framträdande. För den tidigare danska adeln, med dess många anor och exklusiva bakgrund, kan en sådan uppfattning ha varit än mer markant. För att komma i åtnjutande av de högre nivåerna inom den civila förvaltningen ställdes, med ett rekryteringsväsende som i ökande grad hade meritokratiska utgångspunkter, allt högre krav på utbildning och kompetens. För dem som inte klarade denna konkurrens borde därför en militär karriär på kompetensmässigt mindre krävande nivåer ha varit en attraktiv lösning.

Efter denna allmänna diskussion om varför adeln valde militära yrken är det dags att granska orsakerna till de två perioderna med ökad militär tjänstgöring. För den första

¹⁵⁸ Elmroth 1981 s. 126, 129, 131.

¹⁵⁹ Elmroth 2001 s. 99-100. Med yngre generationer avses ättlingar till den nobiliterade.

¹⁶⁰ Elmroth 2001 s. 62.

¹⁶¹ Carlsson 1949 s. 69 fastslår också att officersyrkets sociala anseende var högt.

perioden, dvs stora nordiska kriget under 1700-talets två första decennier, känns förklaringen tämligen självklar. Det långvariga kriget mot en allt starkare fiendemakt tvingade Sverige, med begränsade resurser inte minst befolkningsmässigt, att alltmer bottenkrapa kvarvarande resurser. Den indelta armén räckte inte till utan roteringskraven ökade och nya s k tre- och femmänningsregementen sattes upp. I denna värld där krigsbehoven exploaterade samhället tvingades säkert den dansk-skånska adeln, precis som adeln i gemen, att bidra med officerare i betydligt större utsträckning än normalt.

1740-talets kraftiga ökning är däremot mer svårförklarad. Visserligen förde hattpartiets politik fram till krig mot Ryssland 1741-1743, men det motiverar knappast den fortsatta kraftiga ökningen under decenniets senare del. Det kommande pommerska kriget 1757-1762 kunde man ju givetvis inte förutse och bemanna för. Ökningen motsvaras heller inte av en likartad ökning i Sverige som helhet; tvärtom minskade t ex hela officerskåren markant mellan 1735 och 1757.¹⁶² Min bedömning är att stigningen var en effekt av den kraftiga ökningen av undersökningspopulationen, vilket bör ha lett till att andelen unga män ökade. Med en i utgångsläget begränsad adlig egendomsmassa bör behovet av försörjning för en större mängd yngre söner ha lett till just denna expansion av adliga militärer.

De civila ämbetena var rena undantagen i den stora mängden av militära befattningar. Däremot var de, till skillnad från de militära befattningarna, huvudsakligen riktiga toppositioner. Högst nådde Ebbe Ulfeldt, som besatte poster som riksråd, hovrättsråd i Göta hovrätt, lagman i Östergötland och riksjägmästare. Redan under 1660-talet utsågs han till riksråd och han fick behålla denna position under skånska kriget, vilket visar på det svenska förtroendet för honom.¹⁶³ Före skånska kriget var Christian Barnekow vicepresident i Göta hovrätt¹⁶⁴ och Christoffer Walkendorff var vice landsdomare¹⁶⁵ i Skåne.¹⁶⁶ Efter skånska kriget fick Hans Ramel samma uppdrag som vice landsdomare i Skåne.¹⁶⁷ Man kan misstänka att dessa vice-poster, dvs icke-ordinarie, var ett sätt för svenskarna att premiera lojala och prominenta ex-danskar utan att ge dem den betydelse och makt den ordinarie befattningen innebar; att utnämningarna huvudsakligen var titulära och kanske lönande, men utan verkligt inflytande.

¹⁶² Carlsson 1949 s. 71.

¹⁶³ Elgenstierna 1934 del VIII s. 488.

¹⁶⁴ Elgenstierna 1925 del I s. 234.

¹⁶⁵ Landsdomare är den danska beteckningen för det som i Sverige motsvarades av lagman. Den danska juridiska inrättningen levde kvar i Skåne tills 1682-83 då svensk lag infördes och de första lagmännen tillsattes (Almquist 1954 s. 399).

¹⁶⁶ Elgenstierna 1934 del VIII s. 652.

¹⁶⁷ Elgenstierna 1931 del VI s. 132.

Från mitten av 1680-talet erhöll inga dansk-skåningar några befattningar av betydelse på 60 år. Först i mitten av 1740-talet utnämndes Christian Barnekow till landshövding i Kristianstads län och 1748 blev han generalmajor och överkommendant i Kristianstad.¹⁶⁸ En ung, drygt 20 år gammal, Joakim Beck-Friis inledde då också en civil karriär med uppdrag som vice häradshövding och tjänstgörande kammarherre, en karriär som skulle bli lång och framgångsrik och leda fram till både landshövdingeskap och riksrådsämbete.¹⁶⁹

Två andra civila poster var lite mer beskedliga. Efter studier i Lund påbörjade Malte Ramel en juridisk karriär som auskultant i Svea hovrätt. Han gav dock snart upp den banan och ägnade resten av livet åt att förvalta sina omfattande egendomar.¹⁷⁰ Den andra posten innehade Arvid Trolle som var adjunkt i historia vid Lunds universitet. Hans i detta sammanhang udda verksamhetsval låg i linje med att han även i övrigt betraktades som en säregen och annorlunda personlighet. Hans fader förbigick medvetet honom i de omfattande fideikommissbildningar han genomförde och han gick i bygden under namnet ”galna Trollen”.¹⁷¹

En stor andel av de dansk-skånska adelsmännen står, i alla fall periodvis, utan något noterat tjänsteinnehav. Min bedömning är att dessa i stor utsträckning levde på och av de adliga godsens, som godsägare och lantushållare, eller helt enkelt lät sig bli försörjda av någon godsägande familjemedlem eller släkting. En vanlig levnadsbana för besuttna dansk-skånska adelsmän var att man inledde med en yrkeskarriär, företrädesvis militär som vi sett, för att därefter slå sig ner på sina gods och leva ett lantadelsliv. Ungefär 15% av individerna i undersökningen står helt utan någon tjänst under hela livstiden. Ett ekvivalent värde i Elmroths analys visar för motsvarande tidsperiod i genomsnitt 10% av gammaladeln och endast någon enstaka procent av nyadelns yngre generationer.¹⁷² De flesta adelsmännen i denna undersökning har dock haft kortare eller längre perioder med yrkeskarriär. Av figur 7 framgår att under fredsperioderna var ungefär hälften av den dansk-skånska adeln utan tjänst, med topp 1730-1734, då nästan 75% saknade tjänst.

¹⁶⁸ Elgenstierna 1925 del I s. 235-236.

¹⁶⁹ Elgenstierna 1925 del I s. 255-256.

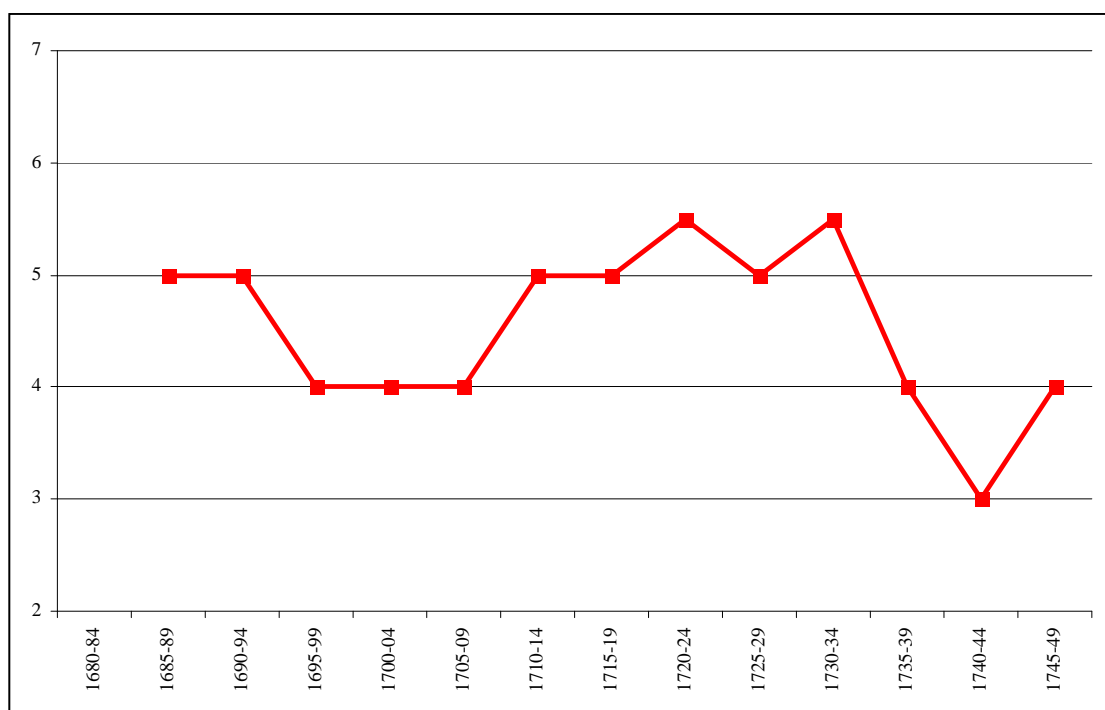
¹⁷⁰ Elgenstierna 1931 del VI s. 132.

¹⁷¹ Elgenstierna 1934 del VIII s. 373-374, Barfod 1976 s. 43-44, Hansen 2006 s. 27-28.

¹⁷² Elmroth 2001 s. 99-100. Individer som betraktats som utan tjänst i denna beräkning är de som ingår i Elmroths kolumner ”jordbruk”, ”utan yrke”, ”övriga” och ”okända”.

2.3.3 Befattningsnivå

Figur 8 utvisar den genomsnittliga militära befattningsnivån för de dansk-skånska adelsmännen. Under de perioder när antalet adelsmän med militär befattning var i stigande låg den genomsnittliga befattningsnivån lägre, normalt på kompaniofficersnivå (nivå 4; löjtnant, fänrik eller kornett). Dessa perioder fanns dels före och i början av stora nordiska kriget, dels under undersökningsperiodens sista femton år. Under övriga perioder ökade den genomsnittliga befattningsnivån till kompanichefsnivå (nivå 5; kapten eller ryttmästare) och t o m upp mot regementsofficersnivå (nivå 6; major, överstelöjtnant).



Figur 8: Medianvärde för dansk-skånska adelsmäns militära befattningsnivå 1680-1749.

Nivå 3: underofficerare. Nivå 4: kompaniofficerare. Nivå 5: kompanichefer. Nivå 6: regementsofficerare.

Källa: Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-, Lewenhaupt 1920-21.

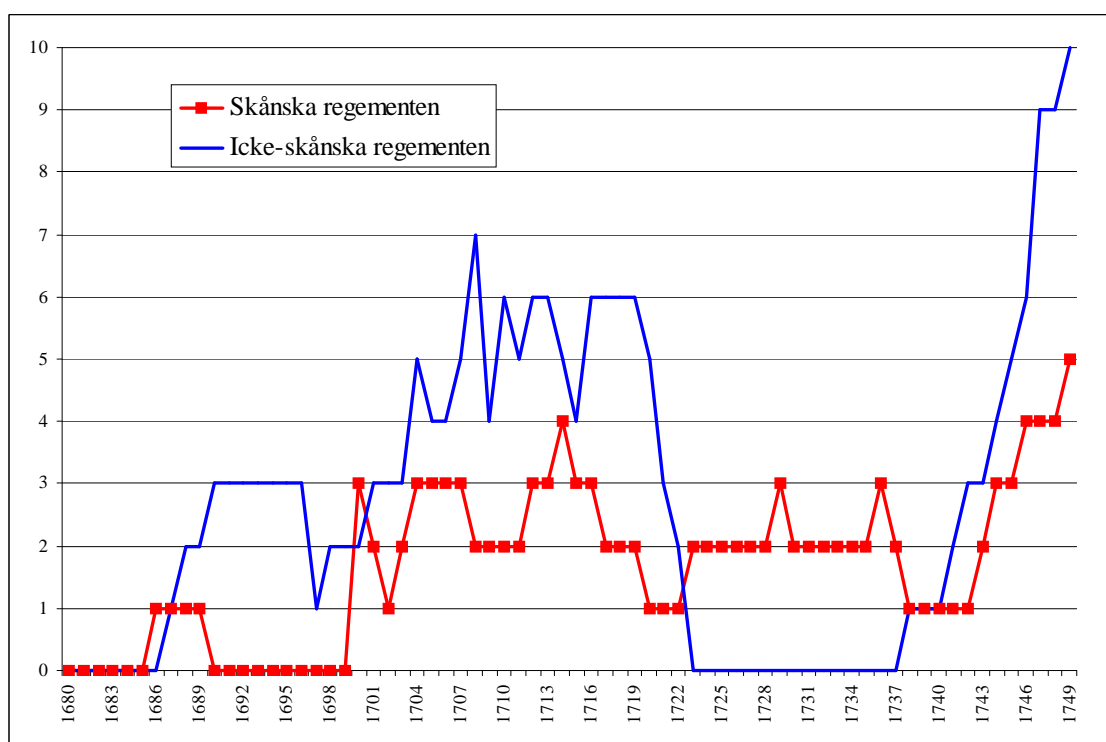
Förklaringar till denna tendens – att befattningsnivån sjönk när militären expanderade – är väsentligen att armén tillförts många nya soldater med låg eller ingen utbildning, som hamnar i de lägre befattningsgraderna. Speciellt tydligt blir det i undersökningsperiodens slut, när många yngre obesuttna adelssöner sökte sig till militärlivet av försörjningsskäl.

Elmroth mäter genomsnittet av de adligas högsta militära befattningar under hela karriären, medan denna undersökning baseras på individernas högsta befattningar under varje femårsperiod. Således finns det i denna undersökning flera femårsperioder för de flesta av

individerna med befattningar lägre än karriärmaximum. Elmroths medianvärde under hela denna undersökningsperiod motsvarar kompanichefsnivå (nivå 5).¹⁷³ Med tanke på att denna undersökning inte är baserad på "livshögstanivåer", så förefaller det rimligt att anta att de dansk-skånska adelsmännen minst upprätthöll en genomsnittlig befattningsnivå motsvarande den totala svenska adeln.

2.3.4 Lokalisering

Under 1600-talets båda sista decennier tjänstgjorde de dansk-skånska adelsmännen nästan uteslutande i regementen utanför landskapet (se figur 9). De båda kommande krigsdecennierna innebar att även skånska militära nätverk kom ifråga, men antalet icke-skånska placeringar ökade också och kvarstod som den vanligaste lokaliseringen. När freden kom förändrades bilden så till vida att befattningarna inom de skånska regementena blev kvar, men de utom-skånska försvann helt. Ytterligare ett nytt scenario utvecklades under 1740-talets dansk-skånska militära expansion. Antalet befattningar i skånska regementen ökade



Figur 9: Antal dansk-skånska adelsmän placerade på skånska resp icke-skånska regementen 1680-1749.

Källa: Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-, Lewenhaupt 1920-21 samt Appendix – Dansk-skånska adelsätter.

¹⁷³ Elmroth 2001 s.135, 139.

visserligen, men det var framförallt i regementen utanför landskapet som adelsmännen hittade sina nya militära befattningar.

Karl XI:s regentperiod mellan skånska kriget och fram mot stora nordiska kriget präglades från centralt svenskt håll av en misstro mot den dansk-skånska befolkningen. Ett av de uttryck denna misstro tog sig var att inga skåningar med danskt påbrå tilläts bli ryttare i de båda nyuppsatta indelta regementena – norra och södra skånska kavalleriregementena – även om säkerligen undantag gjordes i praktiken.¹⁷⁴ Uppenbarligen gällde detta förhållande även de dansk-skånska adelsmännen, som (på ett undantag när¹⁷⁵) tjänstgjorde i utom-skånska militära förband. Vi ser här uttryck för samma tveksamhet och tvivel gentemot de dansk-skånska, som kunde konstateras avseende förtroendet på riksdagarna under samma period. I och med att de skånska förbanden inte var åtkomliga sökte sig de dansk-skånska adelsmännen i stället huvudsakligen till värvade regementen, oftast utländska kavalleriregementen.¹⁷⁶

Under stora nordiska krigets militära kraftsamling öppnades hemmaregementena upp för skåningarna och under perioden tjänstgjorde flera dansk-skånska adelsmän i dessa. Men vi hittar dem inte i de båda indelta regementena utan i de tillfälligt uppsatta regementena – skånska tremänningsregementet till häst, skånska ståndsdragonerna och östra skånska infanteriregementet.¹⁷⁷ Tjänstgöringen utanför Skåne dominerade dock och fördelades likvärdigt mellan rangregementen (t ex livgardet och livdragonerna) och landskapsregementen (både indelta och tillfälligt uppsatta). Från att tidigare ha varit kavalleridominerat fördelade sig nu befattningarna ganska jämt mellan infanteri och kavalleri.¹⁷⁸

Efter det för Sverige så kostsamma kriget nedrustade man rejält. Bland de militära befälen var det i första hand de ofrälse officerarna som tappade sina befattningar och officerskåren aristokratiserades påtagligt.¹⁷⁹ Möjligtvis bidrog detta till att de dansk-skånska adelsmännen helt knöts till de båda inhemska indelta kavalleriregementena. Situationen blev därmed den helt omvända mot vad som gällde före kriget.¹⁸⁰

1740-talets expansion medförde att dansk-skånska adelsmän åter började söka sig utanför landskapets gränser när de enrollerade sig i militära förband. Utvecklingen var så stark så att

¹⁷⁴ Fabricius 1972 del IV s. 268-271, Sanders 2008 s. 86-88.

¹⁷⁵ Undantaget gällde Anton Johan Morman som i unga år tjänstgjorde som ryttare vid södra skånska kavalleriregementet 1686-1691. Vid denna tid var ännu inte ätten naturaliserad svensk adel, utan var utländsk (dansk) adel (Elgenstierna 1930 del V s. 292).

¹⁷⁶ Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-.

¹⁷⁷ Bara en tjänstgöring gjordes inom indelta skånska regementen, nämligen 1714-1716 då Christian Barnekow var löjtnant, senare sekundryttmästare, i södra skånska kavalleriregementet. Christian Barnekow skulle senare göra både civil och militär karriär och slutade med generallöjtnants titel (Elgenstierna 1925 del I s. 236).

¹⁷⁸ Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-.

¹⁷⁹ Carlsson 1949 s. 79.

¹⁸⁰ Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-.

vid 1700-talets mitt var två av tre förlagda utanför Skånes gränser. Knappt hälften av dessa sökte sig till statusregementen såsom livgardet och adelsfanan. Drygt hälften hamnade hos olika värvade regementen, där Hamiltonska infanteriregementet var populärast. Från att tidigare i dominerande grad ha tjänstgjort vid kavalleriregementen blev nu infanteriet det förhärskande vapenslaget.¹⁸¹

2.3.5 *Sammanfattning*

Den dansk-skånska adeln karakteriserades under perioden 1680-1750 av sin starka militära prägel jämfört med de fåtaliga civila befattningarna. De icke-militära tjänsterna var i och för sig oftast på hög nivå, men innehades bara i periodens början resp i dess slut. Detta understryker än mer de tendenser vi urskiljt till att den dansk-skånska adeln vände de centrala politiska nätverken ryggen. I början kanske detta mest skall ses som att de utestängts härifrån som en konsekvens av Karl XI:s skeptiska och misstroagna attityd, men längre fram indikerar den omfattande andel som var utan tjänst, både civilt och militärt, att de mer intresserade sig för sina godsegendomar än för civila ämbeten i rikets tjänst. Vi har i uppsatsen flera belägg på hur den dansk-skånska adeln blev utstött och avvisad under Karl XI:s envælde och att den mer levde ett avskärmat lantliv på godsens. När sedan möjligheterna åter öppnades upp att ta full del i det offentliga livet finns flera tecken på att den dansk-skånska adeln ställde sig avvisande och ointresserad. Kan det lantliga livet ha varit så behagligt ekonomiskt, socialt, kulturellt, att man var tillfreds med detta och ointresserade att delta i de civila tjänstenätverken?

De militära nätverken var uppenbarligen mer lockande än civila ämbeten för de dansk-skånska adelsmän som behövde en försörjningskanal eller ville göra karriär. Mycket tyder på att militäryrket hade en hög status och en stor social acceptans även på förhållandevis låga befattningsnivåer. Den dansk-skånska adelns militära prägel var mer markant än adelns i hela Sverige. Detta gäller även om jämförelse görs enbart med den svenska högadeln.

Befattningsmässigt låg man minst på samma nivå som den övriga svenska adeln.

Sammantaget med den höga andelen utan tjänst ger det bilden av en godsadel som engagerade sig i de militära adliga nätverken som en ståndsmässigt passande verksamhet. Utan att uppnå de högsta positionerna hamnade ändå flertalet på anseendemässigt helt acceptabla nivåer som kompaniofficerare eller kompanichefer.

Under 1740-talet förändrades bilden något. De dansk-skånska släkterna expanderade sin numerär med fler yngre, obesuttna söner som behövde en försörjning. Engagemanget i de

¹⁸¹ Elgenstierna 1925-1936, *Danmarks adels aarbog* 1884-.

militära nätverken fördjupades och den militära prägeln förstärktes, men föryngringen bidrog till att den genomsnittliga befattningsnivån sjönk.

Fördelningen mellan militära posteringar inom resp utom landskapet varierade kraftigt under undersökningsperioden. I mycket speglar dessa variationer samma grundläggande orsaker som tidigare konstaterats i samband med den dansk-skånska riksdagsverksamheten. Slutet av 1600-talet kännetecknades av Karl XI:s ogynnsamma inställning vilken ledde till lågt förtroende i riksdagen och militära placeringar utanför hembygden av säkerhetspolitiska skäl. Efter stora nordiska kriget hade förtroendet återvänt i riksdagen och också lett till mer naturliga militära placeringar i hemtrakten. I det ljuset kan det starka militära engagemanget i stora nordiska kriget ses som en förtroendeskapande fas för den dansk-skånska adeln i det svenska riket.

3 SAMMANFATTNING

3.1 Sammanfattande resultat

Innan uppsatsens resultat sammanfattas skall två grundläggande påpekanden göras som är viktiga för analysen. Det första påpekanget har påtalats tidigare, nämligen de fåtaliga exempel som flera slutsatser och trender har grundats på. I kombination med att bara vissa aspekter och synvinklar på de olika nätverken har granskats utifrån några primära källor, måste de dragna slutsatserna hanteras med viss försiktighet. Å andra sidan – här kommer det andra påpekanget – är undersökningen faktiskt en totalundersökning. Samtliga äktenskap, riksdagsdeltagande, tjänsteinnehav etc inom populationen har medtagits. Det som kan tillföras är ett betraktande utifrån fler infallsvinklar och ett fördjupande genom fler källor. Jag återkommer till en sådan diskussion.

Under teoriavsnittet argumenterade jag för att nätverken inte skall betraktas som tydligt avgränsade och tvådimensionella, i avsaknad av hierarkier och dynamik. I stället anslöt jag mig till Michael Manns syn där nätverken interagerar, överlappar och korsar varandra, med diffusa gränsdragningar och stadda i kontinuerlig förändring. Baserat på denna syn kommer jag därför att beskriva den dansk-skånska adelns nätverkssystem samlat.

Anknytningen till danska nätverk verkar ha ebbat ut tidigt under undersökningsperioden, enligt vad äktenskapsanalysen utvisar. I stället vände man sig mot de svenska nätverken, initialt de svensk-skånska. Ett gemensamt regionalekonomiskt intresse hittade man i de speciella och fördelaktiga adelsprivilegier som gällde i provinsen, ett samfällt intresse som fanns under hela undersökningsperioden och kom till uttryck i bl a de besvär den skånska adeln lämnade in på riksdagarna. Under enväldet fanns från centralt svenskt håll en misstänksamhet mot dansk-skåningarna, vilket tog sig uttryck i att de hölls utanför rikspolitiskt viktiga nätverk; de tilläts inte bevista de första riksdagarna efter skånska kriget, de hölls sedan utanför sekreta utskottet och de kom inte heller att tjänstgöra i hembygdens kavalleriregementen. Med en ståndsmedvetenhet om sitt höga anrika anseende bör detta ha inneburit en misräkning och besvikelse för den dansk-skånska adeln. Den hänvisades till ett förhållandevis avskilt liv på sina godsegendomar. Denna utveckling kan mycket väl ha bidragit till att den lokala lantadliga livsstil som Ullgren påvisat etablerades. Den dansk-skånska adeln kom att utgöra en central del i ett regionalt skånskt högadligt nätverk; både socialt och ekonomiskt.

Efter stora nordiska kriget – under frihetstiden – förändrades nätverken delvis. Den gamla osäkerheten mot de dansk-skånska försvann, i alla fall i riksdagssammanhang där de åter blev betrodda ledamöter med många utnämningar till sekreta utskottet. Deras agerande under kriget, med många officersbefattningar inom den svenska armén, kan mycket väl ha bidragit till den nya attityden. De hade bevisat sin trohet och lojalitet mot det svenska riket. Deras äktenskapsmönster förändrades och tentaklerna sträcktes allt längre upp; mot det centrala Sverige och mot det gammal- och högadliga segmentet. Utvecklingen ger sken av att den dansk-skånska adeln strategiskt utnyttjade svensk högadel som social språngbräda. Deras sociala position förstärktes, men det innebar inte någon egentlig förändring i riktning mot ett mer rikssvenskt nätverk. Den förändrade attityd de mötte på riksdagarna öppnade för möjligheter att skaffa sig ett väsentligt rikspolitiskt inflytande; en möjlighet de synbarligen valde att inte utnyttja. Deras aktivitet var oftast låg och gällde främst frågor kring det regionala ståndsinresset. I stället tyder mycket på att den regionala skånska förankringen förstärktes, inte minst den del som kretsade kring de rika och lysande godsens. Det avskärmade lantadelsliv de levt under enväldetiden kan ha etablerat ett socialt och kulturellt livsmönster, en behaglig livsform de inte fann anledning att förändra. Dansk-skåningarna verkar i stället ha attraherat delar av den uppsvenska adeln att etablera sig i Skåne. Med stora godstillgångar, förmånliga ekonomiska adelsprivilegier, goda militära befattningar i hembygdens kavalleriregementen för de yngre sönerna och en social status som förstärktes av högadliga svenskar skapades en lantadlig miljö – ett lantadligt regionalt nätverk – som utgjorde fundamentet för en ny glansperiod för den skånska adel; en period som bl a utmynnade i slottsbyggnationer som Övedskloster.

Om i stället den sammanfattande analysen bryts ner på de grundläggande nätverken erhålls följande bild. Ett *socialt nätverk* som huvudsakligen var regionalt under hela undersökningsperioden. Från att från början ha inkluderat danska element övergick det via fler anknytningar med den svensk-skånska adeln till att dra in rikssvensk högadel i en skånsk kontext. Före övergången var nätverken på högsta sociala nivå. Sedan sjönk de till ett lågvattensmärke under enväldet för att därefter åter sträva mot adelssamhällets sociala toppar. De *ekonomiska nätverken* har bara indirekt behandlats i uppsatsen. Även här framträder ett regionalt skånskt nätverk, med godsegendomar och gynnsamma adelsprivilegier som grundstenar. På riksdagarna var det också de ekonomiska frågorna som utgjorde kärnan i den skånska adelns besvär. Det ekonomiska nätverket verkar i stor utsträckning överlappa och hänga ihop med det sociala nätverket. Den dansk-skånska adeln var begränsat engagerad i de *politiska nätverken*; först på den svenska statsledningens bristande förtroende, sedan på

ett synbarligen ljumt intresse för rikspolitiken från dess egen sida. De politiska frågor som intresserade hade övervägande en regional karaktär. Möjligen fanns ett regionalpolitiskt intresse, vilket inte undersökts, men säkerligen hade den dansk-skånska adeln ett betydande inflytande och en beaktansvärd maktposition i regionen. De *militära nätverken* utnyttjades av den dansk-skånska adeln som en statusmässigt lämplig karriärväg, men också – speciellt under 1740-talet – som ett försörjningsmedel för obesuttna yngre söner. Nätverkens utsträckning varierade över tid från helt utom Skåne till helt inom Skåne, från huvudsakligen kavalleriinriktat till en övervikt för infanteri.

I uppsatsens syfte förväntades som resultat också någon form av insikt kring processen om Skånes integrering i Sverige. Är det möjligt att uttala sig om detta baserat på de resultat som erhållits? Givet adelns dominerande roll ekonomiskt, politiskt och socialt i dåtidens Skåne skulle resultaten vara väsentliga för hela synen på landskapet Skånes och dess övriga befolknings integration i det svenska riket. Ett resonemang kring dessa frågor skulle kunna föras utifrån dessa hållpunkter. Vi har konstaterat att den dansk-skånska adelns nätverk bara i tämligen begränsad omfattning omfattade de centrala delarna av det svenska riket. Tvärtom är det den regionalt skånska kontexten som är det mest påtagliga resultatet, en regional miljö som ändå omfattade en betydande svensk adel grundat på ämbetsutövning, gods innehav eller äktenskapsband. Givetvis påverkade de svenska inslagen den dansk-skånska adeln, men än mer troligt är att den skånska omgivningen med sina danska rötter kom att förändra det svenska befolkningselementet. I stället för en ren försvenskning skapades en speciell skånsk miljö, där språk, kultur, mentalitet etc fick sin egen karaktär. Integrationen med det svenska riket blev inte en ren inkorporering, utan det är mer berättigat att tala om en ömsesidig påverkan. Den tidigare rikssvenska bilden av Sverige kom att omdanas och framöver även innehålla en särpräglad skånsk parameter. Till detta bidrog säkerligen inte bara den skånska adeln utan även andra samhällsgrupper, inte minst kopplat till det skånska lantbruket.

3.2 Reflektion

I metodavsnittet anfördes att uppsatsens tidsram inte tillät en heltäckande undersökning utifrån den teoretiska modell som ställts upp. Uppsatsens syfte i denna del var tvåfaldigt; dels att försöka arbeta fram en grundläggande kunskap som kan bilda basen för initiala hypoteser i en vidgad undersökning, dels att pröva om den teoretiska modellen utgör ett fruktbart angreppssätt på det definierade problemområdet. Metodiskt har det åstadkommits via tre

delundersökningar av väsentliga nätverksparametrar: äktenskap, riksdagsdeltagande och tjänstebefattningar.

Ett preliminärt svar på uppsatsens frågeställningar har tagits fram och presenterats i föregående avsnitt. Ett svar som antyder en mer regionalt inriktad utveckling av nätverken än som kanske förväntats utifrån de försvenskningssåtgärder som påbörjades i slutet av 1600-talet. Ett svar som visar på ett medvetet tillbakahållande av den dansk-skånska adeln under enväldestiden, vilket möjligen blev formerande för dess livsstil. Ett svar som indikerar på svagare kontakter med det gamla moderlandet, men också med svalare intresse för centrala Sverige än som kunnat antagas. Ett svar som visar på förvånansvärt hög social status, vilken uppnåtts bl a med hjälp av välavvägda äktenskap med svensk högadel.

Min bedömning är att den modifierade Mann-modellen varit en framkomlig väg teoretiskt och metodiskt för att utreda den typ av frågeställningar som varit aktuella här. En insikt är att Manns syn på nätverk som diffusa, interagerande, överlappande och korsande är ett realistiskt betraktelsesätt, vilket framstod allt klarare ju längre undersökningen framskred. Trots den komplexa nätverksstrukturen känns det ändå fruktbart, t o m nödvändigt, att angripa undersökningsområdet med teoretiskt särskiljda nätverk av grundläggande karaktär som utgångspunkt.

En annan slutsats som dragits är nödvändigheten av att betrakta samma företeelse från flera olika håll, ur olika perspektiv. Erhållna resultat har ibland känts bräckliga, vilket flera gånger påpekats i uppsatsen, och skulle må bra av att stagas upp med observationer ur andra synvinklar. Nätverkens komplexa natur gör ett sådant betraktelsesätt inte bara önskvärt utan även oundvikligt.

Jag menar också att de erhållna svaren är så intressanta att de bör utforskas vidare. Kunskapen om den dansk-skånska adelns situation och utveckling under 1700-talet och framöver är ofullständig och behöver kompletteras. Likaså bör kunskapen och förståelsen kring Skånes integration i det svenska riket kunna utökas och uppsatsens resultat öppnar för nya intressanta perspektiv.

Vid en utvidgad studie bör man i första hand *fördjupa* undersökningen genom att komplettera med annat källmaterial som ger fler infallsvinklar. Tänkbara källmaterial är t ex domstolsmaterial, kyrkoböcker för fadderanalys, räkenskapsmaterial, skrivelser till myndigheter, ytterligare riksdagsmaterial (sekreta utskottets protokoll mm), privatkorrespondens och dagböcker. Det är just genom att analysera nätverken från flera olika perspektiv man kan få en bättre förståelse av deras komplexa struktur.

Vidare anser jag att en *breddning* måste göras på flera olika sätt. Givetvis bör samtliga modifierade Mann-parametrar studeras. I föreliggande uppsats är t ex de ekonomiska nätverken begränsat behandlade. Med tanke på hur fåtalig den dansk-skånska adeln var är det även lämpligt att bredda undersökningspopulationen till hela den skånska adeln för att få en uppfattning om landskapets totala adliga nätverk och de dansk-skånskas plats och funktion däri. Slutligen kan analyser av andra typer av nätverkssystem vara värda att testas. Gert Jeppsson kompletterar t ex sitt nätverk kring familjerna Brahe, Barnekow och Ramel i 1500- och 1600-talets Skåne med en diskussion kring fysiska nätverk av godsegendomar.¹⁸²

Till sist föreslår jag också en tidsmässig *förlängning* av undersökningsperioden. Det går att dra trådarna bakåt, in i den danska tiden, där man till en stor del borde kunna utnyttja befintlig forskning. Framförallt bör dock en tidsmässig förlängning göras framåt, inkludera 1800-talet och början av 1900-talet. Så långt fram i tiden förefaller den skånska adeln ha utövat ett väsentligt inflytande, baserat på deras stora gods innehav i ett agrarekonomiskt samhälle.

¹⁸² Jeppsson 2006a s. 138-139.

4 KÄLLOR, LITTERATUR OCH FÖRKORTNINGAR

KÄLLOR

Genealogiska källor

Danmarks adels aarbog, Köpenhamn, 1884-.

Elgenstierna, Gustaf, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser. Del I-IX*, Stockholm, 1925-1936.

Lewenhaupt, Adam, *Karl XII:s officerare. Biografiska anteckningar. Del 1-2*, Stockholm, 1920-1921.

Sveriges ridderskap och adels kalender 2004, Stockholm, 2003.

Szabad, Carl (red), *Supplement till den introducerade svenska adelns ättartavlor ursprungligen utgivna av Gustaf Elgenstierna. Del 1-2*, Solna, 2008.

Tersmeden, Carl Herman (red), *Kalender öfver i Sverige lefvande ointroducerad adel, svensk och utländsk*, Stockholm, 1899.

Övriga tryckta källor

”Konung Gustav II Adolfs privilegium å Riddarhuset och Riddarhusordning. Stockholm d. 6 juni 1626” (RHO), i Carl Hallendorff (red), *Sveriges Riddarhus. Ridderskapet och adeln och dess riddarhus*, Stockholm, 1926.

Rönbeck, Jöns, *The rätta christnas krafftigste hiertstyrkning [...] vti en christelig lik-predikan öfwer kongl. maj:tz. tro-tienare och ryttmästare wid södra Skånska regementet til häst [...] salige, h:r Johan Christopher Höpken [...] blef benådad med ett saligt afsked den 17. novembr. 1736 [...] men kroppen den 22. i samma månad på christeligt sätt befordrades til sitt hwilorum uti Helsingborgz kyrkia, enfaldigt förestält af Jöns Rönbeck*, Norrköping, 1736.

”Svenska riksrådets protokoll. Stenografiska protokoll. 1674-1675” (SRP), i Lennart Thanner & Christer Danielson (red), *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje serien. Ny följd. Del 1*, Stockholm, 1975.

Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. Del 9-17. 1664-1714 (SRARP), Stockholm, 1891-1902.

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med 1719. Del 1-17. 1719-1747 (SRARP 1719), Stockholm, 1875-1906.

LITTERATUR

Tryckt litteratur

Adams, Julia, *The Familial State. Ruling Families and Merchant Capitalism in Early Modern Europe*, New York, 2007.

Ahnlund, Nils, ”Ståndsriksdagens utdanning 1592-1672”, i Nils Edén (red), *Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Del 3*, Stockholm, 1933.

Almquist, Jan-Eric, *Lagsagor och domsagor i Sverige. Med särskild hänsyn till den judiciella indelningen*, Stockholm, 1954.

- Andersson, Johan, ”Adeln i Skåne och frågan om avläggandet av trohetsed till Sveriges kung och krona under våren 1958”, *Ale*, 2009:1.
- Barfod, J.C., *Märkvärdigheter rörande skånska adeln*, Lund, 1976 (ursprungligen utgiven 1847).
- Bjurklint Rosenblad, Kajsa, *Scenografi för ett ståndsmässigt liv. Adelns slottsbyggande i Skåne 1840-1900*, Malmö, 2005.
- Boëthius, Bertil, ”Svenska Riddarhusets förutsättningar och tillkomst”, i Carl Hallendorff (red), *Sveriges Riddarhus. Ridderskapet och adeln och dess riddarhus*, Stockholm, 1926.
- Brambeck, Carl Gustaf, *Biografiska fragmenter samlade ur släkt-documenterna uti Börringe-Closters archiv 1848*, Lund, 1870.
- Carlquist, Gunnar (utg), *Lunds stifts herdaminne, del 7, Onsjö, Harjagers och Rönnebergs kontrakt*, Lund, 1959.
- Carlsson, Ingemar, *Parti – partiväsen – partipolitiker 1731-43. Kring uppkomsten av våra första politiska partier*, Stockholm, 1981.
- Carlsson, Sten, *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700-1865. Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning*, Lund, 1949.
- Elmroth, Ingvar, ”Generationsväxlingens problematik i den svenska nyadeln under 1600- och 1700-talen”, *Scandia*, 1979:2.
- Elmroth, Ingvar, *För kung och fosterland. Studier i den svenska adelns demografi och offentliga funktioner 1600-1900*, Lund, 1981.
- Elmroth, Ingvar, *Från överklass till medelklass. Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600-1900*, Lund, 2001.
- Englund, Peter, *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*, Stockholm, 1989.
- Eriksson, Bo, *Svenska adelns historia*, Stockholm, 2011.
- Fabricius, Knud, *Skaanes Overgang fra Danmark till Sverige. Studier over nationalitetsskiftet i de Skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brømsebro- og Roskildefrederne. Del I-IV*, Köpenhamn, 1972 (nytryck, ursprungligen 1906-1958).
- Fabritius, Albert, *Danmarks Riges Adel: Dens Tilgang og Afgang 1536-1935. En studie i dansk Adelshistorie*, Köpenhamn, 1946.
- Fridericia, J.A., ”Ulfeldt, Ebbe”, i C.F. Bricka (red), *Dansk Biografisk Lexikon tillige omfattende Norge for tidsrummet 1537-1814. XVIII. bind Ubbe-Wimpffen*, Köpenhamn, 1904.
- Fuchs, Elsbeth, *Gestalter och öden. En krönika kring porträtten på Övedskloster*, Malmö, 1953.
- Grauers, Sven, ”Den svenska riksdagen under den karolinska tiden”, i Nils Edén (red), *Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Del 4*, Stockholm, 1932.
- Gustafsson, Harald, ”Att göra svenskar av danskar? Den svenska integrationspolitikens föreställningsvärld 1658-1693”, i Karl-Erik Frandsen & Jens Chr. V. Johansen (red), *Da Østdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Ebeltoft, 2003.
- Hansen, Kenth, ”Skånska fideikommiss, I. Studie av de skånska fideikommissens bildande 1725-1800”, *Ale*, 2006:1.
- Hreinsson, Einar & Nilson, Tomas, ”Introduktion”, i Einar Hreinsson & Tomas Nilson (red), *Nätverk som social resurs. Historiska exempel*, Lund, 2003.
- Jeppson, Gert, ”Bornholms lösen. Vederlagsgodset i Skåne och Danmark på 1660-talet”, *Ale*, 2006:4.
- Jeppson, Gert, ”Arvskiften och nätverk. Vittskövle i fokus under 1500- och 1600-talen”, i Mats Olsson, Sten Skansjö & Kerstin Sundberg (red), *Gods och bönder från högmedeltid till nutid. Kontinuitet genom omvandling på Vittskövle och andra skånska gods*, Lund, 2006a.

- Jespersen, Knud J.V., "Fra fødselsadel til rangadel. Den danske adel 1600-1800", i Per Ingesman & Jens Villiam Jensen (red), *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660*, Århus, 2001.
- Kjellberg, Sven T. (red), *Slott och herresäten i Sverige. Ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk. Skåne del 1-3*, Malmö, 1966.
- Konow, Jan von, *Sveriges adels historia*, Karlskrona, 2005.
- Lagerroth, Fredrik, "Frihetstidens maktägande ständer. Del 1", i Nils Edén (red), *Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Del 5*, Stockholm, 1934.
- Mann, Michael, *The sources of social power. Volume 1. A history of power from the beginning to A.D. 1760*, Cambridge, 1986.
- Metcalf, Michael F., "Frihetstidens riksdag (1719-1772)", i Nils Stjernquist (red), *Riksdagen genom tiderna*, Stockholm, 1985.
- Naumann, Erik, "Adeln som riksstånd under 1700- och 1800-talen", i Carl Hallendorff (red), *Sveriges Riddarhus. Ridderskapet och adeln och dess riddarhus*, Stockholm, 1926.
- Persson, Fredrik, "Riddare av det juridiska gränslandet. Den skånska adeln på riksdagen 1664 ur ett identitetsperspektiv", i Karl-Erik Frandsen & Jens Chr. V. Johansen (red), *Da Østdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Ebeltoft, 2003.
- Reddy, William M., "The rule of love. The history of western romantic love in comparative perspective", i Luisa Passerini, Liliana Ellena & Alexander C. T. Geppert (red), *New dangerous liaisons. Discourses on Europe and love in the twentieth century*, New York, 2010.
- Rosén, Jerker, *Skånska privilegie- och reduktionsfrågor 1658-1686. Studier rörande Karl XI:s skånska räfstpolitik och Skånes försvenskning*, Lund, 1944.
- Rystad, Göran, "Stormaktstidens riksdag (1611-1718)", i Nils Stjernquist (red), *Riksdagen genom tiderna*, Stockholm, 1985.
- Rystad, Göran (red), *Kampen om Skåne*, Lund, 2005.
- Samuelson, Jan, *Aristokrat eller förädlad bonde? Det svenska frälsets ekonomi, politik och sociala förbindelser under tiden 1523-1611*, Lund, 1993.
- Samuelson, Jan, *Eliten, riket och riksdelen. Sociala nätverk och geografisk mobilitet mellan Sverige och Finland 1720-1820*, Helsingfors, 2008.
- Sanders, Hanne, *Efter Roskildefreden 1658. Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*, Göteborg, 2008.
- Sjöberg, Maria, *Kvinnors jord, manlig rätt. Äktenskap, egendom och makt i äldre tid*, Hedemora, 2001.
- Skansjö, Sten, "Adelns storhetstid", i Sten Åke Nilsson (red), *Slotten & landskapet. Skånska kulturmiljöer*, Stockholm, 2002.
- Småberg, Tomas, "Lokal makt och lokala nätverk. En undersökning kring det medeltida frälsets nätverk i Västergötland ca 1390-1520", i Einar Hreinsson & Tomas Nilson (red), *Nätverk som sociala resurs. Historiska exempel*, Lund, 2003.
- Tilly, Charles, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992*, Oxford, 1992.
- Ullgren, Peter, *Lantadel. Adliga godsägare i Östergötland och Skåne vid 1600-talets slut*, Lund, 2004.
- Weber, Max, *Ekonomi och samhälle. Förståendesociologins grunder 3*, Lund, 1987.
- Weibull, Carl Gustaf, "Freden i Roskilde. Aktstycken och framställning.", *Historisk tidskrift för Skåneland*, band 3 1908-09.
- Weibull, Martin, "Om Skånes Adel under öfvergångstiden 1658-1700", i Martin Weibull (red), *Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och Beskrifning*, Lund, 1868-69.
- Wernstedt, Folke, "Om främmande adels naturalisation och introduktion på svenska Riddarhuset under storhetstiden", *Personhistorisk Tidskrift*, årgång 38 1937.
- Åberg, Alf, *Indelningen av rytteriet i Skåne åren 1658-1700*, Lund, 1947.

Internet

Högman, Hans, ”Svenska regementen under indelningsverkets dagar”, *Militaria – Svensk Militärhistoria*, http://www.algonet.se/~hogman/regementen_inf2.htm (hämtad 2012-01-23)

Tonnquist, Gunnar, ”Stamtavla för tullnären i Malmö Johan Poppelman”, *Gunnar Tonnquists släktbok*, http://www.tonnquist.se/5-lys/tab-s/57dgs_johan%20poppelman.pdf (hämtad 2011-12-12).

FÖRKORTNINGAR

RHO	Konung Gustav II Adolfs privilegium å Riddarhuset och Riddarhusordning
SRARP	Ridderskapets och Adelns Riksdagsprotokoll
SRARP 1719	Ridderskapets och Adelns Riksdagsprotokoll från och med 1719
SRP	Svenska riksrådets protokoll

APPENDIX – DANSK-SKÅNSKA ADELSÄTTER

Ursprungligen danska släkter 1660-1750 som introducerades på det svenska Riddarhuset. Redovisning och beskrivning av samtliga släktmedlemmar som uppnådde 18 års ålder under samma period.

Barnekow¹⁸³

Ursprungligen adelsätt från Pommern (Rügen), känd från 1200-talet. **Hans Barnekow** (ca 1495-1559) till Ralsvik och Streu (båda på Rügen) samt Birkholm och Töllöse (båda i Danmark), naturaliserades som dansk adelsman 1547, riksråd och länsman på resp. Höistrup och Roskilde gård (båda i Danmark) samt Bosjökloster. Hans sons son Christian Barnekow naturaliserades som svensk adelsman 1660 och introducerades 1664 under nr 23 i dåvarande riddarklassen. Släkten lever fortfarande kvar i Sverige och en gren av Barnekow-släkten kvarlever också i Danmark.

- 1 **Christian Barnekow** (1626-1666) till Ralsvik, Streu, Vittskövle och Lillö. Landskommissarie i Skåne 1651, vice president i Göta hovrätt 1663. Gift (1) 1651 med Else Ramel (1633-1658), (2) 1660 med Birgitte Skeel (1638-1699).
- 1.1 **Kjell Christoffer Barnekow** (1663-1700) till Ralsvik, Streu, Teschenhagen, Bülitz (samtliga på Rügen), Gamle Kjöge, Vittskövle, Örtofta, Rosendal och Ugerup. Överste för ett kavalleriregemente i engelsk sold 1694, överste för Skånska ståndsdragonregementet 1700. Gift 1691 med grevinnan Margareta von Ascheberg (1671-1753).
- 1.1.1 **Friherre Christian Barnekow** (1694-1762) till Vittskövle, Strö, Örtofta och Bülitz. Överstelöjtnant vid Södra Skånska kavalleriregementet 1741, generalmajor och överkommendant i Kristianstad 1748, generallöjtnants titel, landshövding i Kristianstads län 1745-1761. Friherre 1751, introducerad 1752 under nr 230. Gift 1728 med grevinnan Eva Charlotta Stenbock (1710-1785).
- 1.1.2 **Rutger Barnekow** (1695-1772) till Ralsvik, Teschenhagen, Bülitz, Lecken (samtliga på Rügen) och Tosterup. Överste för Norra Skånska kavalleriregementet 1753. Gift 1726 med friherrinnan Mariana Lovisa MacLean (1701-1775).
- 1.1.3 **Magdalena Eleonora Barnekow** (1696-1755) till Rosendal, Ellinge och Brönneslöv. Gift 1712 med generalmajoren och landshövdingen friherre Vilhelm Bennet (1680-1740).
- 1.1.4 **Brita Barnekow** (1700-1771) till Ugerup, Sövdeborg och Gamle Kjöge. Gift 1717 med kungliga rådet och generalguvernören i Pommern greve Johan August Meijerfeldt (1666-1749).
- 1.1.1.1 **Friherrinnan Margareta Magdalena Barnekow** (1729-1805). Gift 1754 med hovmarskalken friherre Carl Filip Sack (1726-1797).
- 1.1.1.2 **Friherre Kjell Christoffer Barnekow** (1730-1818) till Vittskövle. Stabskapten vid Posseska regementet 1758, överjägmästare i Skåne 1763, hovjägmästares namn, heder och värdighet 1765. Gift 1769 med friherrinnan Ulrika Christina Hamilton af Hageby (1748-1784).
- 1.1.2.1 **Kjell August Barnekow** (1727-1750). Kornett vid Norra Skånska kavalleriregementet 1746, från 1747 i hessisk tjänst. Ogift.
- 1.1.2.2 **Margareta Lovisa Barnekow** (1728-1786). Gift 1755 med översten friherre Jakob Vilhelm Bennet (1718-1792).
- 1.1.2.3 **Rutger Ludvig Barnekow** (1731-1754). Fänrik vid Hamiltonska regementet 1749. Ogift.

¹⁸³ *Danmarks adels aarvog* 1912 s. 30-70, *Elgenstierna* 1925 del I s. 233-236, *Fabritius* 1946 s. 136, *Szabad* 2008 del 1 s. 80.

Beck, sedermera Beck-Friis¹⁸⁴

Dansk uradel, känd från mitten av 1400-talet. Jockum Beck blev svensk undersåte 1660, men introducerades inte på det svenska Riddarhuset. Först med sonsönerna Joakim och Corfitz Ludvig Beck skedde introduktionen 1723 under nr 800 i adelsklassen. Genom arv från den danska släkten Friis kom Joakim Beck i besittning av stamgodset Hevringholm, varefter han (och sedermera släkten) antog namnet Beck-Friis. Släkten lever fortfarande kvar i Sverige medan den danska grenen av Beck-släkten utlocknade 1744.

- 1 Jockum Beck** (ca 1604-1678) till Gladsax, Bosjökloster, Andrarum, Torup, Sandby samt Høgholt (i Danmark). Hovjunkare 1627. länsherre på Köpenhamns slott 1632-1634, i Stavanger 1634, i Kristianstad 1639-1642 och på Silkeberg 1643-1649. Han var en av Danmarks rikaste män, men blev ruinerad av det alunverk han anlade på sin egendom Andrarum. Gift (1) 1629 med Else Grubbe (1613-1631), (2) 1633 med Else Friis (1615-1689).
 - 1.1 Else Beck** (?-efter 1702).
 - 1.2 Christen Beck** (ca 1643-ca 1685). I spansk tjänst ca 1665.
 - 1.3 Jacob Beck** (?-efter 1695) till Andrarum och Torup.
 - 1.4 Lave Beck** (?-1710) till Andrarum, Gladsax, Torup och Bosjökloster. Hovjunkare 1677. Gift 1676 med grevinnan Leonore Sophie Ulfeld (1647-1698).
 - 1.5 Barbara Hilleborg Beck** (ca 1652-1715). Gift 1698 med majoren Anton Johan Mormand (1672-1737).
 - 1.4.1 Elisabeth Beck** (1682-ca 1754). Gift (1) 1703 med guvernementsfiskalen i Skåne Paul Linnell (?-före 1710), (2) 1725 med kammarrådet Christoph Martin von Zeschen (?-1744).
 - 1.4.2 Joakim Beck, sedermera Beck-Friis** (1684-1741) till Torup, Glimminge, Bosjökloster och Hevringholm. Ryttmästare vid Skånska tremänningskavalleriregementet 1711, överstelöjtnants titel 1741. Gift 1724 med Anna Maria Hansdotter¹⁸⁵ (?-1754), änka efter en skånsk mjölnare.
 - 1.4.3 Corfitz Ludvig Beck, sedermera Beck-Friis** (1687-1761) till Bosjökloster, Glimminge och Hevringholm. Major vid Södra Skånska kavalleriregementet 1723. Gift 1717 med Maria Sofia Skogh (1694-1760) i Sibirien under rysk fångenskap efter slaget vid Poltava.
 - 1.4.2.1 Maria Sofia Beck-Friis** (1723-1783) till Torup. Gift 1741 med överceremonimästaren Hack/Haquin Tholijn, adlad och adopterad Stiernblad (1703-1780).
 - 1.4.3.1 Friherre och greve Joakim Beck-Friis** (1722-1797) till Börninge kloster, Fiholm och Glimminge. Hovrättsråd 1757, landshövding i Kronobergs län 1763, riksråd 1769-1793. Friherre 1770, introducerad 1776 under nr 278. Greve 1771, bekräftat 1791, introducerad 1792 under 104. Gift 1745 med friherrinnan Vilhelmina Staël von Holstein (1724-1786).
 - 1.4.3.2 Friherre Corfitz Ludvig Beck-Friis** (1724-1798) till Bosjökloster. Överste och kommandant i Kalmar 1763 och i Landskrona 1765, generalmajor 1776. Friherre 1770, introducerad 1776 under nr 278. Gift 1766 med friherrinnan Maria Stiernblad (1747-1819).
 - 1.4.3.3 Eleonora Sofia Beck-Friis** (1726-1796). Gift 1750 med översten friherre Carl Jakob Staël von Holstein (1717-1775).
 - 1.4.3.4 Friherre Johan Beck-Friis** (1729-1796). Överste vid Dalregementet 1777, landshövding i Dalarna 1781, generalmajor 1788, landshövding i Göteborgs och Bohus län 1790. Friherre 1770, introducerad 1776 under nr 278. Ogift.
 - 1.4.3.5 Elsa Christina Beck-Friis** (1731-1776). Gift 1752 med kaptenen Georg Christian Cock (1727-1786).

¹⁸⁴ Brambeck 1870 s. 7-66, Elgenstierna 1925 del I s. 254-257, 261, Fabritius 1946 s. 131, *Danmarks adels aarbog* 1951 s. 75-90, Szabad 2008 del 1 s. 83-84.

¹⁸⁵ Hos såväl Elgenstierna (1925 del I s. 255) som i *Danmarks adels aarbog* (1951 s. 87) har hon givits efternamnet Delphin. Enligt Brambeck (1870 s. 43) var detta föranlett av att makens brorson Joakim Beck-Friis, för att förhöja hennes sociala bakgrund, påstått henne vara besläktad med den adliga ätten Delphin. Denna skröna har sedan införlivats i såväl Riddarhusets genealogier som i annan litteratur.

Bille af Dybeck¹⁸⁶

Den danska uradliga släkten Bille är känd från början av 1300-talet. Christian Bille, skriven till huvudgården Dybeck i Vemmenhögs härad, naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades samma år under nr 28 i dåvarande riddarklassen under namnet Bille af Dybeck. Christian Bille slöt själv ätten 1714. Den omfattande ätten Bille kvarlever i Danmark.

- 1 **Christian Bille af Dybeck** (1641-1714) till Havreløkke (i Danmark) samt Dybeck, Simontorp och Snogeholm. Under skånska kriget gick han över till danskarna. Gift 1673 med Karen Vind (1657-1698).
- 1.1 **Christian Bille af Dybeck** (ca 1674-1708). Regementskvartermästare vid Smålands tremänningsinfanteriregemente 1700, stupade 1708 vid Liesna. Ogift.
- 1.2 **Mette Bille af Dybeck** (1676-1721). Gift med ryttmästaren Johan Christoffer Löwen (1672-1765).
- 1.3 **Petronella Catharina Bille af Dybeck** (1680-1746) till Snogeholm. Gift (1) 1713 med domprosten i Linköping Tomas Ihre (1659-1720), (2) 1724 med assessorn Nils Langelius, adlad Bildensköld (1683-1740).

Gyllenstierna af Svaneholm¹⁸⁷

Den danska uradliga släkten Gyldenstjerne är känd från början av 1300-talet. Erik Hardenberg Gyldenstjerne, skriven till huvudgården Svaneholm i Vemmenhögs härad, naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades samma år under nr 29 i dåvarande riddarklassen under namnet Gyllenstierna af Svaneholm. Ätten utslocknade med Erik Hardenberg Gyllenstjernas son Axel Gyllenstierna af Svaneholm 1705. Ätten Gyldenstjerne utslocknade i Danmark 1729.

- 1 **Erik Hardenberg Gyllenstierna af Svaneholm** (1622-1665) till Bogensholm (i Danmark), Svaneholm och Karsholm. Dansk ryttmästare 1657. Gift 1650 med Birte Reedtz (?-1668).
- 1.1 **Axel Gyllenstierna af Svaneholm** (1653-1705) till Svaneholm, Pugerup och Karsholm. Ryttmästare vid Nils Bielkes regemente till häst 1688. Ogift.
- 1.2 **Sofia Gyllenstierna af Svaneholm** (1652-1730) till Karsholm. Gift 1673 med översten Jens Mogensen Sehested (?-1685).
- 1.3 **Preben Gyllenstierna af Svaneholm** (1656-1677) till Karsholm. Kornett vid Östgöta kavalleriregementet 1677. Ogift.
- 1.4 **Elisabet Gyllenstierna af Svaneholm** (1661-1703). Gift 1683 med hovkanslern friherre Vilhelm Julius Coyet (1647-1709).

Gädda¹⁸⁸

Den gamla danska frälsesläkten Giedde är känd från början av 1400-talet. **Ove Giedde** (1594-1660) var en stor skånsk godsägare, men också en av de högst uppsatta adelsmännen i Danmark (riksråd och riksamiral). Hans son Christoffer Giedde naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 27 i dåvarande riddarklassen med det försvenskade namnet Gädda. Han slöt själv ätten 1705. Ätten Giedde utslocknade i Danmark 1848.

- 1 **Christoffer Giedde / Gädda** (1637-1705) till Vrams Gunnarstorp. Major i danska gardet, men övergick i svensk tjänst. Gift (1) med Elisabet Vind (1629-ca 1707) från vilken han senare blev skild, (2) med friherrinnan Hedvig Eleonora von Buchwaldt (1661-?), (3) 1695 med Anna Sofia von Essen (?-1711).
- 1.1 **Hedvig Sofia Elisabet Gädda** (1703-1741) till Vrams Gunnarstorp. Gift 1720 med översten Casper Johan Bergk, naturaliserad Berch (1688-1761).

¹⁸⁶ Fabritius 1946 s. 129, Elgenstierna 1925 del I s. 388-389, *Danmarks adels aarbog* 1985-87 s. 469-479, 525, 528. Christian Bille af Dybeck (1674-1708) nämns av Elgenstierna, men i *Danmarks adels aarbog* 1985-87 anges en Christian Bille som död som liten.

¹⁸⁷ *Danmarks adels aarbog* 1926 s. 3-4, 32, 35-36, Elgenstierna 1927 del III s. 368-369, *Danmarks adels aarbog* 1929 s. 312, Fabritius 1946 s. 129.

¹⁸⁸ *Danmarks adels aarbog* 1894 s. 122-124, 128-129, Elgenstierna 1927 del III s. 402-403, Fabritius 1946 s. 131.

Holck¹⁸⁹

Den gamla danska frälsesläkten Holck är känd från början av 1300-talet. Sten Holck naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 20 i dåvarande riddarklassen. Ätten sannolikt utdöd med hans son Eiler Holck 1717. Ätten Holck lever fortfarande kvar i Danmark.

- 1 **Sten Holck** (ca 1626-1704) till Gedsholm. Dansk ryttmästare vid Skånska adelsfanan 1651. Gift 1655 med Margrethe Rosenkrantz (?-?).
- 1.1 **Rigborg Holck** (1655-1728) till Fröllinge och Bårarp (båda i Halland). Gift 1696 med kaptenlöjtnanten vid amiralitetet friherre Claes Rålamb (ca 1675-?).
- 1.2 **Eiler Holck** (?-1717). Löjtnant. Gift 1713 med Maria Sofia Rosenkrantz (ca 1686-1719).

Krabbe af Krageholm¹⁹⁰

Den danska uradliga släkten Krabbe är känd från början av 1300-talet. Jörgen Krabbe, skriven till huvudgården Krageholm i Herrestads härad, naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 21 i dåvarande riddarklassen under namnet Krabbe af Krageholm. Han slöt själv ätten 1678. Ätten Krabbe utlocknade i Danmark 1878.

- 1 **Friherre Jörgen Krabbe af Krageholm** (1633-1678) till Krageholm, Ingelstorp, Tosterup, Högestad och Baldringe. Sekreterare vid danska kansliet, men blev svensk undersåte 1658. Friherre 1676, men ej introducerad. Blev dömd från liv, ära och gods för stämplingar mot Sverige under skånska kriget och arkebuserad i Malmö 1678. Gift 1661 med Jytte Tott (1644-1707).

Lindenov¹⁹¹

Den danska uradliga släkten Lindenov är känd från slutet av 1300-talet. Otte Lindenov naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 30 i dåvarande riddarklassen. Han slöt själv ätten 1697. Ätten Lindenov utlocknade i Danmark 1738.

- 1 **Otte Lindenov** (1629-1697) till Borgeby. Ryttmästare vid olika danske regementen 1653-1660, ryttmästare vid fynska kavalleriregementet 1670. Fick Karl XI:s tillstånd 1681 att med sin egendom överflytta till Danmark. Gift 1654 med Else Juul (1629-1679).
- 1.1 **Otte Lindenov** (ca 1654-före 1697) till Klågerup. Ryttmästare vid Norra Skånska kavalleriregementet. Ogift.
- 1.2 **Vibeke Lindenov** (1655-1725) till Borgeby, Klågerup, Maltesholm och Västerstad. Gift 1671 med landsdomaren Hans Ramel (1641-1711).
- 1.3 **Malte Juul Lindenov** (1656-1677). Ogift.
- 1.4 **Anne Sophie Lindenov** (1657-1716) till Borgeby och Klågerup. Gift 1704 med hovkanslern friherre Vilhelm Julius Coyet (1647-1709).

¹⁸⁹ *Danmarks adels aarvog* 1925 s. 433-434, Elgenstierna 1927 del III s. 658, Elgenstierna 1931 del VI s. 638, Fabritius 1946 s. 129.

¹⁹⁰ Elgenstierna 1928 del IV s. 263-264, Fabritius 1946 s. 130, *Danmarks adels aarvog* 2003-2005 s. 577, 612.

¹⁹¹ *Danmarks adels aarvog* 1902 s. 283-284, Elgenstierna 1930 del V s. 24-25, Fabritius 1946 s. 130, Szabad 2008 del 1 s. 604.

Morman¹⁹²

Den gamla danska frälsesläkten Mormand är känd sedan slutet av 1300-talet. Anton Johan Morman naturaliserades som svensk adelsman 1732 och hans söner introducerades 1743 under nr 1868 i adelsklassen. Hans sonsons son Holger Lars Morman slöt ätten 1882. Den danska ätten Mormand utslöcknade 1705.

- 1 **Anton Johan Morman** (1672-1737) till Esperöd och Gedsholm. Major vid Skånska tremänningskavalleriregementet 1708. Gift (1) 1698 med Barbara Hilleborg Beck (?-1715), (2) 1718 med Maria Sofia Rosenkrantz (ca 1686-1719), (3) 1719 med Maria Christina Cederkrantz (1698-1746).
- 1.1 **Johan Holger Morman** (1721-1789) till Esperöd. Kapten i hessisk tjänst 1750 och i svensk tjänst 1758. Gift 1751 med Lovisa Magdalena von Tholijn (1732-1804).
- 1.2 **Maria Sofia Morman** (1722-1761). Gift 1748 med majoren friherre Nils Gyllenstierna af Lundholm (1710-1791).
- 1.3 **Märta Eufrosyne Morman** (1724-1793). Gift 1748 med kaptenen Isak Johan Ugglå (1710-1774).
- 1.4 **Elsa Christina Morman** (1726-1807). Gift 1755 med kaptenen Ulrik Ekestubbe (1726-1782).
- 1.5 **Isak Morman** (1730-1794) till Gedsholm. Löjtnant vid husarregementet 1758. Ogift.
- 1.6 **Antoinetta Johanna Morman** (1732-1762). Gift 1755 med generalmajoren och landshövdingen friherre Carl Gustaf Armfelt (1724-1792).

Ramel¹⁹³

Ursprungligen adelsätt från Pommern, känd från 1200-talet. **Henrik Ramel** (ca 1550-1610) till Wusterwitz (i Pommern) och Bäckaskog, naturaliserades som dansk adelsman 1584, kansler i tyska kansliet, riksråd och hovmästare åt prins Christian, sedermera Christian IV. Hans sonsöner Ove och Hans Ramel naturaliserades som svenska adelsmän 1664 och introducerades 1664 under nr 24 i dåvarande riddarklassen. Ove Ramel bosatte sig efter skånska kriget i Danmark och med honom utslöcknade en möjlig danska släktgren.

- 1 **Ove Ramel** (1637-1685) till Lergrav, Basnæs, Borreby (alla i Danmark), Bäckaskog och Ugerup. Dansk generalkrigskommissarie i Kristianstad, amtman över Hälsingborg 1678, bosatte sig efter freden i Danmark. Gift 1663 med Mette Rosenkrantz (1646-1730).
- 2 **Hans Ramel** (1641-1711) till Maltesholm, Löberöd och Viderup. Landsdomare/lagman i Skåne. Gift 1671 med Vibeke Lindenov (1655-1725).
- 1.1 **Margrethe Sophie Ramel** (1664-1728). Gift 1684 med generallöjtnanten Jens Sehested (1649-1730).
- 1.2 **Mette Ramel** (1665-1714). Gift 1695 med översten Fabian von Eppingen (1646-1703).
- 1.3 **Else Ramel** (1667-1732). Ogift.
- 1.4 **Margrethe Ramel** (ca 1668-1721). Gift 1704 med kammarherren Vilhelm Carl Vind (1671-1732).
- 2.1 **Henrik Ramel** (1674-1696). Löjtnant vid överste Barnekows regemente. Ogift.
- 2.2 **Otto Ramel** (1676-1719) till Maltesholm och Viderup. Levde utan tjänst. Ogift.
- 2.3 **Malte Ramel** (1684-1752) till Maltesholm, Löberöd, Viderup, Sireköpinge och Västerstad. Levde utan tjänst. Gift (1) 1720 med Hedvig Sofia Skytte af Sätra (1702-1724), (2) 1726 med grevinnan Gertrud Elisabet von Liewen (1707-1765).
- 2.4 **Brita Ramel** (1695-1732) till Borgeby och Klågerup. Gift 1720 med överstelöjtnanten Fredrik Trolle (1693-1770).
- 2.3.1 **Friherre Hans "Bygge-Hans" Ramel** (1724-1799) till Maltesholm, Löberöd, Sireköpinge, Viderup, Västerstad, Övedskloster, Svansjö och Tullesbo. Ryttmästare vid Norra Skånska kavalleriregementet 1747, överstes namn, heder och värdighet 1762. Friherre 1770, introducerad 1777 under nr 295. Gift 1746 med grevinnan Amalia Beata Lewenhaupt (1726-1810).

¹⁹² *Danmarks adels aarvog* 1904 s. 309-313, Elgenstierna 1930 del V s. 291-293, Elgenstierna 1934 del VIII s. 416, Fabritius 1946 s. 130.

¹⁹³ *Danmarks adels aarvog* 1925 s. 495-499, Elgenstierna 1931 del VI s. 131-133, Fabritius 1946 s. 138.

Rosencrantz¹⁹⁴

En av Danmarks största, äldsta och godsrikaste frälseätter, känd från 1300-talets mitt. Ätten har genealogiskt delats i flera linjer, bl a i de båda skånska ättegrenarna Glimminge-linjen och Örup-linjen via de båda bröderna Axel och Børge Rosenkrantz. **Axel Rosenkrantz** (1552-1630) till Glimminge och Kulla Gunnarstorp var upphovsmannen till Glimminge-linjen. Hans sons sons son Holger Rosenkrantz etablerade sig i Skåne och dennes söner Holger Anders, Henrik Sebastian och Gustaf Christoffer Rosencrantz naturaliserades som svenska adelsmän 1752 och introducerades 1756 under nr 1967 i adelsklassen. **Børge Rosenkrantz** (ca 1555-1614) till Örup var upphovsmannen till Örup-linjen. Hans sons sons son Axel Rosenkrantz blev svensk undersåte 1684 och dennes son Holger Rosencrantz naturaliserades som svenska adelsman 1752 och introducerades 1756 under nr 1967 i adelsklassen. Både den danska ätten Rosenkrantz och den svenska ätten Rosencrantz kvarlever fortfarande.

Glimminge-linjen

- 1 **Holger Rosenkrantz** (1699-1751) till Glimminge. Levde utan tjänst. Gift 1724 med Christina Piper (1696-1769).
- 1.1 **Holger Anders Rosencrantz** (1727-1783) till Glimminge fideikommiss. Överstelöjtnant i armén 1772, major vid Södra Skånska kavalleriregementet 1773, överste i armén 1778. Gift 1767 med friherrinnan Eleonora Stiernstedt (1743-1801).
- 1.2 **Henrik Sebastian Rosencrantz** (1730-1799) till Glimminge fideikommiss. Kapten vid Posseska regementet 1763, vid Södermanlands regemente 1767, vid Hessensteinska regementet 1767 och vid Psilanderhielmska regementet 1779. Ogift.
- 1.3 **Gustaf Christoffer Rosencrantz** (1730-1809) till Glimminge fideikommiss. Korpral vid livdrabantkåren 1775, överstelöjtnants avsked 1778. Ogift.

Örup-linjen

- 1 **Axel Rosenkrantz** (1650-1712) till Kaneström (i Norge) och Örup. Dansk överstelöjtnant 1682, svensk undersåte 1684. Gift (1) 1681 med Elsebe Helvig Huitfeld (1666-1693), (2) 1696 med Else Birgitte Mormand (1664-1737).
- 1.1 **Jakob Rosenkrantz** (1685-1707). Löjtnant. Ogift.
- 1.2 **Maria Sofia Rosenkrantz** (ca 1686-1719). Gift (1) 1713 med löjtnanten Eiler Holck (?-1717), (2) 1718 med majoren Anton Johan Morman (1672-1737).
- 1.3 **Holger Rosencrantz** (1688-1758) till Örup. Ryttmästare vid Skånska tremänningskavalleriregementet 1717, majors avsked 1719. Gift 1713 med Anna Magdalena Poppelman (1689-1744), dotter till sjötullförvaltare i Malmö.¹⁹⁵
- 1.4 **Henrik Georg Rosenkrantz** (1692-1714). Ryttmästare. Ogift.
- 1.5 **Birgitta Margaretha Rosenkrantz** (ca 1698-1720). Gift 1720 med ryttmästaren Johan Christoffer Höpken (1685-1736).¹⁹⁶
- 1.6 **Elisabet Hedvig Rosenkrantz** (1699-1720). Gift 1715 med professorn och kommersrådet Elof Steuchius, adlad Steuch (1687-1772).
- 1.7 **Christian Rosenkrantz** (1703-1736). Löjtnant vid artilleriet. Ogift.
- 1.3.1 **Elsa Hedvig Rosencrantz** (1714-1754). Gift 1748 med löjtnant vid Södra Skånska kavalleriregementet Lorentz Peter Flint (1704-1797).¹⁹⁷
- 1.3.2 **Axel Rosencrantz** (1715-1766) till Örup. Korpral vid Södra Skånska kavalleriregementet 1735, kornetts avsked. Ogift.
- 1.3.3 **Ingrid Eleonora Rosencrantz** (1717-1772). Gift 1758 med livdrabanten, kornetten Carl Gustaf Johansson (1712-1759).
- 1.3.4 **Ulrika Amalia Rosencrantz** (1719-1770). Ogift.
- 1.3.5 **Johan Rosencrantz** (1721-1797) till Örup. Kornett vid adelsfanan 1750, löjtnants karaktär 1763. Ogift.
- 1.3.6 **Carl Jacob Rosencrantz** (1723-1812) till Örup och Ekeröd. Major i armén 1773, överstelöjtnants avsked 1776. Gift 1775 med Engel Elisabet Berg von Linde (1754-1822).
- 1.3.7 **Christian Rosencrantz** (1727-1784) till Örup. Löjtnant vid adelsfanan 1764, ryttmästares avsked 1778. Ogift.
- 1.3.8 **Lovisa Margaretha Rosencrantz** (1730-1814). Ogift.

¹⁹⁴ Elgenstierna 1931 del VI s. 463-466, Elgenstierna 1932 del VII s. 606, Fabritius 1946 s. 130, *Danmarks adels aarbog* 1985-1987 s. 639-644, 696, 755-773, Szabad 2008 del 2 s. 796.

¹⁹⁵ Tonnquist 2011-12-12.

¹⁹⁶ Rönbeck 1736 s. 43-46.

¹⁹⁷ Lewenhaupt 1920 del 1 s. 201.

Tott¹⁹⁸

En av Skånes och Danmarks äldsta frälseätter, känd från slutet av 1200-talet. **Tage Thott** (1580-1658) var en av Danmarks rikaste män, länsherre på flera skånska slott, diplomat, krigare och riksråd. Hans sonson Knud Tott naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 26 i dåvarande riddarklassen. Eftersom han inte hade några manliga efterkommande skulle ätten ha utslocknat med honom, men detta förhindrades genom att hans kusins son Otto Tott, tillika sonsons son till Tage Thott, naturaliserades och introducerades 1756 på samma nummer. Släkten fortlever i Sverige, men den danska ätten Thott utslocknade 1785.

- 1 **Knud Tott** (1639-1702) till Näs (nuvarande Trollenäs), Barsebäck och Knutstorp. Efter Skånska kriget sålde han sina skånska gods och trädde i dansk tjänst; etatsråd 1680, geheimeråd 1682. Gift (1) 1665 med Sophie Brahe (1648-1671), (2) 1682 med Birgitte Skeel (1638-1699), (3) 1701 med friherrinnan Ursula Marie Putbus (1668-1734).
- 1.1 **Jytte Dorothea Tott** (1668-1717) till Brahesborg (i Danmark). Gift 1687 med geheimerådet och stiftsamtmannen Markus Gøye (1635-1698).
- 1.2 **Sophie Tott** (1669-1728) till Gaunø (i Danmark). Ogift.
- 1.3 **Anne Helvig Tott** (1669-1741). Gift 1686 med etatsrådet och landsdomaren Jørgen Brahe (1662-1716).

- 1 **Otto Tott** (1696-1758) till Skabersjö. Kornett vid Skånska ståndsdragonregementet 1718, ryttmästares avsked 1732. Gift (1) 1733 med Christina Kaas (1701-1752), (2) 1755 med Vendela Margareta Skytte af Sätra (1732-1804).

Trolle¹⁹⁹

Gammal svensk frälseätt med småländska rötter, känd från början av 1300-talet. Kring 1500 bosatte sig en gren i Skåne, medan den svenska släkten utslocknade under 1500-talet. Den kvarlevande danska grenen introducerades 1689 under nr 36 i dåvarande riddarklassen som riksrådsättlingar genom Arvid Trolle. Släkten fortlever i Sverige, men den danska ättegrenen utslocknade 1787.

- 1 **Arvid Trolle** (1653-1698) till Näs (nuvarande Trollenäs). Dansk ryttmästare 1683. Gift 1688 med friherrinnan Sofia Elisabet Augusta von Buchwaldt (1663-1720).
- 1.1 **Nils Trolle** (1691-1716). Kapten vid Bohusläns dragonregemente 1716. Ogift.
- 1.2 **Fredrik Trolle** (1693-1770) till Näs (nuvarande Trollenäs), Eriksholm (nuvarande Trolleholm) och Fulltofta. Major vid Södermanlands återgastbataljon 1717, överstelöjtnants avsked 1720. Instiftade de stora skånska fideikommissen Trollenäs (för sonsonen Fredrik), Trolleholm (för dottern Fredrika Viveka) och Trolleberg, sedermera utbytt till Trolle-Ljungby (för dottern Hilla Birgitta). Gift 1720 med Brita Ramel (1695-1732)
- 1.2.1 **Fredrika Viveka Trolle** (1721-1806). Gift 1740 med riksrådet greve Gustaf Bonde af Björnö (1682-1764). Deras efterkommande tog sig namnet Trolle-Bonde.
- 1.2.2 **Sofia Elisabet Augusta Trolle** (1722-1757). Gift 1743 med generalmajoren friherre Fabian Löwen (1699-1773). Deras efterkommande tog sig namnet Trolle-Löwen.
- 1.2.3 **Arvid Trolle** (1724-1797) till Klågerup. Docent 1748, adjunkt 1752, kammarherre. Gift 1755 med Liboria Magdalena Harmens (1738-1795).
- 1.2.4 **Hilla Birgitta Trolle** (1727-1808). Gift 1748 med majoren friherre Fredrik Georg Hans Carl Wachtmeister af Johannishus (1720-1792). Deras efterkommande tog sig namnet Trolle-Wachtmeister.

¹⁹⁸ *Danmarks adels aarvog* 1900 s. 408-409, 432-434, 436, 445-446, Elgenstierna 1934 del VIII s. 337-339, Fabritius 1946 s. 129.

¹⁹⁹ *Danmarks adels aarvog* 1891 s. 411-412, 424, 426-427, Elgenstierna 1934 del VIII s. 369, 373-374, Fabritius 1946 s. 134.

Ulfeldt²⁰⁰

Den danska uradliga släkten Ulfeldt är känd redan från slutet av 1100-talet. Dess mest kände medlem var rikshovmästaren Corfitz Ulfeldt (1606-1664), gift med Christian IV:s dotter Leonore Christine. Han lämnade efter anklagelser för oegentligheter Danmark 1657 och trädde i svensk tjänst (bl a var han en av de två svenska huvudförhandlarna i Roskildefreden). Han utnämndes till svensk greve 1658 med Sölvesborg som grevskap, men introducerades aldrig på Riddarhuset. 1659 anklagades han för landsförräderi och flydde från Sverige. Hans sysslings son Ebbe Ulfeldt övergick i svensk tjänst redan 1652, naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 19 i dåvarande riddarklassen. Han slöt själv ätten 1682. Ätten Ulfeldt utslocknade i Danmark 1769.

- 1 **Ebbe Ulfeldt** (1616-1682) till Färlövsholm, Araslöv, Råbelöv, Ovesholm och Hanaskog. Lensmand i Kristianstad 1642, dansk generalmajor och överbefälhavare i Skåne 1643, lensmand på Ösel 1644 och på Bornholm 1645, svensk generalmajor 1652, generallöjtnant 1661, riksråd 1664, hovrättsråd i Göta hovrätt 1665, riksjägmästare 1675, lagman i Östergötland 1679. Gift 1642 med grevinnan Hedvig af Slesvig och Holstein (1626-1678).
- 1.1 **Anna Catharine Ulfeldt** (1647-1678). Gift med generalen friherre Carl Gustaf Skytte (1647-1717).
- 1.2 **Christiane Ulfeldt** (1653-1717) till Råbelöv, Färlövsholm och Araslöv. Gift 1696 med ryttmästaren Carl Gustaf Bonde (1659-1716).
- 1.3 **Sophia Maria Ulfeldt** (1660-1706). Gift 1684 med överstelöjtnanten Johan Ridderschantz (1645-1702).

Urne²⁰¹

En av Danmarks äldsta frälseätter, känd från slutet av 1100-talet. Christian Urne naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 22 i dåvarande riddarklassen. Hans son Christian Jørgen Urne slöt troligen ätten 1704. Ätten Urne utslocknade i Danmark 1903.

- 1 **Christian Urne** (1626-1667) till Marsvinsholm. Dansk överste 1658, överste för Västerbottens regemente 1662. Gift 1653 med Ida Daa (1622-1668).
- 1.1 **Margarethe Urne** (ca 1654-?). Gift med danske löjtnanten Anders Vinter (?-1699).
- 1.2 **Christian Jørgen Urne** (ca 1655-1704). Överste vid prins Georgs regemente 1704. Ogift.
- 1.3 **Otto Urne** (?-?). Löjtnant vid Själlandske rytteriregementet 1684-1686.

²⁰⁰ Fridericia 1904 s. 32-33, *Danmarks adels aarbog* 1923 s. 499-501, 526, 530, 535-536, Elgenstierna 1934 del VIII s. 487-489, Fabritius 1946 s. 129.

²⁰¹ *Danmarks adels aarbog* 1904 s. 463-464, 484-485, Elgenstierna 1934 del VIII s. 580-581, Fabritius 1946 s. 129.

Walkendorff²⁰²

Den danska uradliga släkten Walkendorff är känd från slutet av 1300-talet och har möjligen mecklenburgska rötter. Christoffer Walkendorff naturaliserades som svensk adelsman 1664 och introducerades 1664 under nr 25 i dåvarande riddarklassen. Släkten fortlever i Sverige, men i Danmark utslocknade den 1747.

- 1 Christoffer Walkendorff** (1621-1690) till Glorup (i Danmark), Hässleholm, Ellinge och Maglö. Guvernör i Landskrona 1657, kurator för Lunds universitet 1666-1671, vice landsdomare i Skåne 1671. Dömdes 1679 för sin övergång till Danmark. Gift (1) med Margrethe Barnekow (1625-1645), (2) 1650 med Anne Vind (1626-?).
- 1.1 Hans Walkendorff** (ca 1644-1716) till Ellinge och Brønneslöv. Föreståndare för Walkendorffska kollegiet i Köpenhamn 1690-1707, därefter i svensk krigstjänst. Dog i armod. Gift senast 1675 med Margrethe Elisabeth Barnekow (?-?).
- 1.2 Jørgen Walkendorff** (1657-1709) till Maglö och Hässleholm. Hovjunkare. Gift 1684 med Anne Sophie von Bartholin (1663-1740).
- 1.3 Ingeborg Walkendorff** (ca 1660-före 1732). Gift med kommissarien Sveder Åkerholm (1644-1726).
- 1.4 Anna Catharine Walkendorff** (1662-1697). Gift (1) 1681 med danska överhovmarskalken och amtmannen Joakim Christoffer von Bülow (1637-1689), (2) 1694 med amtmannen och etatsrådet Christian Vind (1664-1712).
- 1.1.1 Christian Christoffer Walkendorff** (1675-1743). Kornett vid Skånska ståndsdragonregementet 1700, profoss i Oxie härad på slutet. Gift ca 1696 med Helena Maria Siöberg (?-1739).
- 1.1.2 Falk Walkendorff** (1678-1744). Fänrik vid Smålands tremänningsregemente 1700, fältväbel vid Bildsteins regemente, sedan sachsiska regementet 1720. Gift 1711 med Ingeborg Billing (1689-1752), dotter till dansk-skånsk kyrkoherde.²⁰³
- 1.1.3 Henning Christoffer Walkendorff** (1680-1756). Korpral vid Upplands tremänningsregemente, kornetts avsked 1721. Gift (1) 1706 med Birgitte Urne (1650-efter 1729) från vilken han blev skild 1707, (2) med Margareta Grönvall (1688-1736), (3) 1737 med Anna Elisabet Leth (1699-1767).²⁰⁴
- 1.1.4 Göran Christoffer Walkendorff** (ca 1682-1739). Löjtnant vid Nylands dragonregemente. Gift ca 1720 med Anna Margareta Appelstube (?-?).
- 1.1.5 Rutger Walkendorff** (1687-?). Arklimästare vid amiralitetet i Karlskrona. Gift 1713 med Barbara Sofia Saltzing (?-?).
- 1.1.6 Kjell Christoffer Walkendorff** (?-?). Korpral vid Upplands femmänningsinfanteriregemente, förares avsked. Gift före 1723 med Engel Berg (?-?).
- 1.1.7 Catharina Walkendorff** (?-?). Gift med löjtnanten Göran Grönberg (?-?).
- 1.2.1 Casper Walkendorff** (?-1708). Fänrik vid Skyttes regemente. Ogift.
- 1.2.2 Christoffer Walkendorff** (1697-1730) till Maglö. Löjtnant vid livregementet till häst 1719. Gift 1727 med Ingeborg Lilliehöök af Gälared och Kolbäck (1708-1782).
- 1.1.1.1 Ingeborg Margareta Elisabet Walkendorff** (1698-efter 1749).
- 1.1.1.2 Clara Maria Walkendorff** (ca 1700-efter 1732).
- 1.1.1.3 Göran Christoffer Walkendorff** (1701-1735). Ryttare vid Södra Skånska kavalleriregementet, tillika betjänt på Osbyholm 1729. Gift 1729 med Juliana Hjort (1706-1786).
- 1.1.1.4 Gustaf Otto Walkendorff** (1702-1749).
- 1.1.1.5 Gustaf Adolf Walkendorff** (1706-1784). Ryttare vid Skånska kavalleriregementet 1736. Gift 1744 med Elisabet Catharina Möller (?-?).
- 1.1.2.1 Magnus Walkendorff** (1712-efter 1733). Underofficer vid greve Dohnas regemente.
- 1.1.3.1 Peter Walkendorff** (ca 1712-efter 1756). Soldat vid Ph. von Schwerins värvade infanterireg 1729.
- 1.1.3.2 Helena Catharina Walkendorff** (?-1800). Gift (1) 1738 med kronolänsman Nils Persson (?-1739), (2) 1745 med smeden Abraham Hagelbäck (?-?).
- 1.1.4.1 Anna Sofia Walkendorff** (1720-?).
- 1.1.4.2 Christoffer Walkendorff** (1726-1789). Korpral livreg 1774. Gift 1753 med Sara Larsdotter (?-1793).
- 1.2.2.1 Catharina Sofia Walkendorff** (1728-1785) till Maglö. Ogift.
- 1.1.1.3.1 Carl Fredrik Walkendorff** (1730-1808). Korpral vid Norra Skånska kavalleriregementet 1758, kornetts fullmakt 1770. Gift 1763 med Barbro Margareta Schreil (1719-1791).

²⁰² *Danmarks adels aarvog* 1928 s. 129-130, 136-142, Elgenstierna 1934 del VIII s. 651-657, Fabritius 1946 s. 134, Szabad 2008 del 2 s. 1037.

²⁰³ Carlquist 1959 s. 140-142.

²⁰⁴ Hans andra hustru, Margareta Grönvall, som anförs av Elgenstierna nämns inte i *Danmarks adels aarvog* 1928 (s. 139). Däremot anges där en hustru före Birgitte Urne, nämligen Catharine von der Osten.